

pomlad 2016

W. klin

Gorazd Kovačič, *sociolog*

**Življenje brez prihodkov
ali prekarno delo?
Izbira je jasna.**

04

Hana Stupica, *otroška ilustratorka*

Pravljičnost za odrasle

10

Izštekani Jure Longyka

**Dober govorec je najprej
dober poslušalec**

12

Erik Valenčič, *novinar*

**Če se bomo predali sovraštvu,
smo obsojeni na propad**

16

Iztok Novak, *zasanjani glasbenik
in glas Radia Koper*

Easy come, Easy go, Easy ...?

22

Uspeh finskega osnovnošolskega sistema

**Izobrazba za vsakega je osnova
za prihodnost**

24

Kolumna

PR-ovec: Poklicni Razvajenec

32

Časopis študentov novinarstva

klin

maj 2016

Odgovorna urednica:

Nina Korošec

Novinarji:

Valentina Novak, Katarina Bulatović,
Matej Luzar, Tadeja Kreč,
Sanja Gornjec, Martina Murko Gajšek,
Ajda Gregorc, Nina Korošec,
Lucijan Zalokar, Nika Senica,
Tadej Grešovnik, Kaya Kamenarič,
Anže Lebinger, Patricija Fašalek

Lektorica:

Tea Letonja

Naslovnica in prelom:

Krista Likar

Ilustracije:

Nuša Jurjevič

Naslov uredništva:

Fakulteta za družbene vede – Klin,
Kardeljeva ploščad 5,
1000 Ljubljana

Elektronska pošta:

fdv.klin@gmail.com

Izdaja:

Društvo študentov novinarstva
FEJS Slovenija

Tisk:

Camera d. o. o.

Naklada:

400 izvodov

Z jezikom ustvarjajmo lepši svet

Piše: Tea Letonja

Ob devetih dopoldan pijem kavo na sončni domači terasi, delam in uživam. Medtem ko pišem, mi misli uhajajo na pravljичne urice, ki jih bom izvajala popoldan. Jutri grem pomagat v knjižnico, nato bom lektorirala, sočasno pa odgovarjala na elektronska sporočila, kjer bom večinoma delila brezplačne jezikovne nasvete. Hvaležna sem, da lahko veliko dela opravim od doma in da si za določena dela sama razporejam urnik.

Morda sem se nekaj časa še spraševala, ali sem izbrala pravo smer študija, sploh v obdobjih, ko sem prebedela neskončno noči za učenje snovi, ki sem jo stežka umestila v pričakovanja od svojega življenja. Vedno sem se čutila bolj neke vrste laična socialna delavka kot slovenistka, pa čeprav sem se vselej rada ukvarjala z besedili, knjigami, pisanjem ... Še veliko raje pa sem se ukvarjala z ustvarjanjem lepšega sveta, z razumevanjem sebe in drugih. Nakar sem nekega dne ugotovila, da so vsa moja zanimanja prepletena, da se pravzaprav tudi s pisanjem ustvarja lepši svet. In z lektoriranjem. Z izposojanjem dobrih knjig. Z lepim pozdravom. Z branjem pravlјic. Z umetniškimi delavnicami. Z dobrimi medsebojnimi odnosi. Kot najstnica sem imela ogromno popisanih dnevnikov. S čustvenimi izbruhi na eni strani in sofisticiranimi zapisi na drugi. Zaznavala sem, da pisanje deluje terapevtsko. Da je medij samospoznavanja. Še več – z izbiro besed pravzaprav soustvarjamo svet. Kaj sporočamo sebi in drugim?

Še vedno se sprašujem o smiselnosti svojih odločitev, trenutno prednjači vprašanje službe. Delam prek različnih pogodb, uspelo se mi je celo samozaposliti, čeprav za zelo kratek delovni čas. Začela sem tako, kot je značilno za začetek – da sem vsemu rekla ‘ja’, in sicer z namenom pridobivanja izkušenj, referenc in socialnih povezav. Ko smo enkrat utečeni, nas tok kar sam nosi od enega do drugega projekta. Sčasoma pridobimo zaupanje vase, naše storitve se izboljšujejo in začnemo si postavljati višje standarde. Če z ustrezno postavljenimi mejami pogumno stopamo po poti, lahko naše delo iz dneva v dan bolj postaja podobno ‘pravi službi’. Tok ni vselej miren, treba ga je usmerjati v želeno smer, kar pa zahteva konstantno učenje in z njim povezano bolečino. Sama tok usmerjam z optimizmom in vztrajnostjo, tudi ko ni videti jasne perspektive. Skušam pristajati na strukture, kjer se ljudje vzajemno učimo drug od drugega, kjer je konstruktivna komunikacija vrednota, kjer se dela etično, kjer se posameznikovi potenciali lahko izrazijo. Na račun tega najverjetneje zaslužim manj, ampak raje delam stvari, ki mi krepijo veselje, kot da bi delala nekaj zgolj zaradi denarja. Iščem priložnosti, kjer čutim, da lahko nekaj prispevam in bomo vsi nekaj pridobili, pri čemer se trudim delo opraviti korektno, najboljše, kot tisti trenutek zmorem, v upanju, da se bom sčasoma zaposlila za polni delovni čas. Cena tovrstne svobode je sicer precej visoka, a to svobodo doživljam kot zapuščino izkušnje študentskega življenja, kjer sem imela vsak trenutek možnost vplivati na svoje korake. Zakaj je cena tako visoka? Izpostavila bom le tri vzroke, ki jih intenzivneje zaznavam. Prvi je vsesplošna logika, da ni denarja, še najmanj za storitve na humanističnem področju. Drugi je časovna nerazporejenost dela. Včasih ga imam preveč naenkrat, drugič premalo. Ne vem, kako bo jutri. Tretji razlog pa je občutek, da sem venomer na razpolago, ki ga lahko spremlja občutek krivde, ko kaj zavrnem. Prešinilo me je, da si s tega vidika prekarni delavci še najbolj zaslužimo dodatek za stalno pripravljenost. V duhu parafraze Orwellove misli, da smo vsi enakopravni, toda nekateri so enakopravnejši od drugih, je pričakovati ta dodatek od družbenega sistema absurdno. Manj absurdna pa so pričakovanja, ki jih lahko sama izpolnim, da bo moje življenje takšno, kot si ga želim.

Sprejeti moram odgovornost zase. Življenje ni nujno čez bregove razlita reka, lahko teče tudi mirno po svoji strugi, zato se je večkrat vredno ustaviti in premisliti. Kakšen jezik govorim? Kakšen svet ustvarjam? **X**

Prešinilo me je, da si prekarni delavci še najbolj zaslužimo dodatek za stalno pripravljenost. V duhu parafraze Orwellove misli, da smo vsi enakopravni, toda nekateri so enakopravnejši od drugih, je pričakovati ta dodatek od družbenega sistema absurdno. Manj absurdna pa so pričakovanja, ki jih lahko sama izpolnim, da bo moje življenje takšno, kot si ga želim.

Življenje brez prihodkov ali prekarno delo? Izbira je jasna.

Piše: Valentina Novak
Foto: Robi Šabec

»Danes lahko govorimo o dobri polovici varnih zaposlitev, ostalo pa so razne prekarne oblike,« pravi Gorazd Kovačič, profesor na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. O prekarjem delu govorimo, ko gre za oblike zaposlovanja, v katerih imajo zaposleni bistveno manj pravne varnosti od tistih v standardni obliki zaposlitve, tj. v delovnem razmerju za nedoločen čas. Kaj vse obsega prekarno delo, je stvar podrobnejšega naštevanja. Vsem oblikam pa je skupno, da so legalne. Delavci so tako enostavno prisiljeni v negotove in nepredvidljive oblike dela. V podobnem položaju so tudi priseljenci, inšpekcijski organi šepajo, slovenska javnost pa si še vedno raje zatiska oči pred položajem, v katerem smo se znašli.

Vse več je oblik dela s pomanjkljivo socialno varnostjo, ki jih lahko združimo pod pojmom prekarizacija dela. So s prekarim delom podjetja na trgu bolj konkurenčna, ker imajo nižje stroške za svoje delavce?

Nižje stroške imajo predvsem takrat, ko nimajo več naročil in morajo zmanjšati obseg delovne sile – takrat se lahko delavec precej lažje znebijo. Po zadnjih zakonodajnih spremembah pa prekarno zaposlovanje niti ni več cenovno ugodnejše, razen pri najemanju samostojnih podjetnikov, kjer država dopušča sistemsko legalizirane davčne utaje. Samostojnim podjetnikom je namreč dovoljeno, da si plačujejo minimalne prispevke in plačo, ostalo pa je stvar kreativnega računovodstva. Tu potem pride do prihranka tako za naročnike njihovih storitev kot tudi za samozaposlene.

Bi katere poklice izpostavili kot bolj podvržene prekar-nemu zaposlovanju?

Bistveno več prekarnega dela je v drobnem storitvenem gospodarstvu in obrti, saj gre za drobna podjetništva in je narava dela taka, da je težje fizično locirati kraj dela. Velik del tamkajšnjih zaposlenih bi v resnici moral imeti sklenjeno pogodbo za nedoločen čas, pa je nima. Potem imamo še javni sektor. Država je kot največji zaposlovalec pravzaprav tudi največji generator prekarnega zaposlovanja. K temu je prispeval učinek Zakona za uravnoteženje javnih financ, ki je omejil širitev zaposlovanja oziroma celo zahteval zniževanje števila delovnih mest za en odstotek na leto. Obseg dela, ki ga je bilo treba opraviti, pa je ostal enak. Ta odstotek so potem kompenzirali z raznimi prekarnimi zaposlitvami, recimo z najemanjem pogodbenih delavcev, študentov itd. Na univerzi je vrsta ljudi, ki so že leta in leta plačani honorarno, njihovo plačilo pa je zelo nizko. Plačani so samo za neposredno pedagoško delo v predavalnici, včasih niso plačani niti za izpite. Največji 'poden' prekarnega dela pa je v novinarstvu. Novinarji delajo kot mravlje cele dneve za štiristo evrov in so bistveno pod minimalno plačo.

„Pa še to neumnost so naredili novinarji – svoje delnice so prodali za drobiž ljudem, ki so s koncentracijo ustvarili monopole. Večinoma so investirali v medije zato, da so imeli koristi na čisto drugem področju.“

Kaj je razlog za takšno stanje v novinarstvu?

Tradicionalni poslovni modeli so se izčrpali. Problem je prodati časopis, ko pa je vse zastoj na internetu. Če ga ne uspete prodati bralcem, posledično pada naklada, s tem pa pada tudi cena oglasnega prostora. Že zdaj je tako, da časopisi 70 odstotkov dohodkov dobijo s prodajo oglasov in s prodajo časopisa. Pri televiziji in radiu je trg majhen, zasičen, cene oglasnega prostora že vrsto let padajo.

Vse te firme živijo iz rok v usta, zato toliko lažje izkoriščajo svoje zaposlene in honorarne sodelavce. Pa še to neumnost so naredili novinarji – ko se je zgodila privatizacija podjetij, so se medijska podjetja v večjem deležu kot ostala privatizirala z notranjo razdelitvijo. Novinarji so svoje delnice prodali za drobiž ljudem, ki so s koncentracijo ustvarili monopole. Večinoma so investirali v medije zato, da so imeli koristi na čisto drugem področju. Pivovarna Laško je imela časopise zato, da je lahko lobistično pritiskala na vlado, ki je potem dopuščala razne druge monopolne koncesije. Novinarji pa so postali 'kanonfuter' v teh velikih spopadih.

Kaj so sistemski problemi prekarnega dela?

Zakon o delovnih razmerjih daje načeloma kar dobra orodja, vsaj tistim, ki dlje časa delajo v odvisnosti, pod nadzorom in pod navodili nekega delodajalca. Problem je v institucijah, ki so pristojne ali pooblašene za to, da odredijo obvezno zaposlitev v smislu delovnega razmerja za nedoločen čas. Do zdaj je veljalo, da lahko delavec tako zaposlitev iztoži samo na delovnem sodišču. V drobnem gospodarstvu so realne možnosti za kaj takega nične. Iztožitev pomeni hud konflikt z delodajalcem, ki lahko takega delavca hitro sankcionira. Poleg tega imamo še splošen problem pravne države. Ljudje se v glavnem relativno redko odločajo za to, da bi iztožili delovno razmerje. Poleg tega jim v samozaposlenem razmerju ostane več od bruto plačila, ki ga dobijo od svojega pravega delodajalca, kot bi jim, če bi bili zaposleni. To se jim seveda splača le na kratek rok, na dolgi pa ne. Če si s. p., moraš biti namreč mlad in zdrav – bolniška izplačila ti začne zavod izplačevati šele po 30 dneh. Kratkoročno se splača, ker obračaš nekaj sto evrov več na mesec, na dolgi rok pa je samouničujoče, ker se pozna na zdravju, blaginji v starosti itd.

Kaj je rešitev?

Ministrstvo za delo končno pripravlja spremembo zakonodaje, ki bo dajala tudi inšpekciji za delo pooblastila, da delodajalcu, ki zaposluje na napačen način, odredi obvezno zaposlitev delavca za nedoločen čas. Do zdaj je lahko inšpekcija naložila le globo, ni pa tudi uredila pravne ureditve stanja. Delavec je tako moral iti na sodišče. Absurdno je tudi, da je vlada s spremembo davčne zakonodaje pooblastila Finančno upravo Republike Slovenije, da je sprožala inšpekcijske postopke v primerih zaposlovanja na napačni pravni podlagi. To je pomenilo davčno utajo, ker so taki delodajalci plačevali nižje stopnje dohodnine in socialnih prispevkov, kot bi jih morali, če bi šlo za delovno razmerje. Davkarija je recimo izterjala tisto, kar je državnega, ni pa imela pristojnosti, da sproži tudi pravno ureditev stanja, in sicer v smislu, da bi na primer skupaj z delovno inšpekcijo odredila delovno razmerje. Država je poskrbela zase, za svoje finance, ne pa tudi za varnost delavcev. Ni dovolj le splošna norma, navedena v resornem zakonu. Pomembne so tudi norme, ki urejajo postopke nadzornih organov. Stvari šepajo pri pooblastilih, učinkovitosti, ne nazadnje tudi pri kapacitetah delovne inšpekcije. Podjetniki razumejo samo denar, to, kar jih udari po žepu, konkretno globo; to je edina sankcija, ki zaleže. Če pa tega ni, jim država daje signal, naj se znajdejo v okviru vsega tistega, kar sama s svojo neučinkovitostjo tolerira.

Kako se lahko trenutno s tako situacijo spopada povprečen iskalec zaposlitve?

Dokler si iskalec zaposlitve, si v najslabšem položaju. Zaposlitev ti pogojujejo s slabimi delovnimi razmerji in če si v dilemi, ali živeti še naprej brez prihodkov, ali vzeti prekarno delo, je izbira popolnoma jasna. Po svoje je sicer izkoriščanje delavcev prek prekarne oblike zaposlitve v taki meri možno tudi zato, ker je delovnih mest premalo, še vedno je visoka stopnja brezposelnosti.

Če bi bila ta trikrat nižja in bi bili brezposelni res le tisti, ki so nesposobni, ne kvalificirani in neodgovorni, bi delodajalci morali veliko bolj konkurirati med seboj. Ne le za najboljše delavce, ampak tudi za povprečne, solidne. To bi avtomatično vodilo v višjo pogajalsko moč delavcev, ne samo pri višini plač, ampak tudi pri stopnji varnosti in pogojih.

„Davkarija je izterjala tisto, kar je državnega, ni pa imela pristojnosti, da bi skupaj z delovno inšpekcijo odredila delovno razmerje. Država je poskrbela zase, za svoje finance, ne pa tudi za varnost delavcev.“

Kaj lahko glede na trenutne vzorce in logiko pričakujemo v prihodnosti?

Veliko vlogo pri tem imajo razmerja sil in razredni boj. Sindikati držijo fronto, postopno dosegajo, da politiki zapirajo posamezne luknje v zakonodaji. Upoštevati pa moramo, da imamo tudi finančno luknjo pri financiranju števila delovnih mest inšpektorata za delo. Ne gre pa pri vsem skupaj samo za pompozne aktivnosti, kot so stavke in množični protesti. Gre tudi za to, v kolikšni meri se uspe v javnost spraviti ekscesne zgodbe. Skozi medijsko promocijo takih zgodb se javnost zdrzne, pričakuje, da morajo politiki nekaj narediti, kar se potem tudi zgodi. To je stvar organiziranega delovanja in organizirane uporabe medijev.

V javnosti lahko zasledimo vedno več okroglih miz in razprav o osiromašenih delovnih odnosih in pogojih periferije, v kateri so posamezniki prisiljeni v prekarno delo in s tem lažje zamenljivi. V kolikšni meri so te smiselne in učinkovite?

Pred 15 leti besede prekarno, prekarnost, prekarno delo sploh niso bile v obtoku, nihče jih ni niti uporabljal. Če zadeve ne znate poimenovati, je tudi ne morete problematizirati ali zahtevati od politikov, da jo sanirajo. S tega vidika so zato okrogle mize zelo pomembne. Poleg tega gre za oblike javnega pritiska na odločevalce na eni strani, kot priložnost za ozaveščanje ljudi, da razumejo, kaj se jim dogaja, na drugi pa za strokovno debato o tem, s čimer imamo opravka. Če se o teh stvareh sploh ne bi pogovarjali, potem bi postale popolnoma normalne.

Do pred kratkim ni bilo resnih ukrepov in obveščenosti glede nemogočih pogojev delavcev v poslovnih enotah Marof Trade. Inšpektorji naj bi za to vedeli že 15 let. Prav tako bi naj prebivalci Loške doline opozarjali na to, kaj se dogaja, a lokalna skupnost ni naredila nič. Resnica je, da je imelo veliko prebivalcev notranjske doline dodatne dohodke od dajanja nepremičnin v najem migrantskim delavcem. Ko bolgarski delavec dobi 150 evrov plače, to verjetno ni celotna plača, ampak tisto, kar mu ostane po tem, ko mu delodajalec odtrga stanarino in organizira njegovo bivanje v tamkajšnjih vaseh. Veliko prebivalcev teh vasi ima dodatno rento, ker oddajajo sobe Bolgarom, Makedoncem, Romunom itd. Lokalna skupnost je bila tiha, ker je imela od tega korist. Imela pa je hkrati tudi škodo, ker so delovna mesta zasedali drugi ljudje, ki niso lokalni delavci. Lokalna cena delovne sile je bila namreč zelo znižana; če se je hotel lokalni delavec zaposliti v takem podjetju, je lahko dobil le minimalno plačo oziroma še manj od tega ali pa slabe delovne pogoje. Delo pa je obsegalo tudi po 14 ur na dan. Lokalni prebivalci so žal množično participirali pri tem izkoriščanju, imeli so sicer posredno škodo kot potencialni delavci, ampak so se spremenili v najemodajalce. Ni jim bilo treba

„Če se o teh stvareh sploh ne bi
pogovarjali, potem bi postale
popolnoma normalne.“

„Ogromno zgodb nikoli ne bo prišlo do medijev, ker niso vse tako zelo razvpite. Ta množična normalnost, ki je takoj pod izstopajočimi ekscesnimi primeri, je v resnici še bolj strašljiva, ker je tako obsežna.“

delati v tamkajšnjih lokalnih pogojih, bili so zaposleni v drugih krajih ali pa so živeli od samooskrbnih zadev in hkrati prejemali najemnine. Tako ali tako pa se je to dogajalo drugim in ne nam. Tukaj je vedno na delu potem tudi rasizem, ki olajša socialno distanco. Saj Loška dolina ni edina, tudi Cerknica je polna migrantskih delavcev. Vsi participirajo, samo migrantski delavci zapravljajo svoje življenje.

Zakaj pri tem ne pride do resnejših ukrepov v smislu preprečevanja takšnih situacij in ostrejšega nadzora?

Vsi nosilci moči so imeli korist od tega. Za kapital je bilo koristno, ker je imel cenejšo delovno silo, za lokalne prebivalce, ker so imeli rento, pa tudi za državo je bilo koristno, ker so podjetja funkcionirala in vodila zaposlovanje. Vsem je koristilo, razen migrantskim delavcem. Saj to je tipično. Ne gre le za notranjsko lesno industrijo. Poglejmo recimo nekdanji gradbeni sektor. Kdo je zgradil Slovenijo? Migrantski delavci – Bosanci, Kosovci, Makedonci. Njihov obseg dela, varnost pri delu, plačilo itd.; to vse je bilo pod normo, ampak je imelo slovensko gospodarstvo od tega korist. Višji profiti za gradbince, načeloma nižje cene nepremičnin za kupce, Slovencem ni bilo treba delati najtežjih del, država je dobila brez kakršnekoli odškodnine zagotovljeno delovno silo, za katero je izobrazbo in odraščanje na sploh plačala neka druga država. Produktijski pogoji na slovenskih gradbiščih pa so bili pravzaprav takšni, kot jih imamo v današnji industriji v tretjem svetu. Povsem so bili primerljivi s proizvodnjo tekstila, čevljev, računalnikov in pametnih telefonov v azijskih državah po standardih, ki so bistveno nižji od naših. Gradbeni delavci živijo v getu, spijo v samskih domovih, natrpanih garsonjerah, cele dneve so na gradbišču, izolirani, z njimi se nihče ne druži, ne znajo jezika, ker nimajo niti stika z lokalnim jezikom in živijo v vzporednem svetu.

„Če bomo sprejeli nekaj beguncev, bo v javnosti ostal vtis, da je to naše dobro delo in da nam morajo biti hvaležni, torej ne bo greh, če se jih bo grdo izkoriščalo. Če bomo te begunce izkoriščali, pa bodo spet kmalu postali begunci.“

Bi se nastala situacija hitreje spremenila, če bi mediji intenzivneje in v večji meri poročali o tem?

Tudi. Mediji imajo sicer vsi tabloidno logiko, tudi tisti, ki niso tabloidni. Zelo radi se zapodijo v neko ekscesno temo, ko gre za nek skrajn primer. Ta primer pa je po navadi vrh ledene gore. Ogromno zgodb nikoli ne bo prišlo do medijev, ker niso vse tako zelo razvpite. Ta množična normalnost, ki je takoj pod izstopajočimi ekscesnimi primeri, je v resnici še bolj strašljiva, ker je tako obsežna.

Je izkoriščanje tujih delavcev postal slovenski poslovni model?

Že v času socializma smo imeli tedenske migrante iz Bosne – štirje so se usedli v avto v nedeljo zvečer, se peljali v Slovenijo, bili tu do petka popoldne in za konec tedna šli domov k družinam. To je bil model, na katerem sta imela slovenska industrija in gradbeništvo že v 80. letih poceni in fleksibilno delovno silo. Potem pa se je to še zaostriло. Razpad države in nastanek novih državnih meja tega sploh ni omejil. Poslovne vezi z najemanjem poceni delavcev iz Bosne so ostale tudi po tem, ko smo vstopili v EU, kjer načeloma ni prostega pretoka, razen v okviru nekih kvot. Že v času Jugoslavije je bilo tako, da je imela Slovenija dobro industrijo in je v južne republike

izvažala industrijske izdelke, ki so bili cenovno ugodni, kakovostni in cenjeni. Ko pa država izvoznica prodaja v državo uvoznico izdelke, mora imeti nek povratni tok. Periferne države so zato izvažale svojo delovno silo, saj niso imele za ponuditi ničesar drugega. Na eni strani smo imeli trg, na drugi pa poceni delovno silo. Jasno, da je bilo to za nas koristno in smo se znotraj Jugoslavije lahko kar dobro razvijali. Ob osamosvojitvi Slovenije se je to legitimiralo s tezo, da nas jug izkorišča. V resnici pa je po navadi tako, da center izkorišča periferijo.

Bi bilo v tem kontekstu smotrno predvidevati, da bo podobno čakalo tudi begunce, ki se bodo odločili ostati v Sloveniji?

Oni bodo najmarginalnejša in najcenejša delovna sila. Zaposlovali se bodo povsod tam, kjer se Slovenci ne želijo, ker so pogoji preslabi. Tisti, ki ima nižji družbeni status, bo tudi nižje umeščen v hierarhiji organizacij zaposlovanja in bolj izkoriščan kot domačinski delavec. Hkrati pa te statusne razlike tudi olajšajo izkoriščanje v smislu legitimnosti. Če bomo sprejeli nekaj beguncev, bo v javnosti ostal vtis, da je to naše dobro delo in da nam morajo biti hvaležni, torej ne bo greh, če se jih bo grdo izkoriščalo. V bistvu pa je izkoriščanje na delovnem mestu ključni razlog, da recimo Sirci bežijo iz Turčije. Številni so bili več let v Turčiji, ampak niso imeli delovnih dovoljenj, delali so na črno, imeli skrajno nizke mezde oziroma dnine. Nekaj let so vseeno ostali v Turčiji, v upanju, da se bodo stvari doma kmalu uredile in se bodo lahko vrnili domov. Postopno so porabljali vse svoje življenjske prihranke, ko so ostali brez vsega, pa so se odločili, da bodo šli poskusiti novo življenje. Če bomo te begunce izkoriščali, pa bodo spet kmalu postali begunci. Šele po generaciji ali dveh, ko se integrirajo v družbo, organizirajo in statusno vzpnejo, se izboljša njihova pozicija na trgu delovne sile. Imamo verigo držav, ki so vojne dobičkarice in izkoriščajo ranljive ljudi.

Se vam zdi, da več sovražnega govora o beguncih prihaja s strani dobro situiranih posameznikov na udobnih položajih kot pa s strani posameznikov v negotovem položaju?

Ne bi rekel. Sovražni govor je zajel kar vse plasti. V resnici višje, bolje situiranim res ne bi bilo potrebno klevetati beguncev, morali bi se jih 'veseliti', ker lahko tako dobijo rezervno armado hlapčevske delovne sile – gospodinjske pomočnice, vrtnarje itd. Pri glavnini prebivalstva in tistih, ki niso zelo visoko situirani, pa gre najverjetneje za kombinacijo. Po eni strani čutijo socialno stisko, socialno negotovost glede lastne prihodnosti, po drugi pa gre za ljudi, ki so bili 25 let vzgajani na način, kjer mora vsak poskrbeti zase. Kaj je potem bolj logično kot teza, naj Slovenci poskrbijo le za Slovence, Sirci pa naj se sami znajdejo? V jedru vala ksenofobije pa so socialni vzroki in stiska, strah pred tem, da bomo zdaj morali financirati 'neke begunce', ko pa še za nas ni poskrbljeno. Pojavlja se tudi strah pred odžiranjem delovnih mest in podobno, kar pa ni čisto upravičeno. Če se namreč prebivalstvo poveča za en odstotek, ker uvozite en odstotek beguncev, se za en odstotek poveča tudi kupna moč in število oseb, ki potrebujejo razne izdelke in storitve. Cel trg naraste. Tudi begunci bodo postali del redne ekonomije, kupovali in širili trg za ponudnike, ki bodo zaposlovali. Ljudje, ki gledajo s svoje mikro perspektive in vidijo, koliko je brezposelnih, prekarcev, koliko mladih ima težave dobiti prvo zaposlitev, pa so v skrbeh. **X**

O natrganih sanjah

Piše: Katarina Bulatović

Kot skoraj vsako nedeljo zadnji dve leti in pol je zavil na parkirišče pred železniško postajo enega izmed večjih slovenskih mest. Potegnil je ročno zavoro, vklopil štiri smernike in roki položil na volan. »*Lana, imaš kaj ...?*« je tiho nagovoril svojo 21-letno hči na sosednjem sedežu, medtem ko je pogled usmerjal nekam navzdol. »*Petnajst evrov? Več nimam, kupiti moram vozovnico do Ljubljane. Šele v torek dobim stipendijo.*« Oče ji je pokimal in pogled usmeril skozi sprednje steklo. Čez sekundo ali dve, ki sta se obema zdeli kot večnost, jo je končno pogledal in deset minut pred odhodom vlaka vprašal: »*Ti pomagam s kovčkom?*« Odkimala je, ga poljubila na lice in pogladila po sivi bradi. Preden je odšla, je pomahala v slovo, a obrnila se več ni. Obema bi bilo težko.

Odkar je 53-letni Lanin oče pred več leti ostal brez službe, ima načeto dostojanstvo. Njegovo hrepenenje po življenju je majavo, konflikti znotraj družine se zaradi primanj-kljaja denarja vrstijo, z odtujitvijo dela mu je bil odvzet velik del življenjskega smisla. Med svojimi vrstniki je eden izmed številnih dolgotrajno brezposelnih, ki mu občutki odvečnosti niso tuji. A podobno ničvredno se bo že čez leto in pol skoraj zagotovo počutila njegova Lana.

Skupaj z ostalimi delavnimi in talentiranimi mladimi diplomanti družboslovnih in drugih smeri bo po več letih študija iz zavetja fakultetnih predavalnic na trg dela vržena kakor nebogljeni cucek. V najboljšem primeru bo vanj vstopila skoraj izključno kot prekarna delavka brez socialnega varstva, kar ji bo po diplomii ustvarilo dodatne občutke negotovosti in tesnobe. V strahu, da bi izgubila edini vir zaslužka, se bo kdaj potožila prijateljem, a pravic z ostalimi delavci verjetno nikoli zares ne bo zahtevala. Ko bo še zadnjič pobrisala prah s police v sobi študentskega doma, bo sanjajoča o lastnem stanovanju morala najti še kakšnega prekarca, s katerim si bo delila stroške najemnine, da bi v prestolnici preživela. Večina njenih vrstnikov bo še več let vsaj delno odvisnih od staršev ali prihrankov, namesto poklicne usposobljenosti in priložnosti razvoja med študijem pridobljenih veščin bo njihova glavna kompetenca prilagodljivost.

Četudi so se vsa leta študija s kolegi trepljali po ramenih in upali, da se bodo na koncu nekako znašli, so to za marsikaterega skorajšnjega visokoizobraženca pekoča bodoča dejstva. A če se bo podobno v nedogled dogajalo predvsem vedno novim diplomantom novinarstva, bo ena izmed krutih posledic nadaljnja splošna okrnjenost medijskih vsebin, s tem pa skopa obveščenost državljanov.

Namesto poklicne usposobljenosti je ključna kompetenca mladih delavcev njihova prilagodljivost.

V številnih medijih namreč večino dela opravijo delavci, plačani po prispevku ali številu ur, ki jih preživijo v redakciji. Posledično so velikokrat najbolj motivirani za to, da opravijo čim več obveznosti v čim krajšem času. To v že tako nenehni tekmi s časom dodatno skrajšuje pripravo na obravnavano temo, a povečuje novinarjeve klike, slepe udarce po tipkovnici, seštevanje ur na koncu meseca in otopelo zrenje v zaslone, stran od zgodb na terenu med ljudmi iz mesa in krvi. Namesto nenehnega postavljanja vprašanj se sprijaznjeni z večno povprečnostjo zadovoljijo s prirejanjem novic tiskovnih agencij in tujih medijev brez natančne analize, več virov in občutka za podrobnosti. Na drugi strani izkušene starejše novinarje tehnološke novosti velikokrat posrkajo kakor živi pesek. Niso mentorji mladim, ki pogosto z velikimi očmi in ušesi prihajajo v uredništva na prakse, ampak nestrpno čakajo na upokojitev, prvi pa so tudi zato zapisani večnemu amaterstvu.

Pa vendar. Letošnji film V Žarišču, po resničnih dogodkih posneti oskarjevski nagra-jenec, ki v ospredje postavlja do onemoglosti zagnano preiskovalno novinarsko ekipo, opozarjanje na hude družbene nepravilnosti – kot smisla novinarskega poklica – postavlja ponovno na zemljevid. Nedavne objave sodelovanja skoraj štiristo novinarjev iz 76 držav, tudi Slovenije, na podlagi več kot 11 milijonov dokumentov, ki razkrivajo nespoštovanje zakonodaje lastnikov podjetij v davčni oazi Panami, dokazujejo, da javnost učbeniško novinarsko kopanje pod površjem nujno potrebuje. Številni drugi predani novinarji in ostali medijski delavci z vrhunskimi analizami, komentarji, repor-tažami in fotografijami vsakodnevno opozarjajo na krivice, ljudem pomagajo pri razu-mevanju sveta in odpravi predsodkov, mlajše pa spominjajo, da je novinarstvo lahko najlepši poklic na svetu.

Da bi ga nove generacije nekoč lahko opravljale profesionalno, potrebujemo za takšno uresničitev otroških sanj najprej priložnost. Takoj nato usmeritve izkušenih starejših z znanjem in možnost neprestanega razvoja, ki je nujno za človekovo dostojanstvo. Za ohranitev slednjega so potrebni ustrezni delovni pogoji, ki so pomembni tudi za novinarstvo v pravem pomenu besede. To pa je ključno za demokracijo in družbo, v kateri živimo. **X**

Oaze pohlepa

Piše: Matej Luzar

Ena izmed oseb, ki jih dobro poznam, ima cerebralno paralizo, kar močno poenostavljeno pomeni, da ne more hoditi. Za gibanje tako potrebuje voziček, a običajen invalidski za redno premagovanje daljših razdalj po različnih površinah žal ni dovolj. Ta, ki ga ima trenutno – pa ni najboljši na trgu – jo je stal 17.000 evrov. 17.000 evrov, ki jih je morala priskrbeti sama, saj zavarovalnica tako visokega zneska pač ne krije. Kako visok je takšen znesek za zdravo osebo, ki lahko dela osem in več ur dnevno, naj presodi vsak sam. Ob tem naj pomisli tudi, kako bi ga zaslužil, če bi imel cerebralno paralizo.

Afera Panamski dokumenti, ki je nedavno odjeknila v javnosti, je razkrila poslovne poti, po katerih je v davčne oaze odpotovalo več tisoč milijard evrov. Več tisoč. Za eno samo milijardo bi lahko kupil 58.000 takšnih vozičkov, kot ga je kupila ta oseba, pa še za kakšen mesečni dodatek za stalno pripravljenost bi ostalo. Na tem mestu se je smiselno (ponovno) zamisliti nad problematiko (ne)porazdeljenosti svetovnega bogastva, ki nekomu omogoča, da razkošno jahto obleče v zlato, spet drugemu pa onemogoča dostojno stanovanje.

Da zdravstvena zavarovalnica takšnega zneska, kot je 17.000 evrov, ne krije, mi je jasno. Seveda mi je po principu tržne logike jasno tudi, zakaj. Vseeno pa se vedno znova sprašujem, kako za vraga. Kako je mogoče, da socialna država ne zagotovi takšnega zneska, ki bi invalidni osebi vsaj malo olajšal življenje. Nič koliko evrov državi spolzi skozi prste, ker se pogosto vede neracionalno in neučinkovito. Stalno pripravljena na izzive globalnih prepletanj za ta in oni namen nameni veliko denarja, za nekaj takega pa ga zmanjka.

Zmanjka očitno tudi zato, ker nekateri od tistih, ki zasebno zaslužijo ogromno, državi ne namenijo, kar je njenega. Neučinkovitost pri zaježitvi pretakanja denarja v davčne oaze je res globalni problem, ki ga je zaradi močnih zasebnih interesov zelo težko rešiti. Se je pa gotovo mogoče z drobnimi potezami približati tudi takšni revoluciji. Za začetek je morda pametno premisliti o najmanjših korakih. Na primer, da namesto zaračuna-vanja globe za nedolžno zimsko bivakiranje na enem od vrhov znotraj Triglavskega narodnega parka po napornem alpinističnem vzponu konkretno obračunaš s podje-tniki, ki so masno služili z brutalnim izkoriščanjem delavcev. Vem, takšno dejanje bi terjalo več navora in tudi kakšno zamero kateremu od vplivnih prijateljev. To pa pač ne gre, kajne?

Za trenutek se velja ustaviti še pri upravičenosti 17 tisočakov, kolikor stane tak voziček. Naj še enkrat opozorim, da ne gre za običajnega, ampak neke vrste sedež na nizkopod-nem štirikolesniku, primernem tudi za nekoliko daljše vožnje po cesti. Nov Renault Clio, osebni avtomobil za pet potnikov, ki se lahko pohvali s številnimi sodobnimi pripo-močki, je lahko vaš za dobrih deset tisočakov. Rabljen šestmetrski gliser s prenovljenim motorjem lahko kupite že za 13.500 evrov. Je res razumno, da invalidski voziček, pa kakršen koli že je, stane več? Nekdo masno zasluži s prodajo takšnih pripomočkov. Po mojem mnenju je takšno okoriščanje sprto z moralo, država pa bi nekaj energije morala nameniti tudi za to, da ga v največji možni meri prepreči.

Kadar kakšno dobroto z nekom delim, imam vedno dober občutek. Trdno verjamem, da se to ne bi spremenilo niti v primeru, če bi imel kar naenkrat precej več, kot imam sedaj. Žal mi je, da nekdo smisel življenja vidi v kopičenju premoženja, katerega kup je že zdavnaj presegel vrednost, ki bo razkošno življenje zagotovila tudi pravnukom. Čestitke in spoštovanje novinarjem, ki jim uspe razkrivati takšne nepravilnosti, kot jih razgaljajo Panamski dokumenti. Žal se bojim, da se bo ponovno tresla gora in rodila miš, podmornice z 'lahkobišelzasocialoampaknejevskim' denarjem pa bodo še naprej nedolžno plule proti Deviškim otokom in podobnim lokacijam. **X**

Žal mi je, da nekdo smisel življenja vidi v kopičenju premoženja, katerega kup je že zdavnaj presegel vrednost, ki bo razkošno življenje zagotovila tudi pravnukom.

Marko Janša,
lektor v iskanju alternativ

Princ, ki bo našel pot

Piše: Tadeja Kreč
Foto: osebni arhiv Marka Janše

Do ušes se nasmehne z nalezljivim smehljajem človeka, ki verjame v prihodnost. Kot bi želel sporočiti, da bitka ni izgubljena, da ni vse tako črno, kot je videti na prvi pogled. Jasno da vedeti, da se je vredno truditi, da pot obstaja. Marko Janša je eden tistih ljudi, ki vztrajno iščejo priložnost, ko drugi neumorno jamrajo. Vsako situacijo jemlje kot priložnost in v njej išče tisto dobro, ki bi lahko vodilo v prihodnost in napredek.

Jasen pogled pod ravnim, usločenim čelom govori o človeku, ki živi za danes. Prijeten mladenič, velik ljubitelj plesa in športa, zase pravi, da je prostočasni mislec, ljubitelj žensk, dobrega piva in svetovljanskih razvad, kot sta dobra debata in iskrena zgodba. In ko čas dopušča, se radovedni duh iskrivega moškega izpusti iz vajeti in nastajajo zapisi iz srca. Nekoč bi zgodbe (i)z Markovega brloga – bloga, ki tankočutno in bogato v prozi in poeziji opisujejo njegove velike ljubezni: ples, ženske in šport (ne nujno v tem vrstnem redu), lahko postale tudi knjiga o Markovem življenju z veliko žlico. Prosti čas mu veliko pomeni, a tudi dela rad. Njegovo delo krojijo pravila in red jezikovnih norm, ki jih ni težko upoštevati, saj ima rad tudi barvitost jezika.

Spije požirek črne kave in spregovori. Mirno in brez naglice govori o času, ko je imel kot mlad lektor mentorja, od katerega se je učil, o času, ko je bila kakovost opravljenega dela pomembna, zato je besedilo pregledal vsaj dvakrat. Lektorjevo delo je bilo pomembno in cenjeno, zato so bili ljudje za kakovosten jezikovni pregled besedila pripravljeni plačati ceno, ki je dobremu in delavnemu človeku omogočala normalno življenje. Sliši se kot kakšna zgodbica o starih časih, ko so principi še osvajali srca princesk, ali le še izjema, ki potrjuje pravilo v 'kruti resničnosti'.

A kot da se za kruto resničnost ne bi nikoli prav dosti zmenil, Marko hodi svojo pot. Spominja na princa, ki hodi svojemu cilju naproti. Ne ve, kaj ga čaka, a verjame, da bo premagal ovire in našel pravo pot. Stopa svobodno, pogumno in preudarno. Številna priporočila in delovne izkušnje kažejo, da je v tem, kar počne, dober. Trenutno veliko sodeluje s prevajalskimi agencijami, a sodeluje tudi pri drugih projektih. Lektorira revije, ki se stalno rojevajo in umirajo, zato mora biti ves čas na lovu za novimi projekti. Skrbi za jezikovno pravilnost Cosmopolitana, Avto magazina, Plugin magazina in drugih revij. Lektoriral je časopis Dnevnik in številne njegove edicije, revijo Manager in Playboy, oblikoval pa je tudi jezikovne smernice za novinarje Slovenske tiskovne agencije, kjer še vedno vodi jezikovne delavnice za novinarje. Pregledoval je tudi jezikovno pravilnost oglasov in sodeloval z mnogimi slovenskimi in mednarodnimi podjetji.

Zmeraj ne moreš kar oditi

Na tako slabe delovne razmere ni niti pomislil, ko je ob študiju slovenistike in filozofije gulil stole predavalnic Filozofske fakultete v Ljubljani ter se mimogrede odločil, da bo začel delati. Zdelo se mu je naravno, da bo delo iskal nekje na področju slovenščine, na področju, ki ga obvlada. Po naključju je našel delo lektorja na Dnevniku, kjer je nato ostal več let. Vse od tedaj jezikovno pregleduje najrazličnejšo pisano besedo. V centralni redakciji, ki je središče vsega dogajanja medija, je moral delati hitro in natančno. Za Marka je bilo to delo s stališča lekture najtežje, hkrati pa tudi najboljša šola za naprej. Vsak trenutek je moral obvladati vsa pravila in dobro pregledati besedilo tudi takrat, ko je celotna notranjepolitična redakcija v oddelek lekture svoj del za pregled poslala petnajst minut pred končno oddajo. Za mladega človeka je takšno delo zanimivo, pritiskov ni težko prenašati, skrbi je pa manj.

Pogled usmeri nekam čez stekleno steno ljubljanskega lokala ... kot bi ne zdržal pogleda, nato nadaljuje s pripovedjo. Najprej je delal prek študentske napotnice. Ko ni bil več študent, je par let šlo z avtorsko pogodbo. Kasneje si je želel več socialne varnosti, zato je odprl s. p.

Je samotni jezdec – sam za vse. Skrbi za finance, išče nove stranke, nove projekte. Ne more biti odvisen od ene stranke, saj tako pritiske o zniževanju honorarjev lažje prenese. Pogosto nima nikakršne možnosti, da bi izrazil nestrinjanje, razen te, da preprosto odide. »Bodo na trgu pač našli nekoga drugega, ki bo delo hotel narediti,« se zaveda, da večinoma ne more kar tako oditi, kar njega in mnoge sili v prilagajanje težkim življenjskim situacijam. V odločnosti in samozavesti je čutiti njegovo moč in moški ponos. Prav nič na njem ne spominja več na tipa z dolgimi lasmi, ki je bil svoje dni redni gost na metal koncertih. Mišičaste roke urejenega mladeniča porajajo zaupanje. Sodelavci ga imajo za dobrega človeka, ki naredi, kar obljudi.

Za določeno ceno dobiš določeno kakovost

Rad dela kakovostno, čeprav ga zahteve naročnikov večkrat silijo, da mora delati slabo. Ko je lektor plačan slabše, kot bi pričakoval, nekaj časa še ohranja kakovostno delo, nato pa iz povsem objektivnih razlogov, kot sta prevelika količina dela in premalo časa, da odpoved ali pa zniža kakovost svojega dela. Mnogo zunanjih sodelavcev se tedaj ukloni in slabše dela dalje, saj imajo doma družino, otroke, kredit. »Za določeno ceno dobiš določeno kakovost,« je jasen. Faze lekture, pred kakšnimi petnajstimi leti povsem institucionalizirane, so danes popolnoma izginile. »Zavestno se dela slabo, ker si mediji nočejo ali ne morejo privoščiti lektorjev,« pravi Marko, ki tudi za jezikovno občutno slabše prispevke ne krivi niti lektorjev, niti novinarjev. Želi si, da bi stranke cenile kakovost, pa je ne. Pomembno je le to, da je delo opravljeno za čim manj denarja. Pod pritiski mnogi lektorji postavljajo prenizko ceno lekture. Janša verjame, da s tem celotni lektorski skupnosti delajo medvedjo uslugo: »Ko lektor postavi nizko ceno, je nizkocenovnik. Ne more se kasneje pritoževati, da dela kakovostno, a ga nihče ne plača.«

Ko je lektor plačan slabše, kot bi pričakoval, nekaj časa še ohranja kakovostno delo, nato pa zaradi prevelike količine dela in premalo časa da odpoved ali pa zniža kakovost svojega dela.

Marko Janša kot velik problem slovenskega trga vidi njegovo majhnost. Opaža, da ko se komu zameriš, boš zelo težko našel delo v isti branži tudi drugje. Poleg tega pogodbe v Sloveniji žal nimajo velike moči, saj se precej pogosto zgodi, da se jih stranke ne držijo. Sam je kot samostojni podjetnik ob tem večkrat nemočen. A to še ni najhuje. Veliko hujši vseobsegajoč problem Slovenije je plačilna nedisciplina. Po že zdavnaj opravljenem delu včasih tudi po več mesecev ne prejme plačila.

Vsak princ se bori drugače

Čeprav je član Lektorskega društva Slovenije, ki pripomore k povezovanju lektorjev, opaža, da je kolegialnosti premalo. Meni, da lektorji sami ne morejo doseči sprememb delovnih pogojev na bolje, ampak bi za to potrebovali večji, močnejši in vplivnejši konglomerat v navezi z novinarji, fotografi ter drugimi delavci v medijih in prekarno zaposlenimi. Kljub temu je prepričan,

da bi veliko pripomoglo izobraževanje ljudi, da bi se ti svojih pravic in možnosti zavedali, pa tudi kakšen poseg države za izboljšanje razmer bi marsikaj spremenil.

V iskanju novih projektov poudarja pomen povezovanja, tako na formalni kot tudi na neformalni ravni. S tem lahko najde nove projekte ter se povezuje z drugimi lektorji, da lahko svoje projekte prerazporedi in si na primer vzame dopust, ne da bi tvegala izgubo posla. Hkrati se zaveda, kako pomembno je za nadaljevanje posla, da počne več stvari hkrati, se izobražuje in ima vedno tudi rezervno, alternativno pot.

Človek se spreminja, potrebe postajajo drugačne, vlak gre naprej. Življenje je vlak, ne postaja. Je ples in ne korak. Marko je človek, ki pleše in ples tudi živi. To iskreno veselje, navdušenje, lahkotnost plesa preliva v vse pore svojega delovanja.

Slovenski jezik ima rad. Meni, da se prevečkrat zapostavlja vpliv časopisov, predvsem večjih, na splošno dojemanje jezika, saj novinarji nenazadnje vzpostavljajo splošno raven jezika. Ob tem bi se svoje vloge morali jasno zavedati in vztrajati pri določeni ravni. Marko je kot lektor prepričan, da to pomeni, da se mora novinar vsaj potruditi, da v zapisu ne pušča angleških ali splošnih pogovornih izrazov. Čeprav novinarji niso strokovnjaki za vsa področja, vseeno vzpostavljajo tudi strokovni jezik. Ob tem kot lektor do jezika čuti odgovornost. Hkrati pa z razumevanjem gleda tudi na slabše opravljeno delo, saj razume, da je od lektorjev v nezavidljivi situaciji, predvsem glede plačila, kakovost tudi težko pričakovati.

Zaveda se, da je kot samostojni podjetnik pri delu svoboden, kar prinaša določene prednosti in slabosti. Delo lahko vedno zavrne, k ničemur ni privezan. Hkrati mora večkrat sprejeti tudi ponudbo, ki mu ne ustreza, se boriti s

pritiski in predvsem vztrajati. Pogumno išče nove naročnike, nove projekte in priložnosti. Preudarno razporeja svoj čas, da ga delo ne bi lepega dne posrkalo vase in uničilo. Dela veliko; včasih lektorira, piše in ureja tudi ves dan. Večinoma pa se trudi, da ločuje delo od prostega časa.

Novinarji bi se morali svoje vloge pri vzpostavljanju splošne ravni jezika jasno zavedati in vztrajati pri določeni ravni.

Turoben dan tam zunaj sproža globoko željo, da bi končno že deževalo, da bi bilo konec tega nevzdržnega stanja prehudega pritiska, ki mnogim povzroča glavobol ... Kot bi še narava razumela to čudno osivelo situacijo,

v kateri se znajdejo mladi lektorji, pa tudi novinarji, fotografi in drugi medijski delavci. A ko se oblak utrga, dež ne pada le na medijske hiše. Siljenje v negotovo zaposlitev se kot vihar širi na skoraj vsa področja dela. *»To je povsod. To je gospodarstvo,«* pravi Marko, ki ta način zaposlovanja vidi kot hibo slovenskih medijskih hiš. Ljudje delajo, kot bi bili zaposleni, a v resnici niso, zato jim ne pripadajo nikakršne pravice. Pove, da je bil nekako prisiljen odpreti s. p. Hotel je biti bolj socialno zavarovan, pa tudi za podjetje, kjer je tedaj delal, je bilo priročnejše, da je bil zunanji sodelavec. Kljub temu je vse delal enako kot tistih par redno zaposlenih lektorjev, kar je dajalo varljiv občutek nekakšne gotove zaposlitve. Ko so prihajali vedno večji pritiski po zniževanju honorarjev in večanju obsega dela, se je lepega dne odločil, da mu delovno okolje in plača ne ustrezata več, zato je odšel.

Problemi so, problemi bodo

Pove, da bi se z veseljem redno zaposlil, če bi imel možnost. V glasu je moč zaznati kanček negotovosti, na obrazu resnost. Po desetih letih lektoriranja mu je včasih pri delu že malo dolgčas, sedeče delo ga utruja, postane preveč statično, manjka mu novih izzivov. V nezadovoljstvo ga občasno spravljajo tudi delovne razmere *»ki so postale tako kritične, da je zelo težko najti neko normalno plačano delo, zato si prisiljen delati več, kar pa vpliva na celo tvoje življenje«*.

V spopadanju s težavami svoje delo počasi širi na pisanje in urejanje besedil, svetovanje, občasno pa razmišlja tudi o tem, da bi se povsem preusmeril na kakšno drugo področje dela. Nezavidljivo situacijo delovnih razmer vidi kot priložnost za razvijanje drugih talentov. Vsem, ki v to okolje šele vstopajo, pa polaga na srce, naj ne ostajajo v pasivni vlogi, temveč naj najdejo svoj prostor pod soncem. To bo morda zahtevalo veliko prilagajanja in iskanja, verjetno bodo prišla tudi razočaranja, a z vztrajnostjo pride tudi uspeh, verjame lektor.

Lektorji sami ne morejo doseči sprememb delovnih pogojev na bolje, za to bi potrebovali močnejši konglomerat v navezi z novinarji, fotografi in drugimi prekarno zaposlenimi.

Tako Marko Janša kot princ vztrajno kljubuje nevidnim silam, ki vsak dan vstopajo v njegov svet, ga hočejo omejiti in narediti šibkejšega, razdeljenega in na glavo obrniti človekovo resničnost. K temu vabi tudi vsakega izmed nas. Zmanjkuje časa za sanje, življenje pa se spreminja v boj za preživetje. Mladi zaključijo univerzo in ne najdejo dela, starejši se upokojijo in ne dobijo pokojnin. Vsakdo se bori drugače. Dvomi ženejo človeka naprej. Kot bi se prav v tem kljubovanju in vztrajnem delu skrival manjkajoči korak, ki ga bo popeljal na vrh gore ... Kot nota, ki zaokroži simfonijo v celoto, ali črka, ki povzame knjigo. Kot to pot pogumnih vodi življenje. **X**

Hana Stupica,
otroška ilustratorka

Pravljíčnost za odrasle

Píše: Sanja Gornjec
Foto: Liana Saje Wang

»Risala sem, odkar sem bila majhen hrošček. Zato je bilo vsem nekako logično, da bom risala kot moji predniki. Rekla sem, da ne, da v tem ni denarja.« Danes je Hana Stupica uveljavljena ilustratorka, prepoznavna po svojih natančnih risbah živali, kjer je slednja dlaka bogatih kožuščkov skrbno narisana. V svetli sobi meščanskega stanovanja, ki ji služi kot atelje, odpira predalček visokega predalnika. Kaže na skrbno zložene in razvrščene paste,le, svinčnike in tempere. Pravi, da sama še ni kupila nove barve, vse ustvarja še z barvami njene mame, ilustratorke Marije Lucije.

Poudari, da ni slikarka, da razmišlja drugače kot dedek Gabrijel, slikar, ali ilustratorki babica Marlenka ter mama Marija Lucija, ki so pripadali drugi generaciji. Taki, ki je še vse delala na roke. Danes pa je že vse digitalno podprto. (Malce cinično še pripomni, da je zaradi tega lahko danes že vsak ilustrator in oblikovalec.) »Ilustracija je zame nekaj, kar delam brez višje filozofije. Seveda je umetnost, vendar jaz na to gledam bolj kot na obrt. Če bi me sedaj slišala babi, bi me zadavila,« se zahahlja. »Nisem obrtnik, ne maram pa, da mi rečejo umetnik.« Kot otrok je veliko prebrala. Po šoli se je izgubljala med stranmi na otroškem oddelku Konzorcija in pustila zgodbam, da so jo popeljale v druge svetove: »Kdaj sem na skrivaj prebrala tudi kakšno knjigo, neprimerno mojim letom. V glavi se mi je dogajalo vse.« Tudi plesala je. In igrala klavir. Danes jo poleg ilustracije zanimajo še lutke. In animacija. Pa notranje oblikovanje. In malce strašljive pravljice. »Kiča in luškanosti imamo povsod cele gore. Otroci potrebujejo malo resnosti, tudi melanholičnosti. Ne smemo jih podcenjevati.«

Visoka je in sloka, z velikimi očmi in elegantnimi zapestji. Podobnost z mamo je neizgledljiva. Sicer nevpadljivi nakit je videti skrbno izbran. Oblačila vidi kot investicijo, umetnost. To govorijo tudi njene ilustracije, na katerih živali običajno obleče v bogate kostume. Zelo rada študira vzorce in čipke. »Ko rišem, se mi čisto zmeša, oblačim pa se popolnoma drugače. Minimalistično in monokromatsko. Danes sem v bistvu še precej pisana,« smeje pokaže na zamolklo bordo rdeč puli.

Z lahkoto preskakuje s teme na temo in zraven veliko gestikulira. Nakaže velikost formatov svojih ilustracij ali pomigne skozi okno, kjer je včasih stal kostanj, ki je stanovanje z visokimi stropi varoval pred žgočim poletnim soncem. Všeč so ji poletni večeri (čez dan namreč trpi), še bolj pa zima, ko sveže zapadli sneg uduši zvoke: »Najraje imam, ko sem samo jaz in snežen je. Nehvaležno se je odločati za najljubši letni čas. Jesen in pomlad prinašata barve. In znosnejše temperature.«

Če svojega dela ne maraš, imaš problem, pravi. Povprašam, ali ona v svojem uživa. Na glas se zasmeji: »Ja in ne. Delam na projektih, zgodi se, da mi kakšno naročilo ne ustreza. Sem freelancerka, bi pa poizkusila tudi kaj drugega. Običajno ljudje stremijo ravno k temu, kar imam jaz. Res sem samosvoja, ni pa to redno delo. Lahko ti enkrat z neba pade ogromen projekt, potem pa nekaj časa ne. Ali pa sprejmeš skoraj vse projekte, delaš manufakturno in živiš samo za to.«

„Kiča in luškanosti imamo povsod cele gore. Otroci potrebujejo malo resnosti, tudi melanholičnosti. Ne smemo jih podcenjevati.“

Zgodbe iz rokavice

Predstavila se je že na več skupinskih razstavah, prvo samostojno razstavo je imela lani. V aprilu se je zaključila razstava v Galeriji Lek, kjer je na ogled postavila nekaj originalnih ilustracij iz slikanice Rokavička. Lani je sodelovala na razstavi Ko bom velik, kjer je v družbi mladih slovenskih ilustratorjev pobrskala po predalih za otroškimi risbami (njene skrbno hrani babica) in jih narisala ponovno. V projektu je sodelovalo trinajst umetnikov, ki so poustvarili svet otroške domišljije ter raziskovali svoj likovni razvoj in spremembe v dožemanju likovnega sveta.

Ko govori o vrstnikih z Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, kjer je študirala po programu Vizualne komunikacije, poudarja generacijsko vsestranskost. Poleg ilustriranja se ukvarja tudi z oblikovanjem. Hana je aktivna tudi na družabnih omrežjih, ki jih uporablja za promocijo. »Pomaga, da te ljudje vidijo. Če želiš kdaj vzpostaviti svojo znamko ali prodajati izdelek v spletni trgovini, takšne stvari rabiš za promocijo,« je stvarna. Povezljivost na spletu ji omogoča, da kakšen izdelek tudi podari: »Mene nič ne stane, ljudem pa nekaj pomeni.« Na različnih specializiranih portalih prodaja tudi ovitke za mobilne telefone, majice in prevleke za blazine z motivi svojih kosmatincev.

Natančnost, izrazno zrelost in dobro pripravo je pred dvema letoma prepoznala tudi žirija Slovenskega bienala ilustracije, ki je Hani za njeno prvo slikanico podelila nagrado Hinka Smrekarja. Ko je prejela klic, v katerem so ji sporočili, da je dobitnica najvišje stanovske nagrade, je bila, mlo rečeno, šokirana. »Ko sem novico sporočila očetu, me je najprej vprašal, če ni to nagrada za stare, saj jo običajno prejmejo izkušeni ilustratorji z veliko več kilometrine.« Ukrajinsko ljudsko pravljico Rokavička je ujela v zamolkel kolorit snežene pokrajine. Zamolklo je in hladno na prvi pogled. Prava ukrajinska zima. Hkrati pa toplota živalskih teles, magično zviti h v klobčič znotraj rokavice, kar seva iz strani slikanice. V intervjuju za Mladino se je Jelka Reichman, starosta slovenske ilustracije, strinjala z žirijo 11. bienala: »Kot profesionalka sem opazila tudi, da je z nagrajenim delom, s slikanico Rokavička, naredila izreden miselni preskok. Pazite, že tako mlada je naredila preskok, primerljiv s tistim, ki sem ga sama naredila s Pikijem Jakobom.«

„Kot freelancerka sem res samo svoja, ni pa to redno delo. Lahko ti enkrat z neba pade ogromen projekt, potem pa nekaj časa ne. Ali pa sprejmeš skoraj vse projekte, delaš manufakturno in živiš samo za to.“

Ne želi si, da bi se jo videlo samo kot ilustratorko ljudskih pravljič: »Rokavička se mi je po prvem branju zdela preveč ljubka, ko se v izgubljeno dedkovo rokavico naselijo živali. Konec sicer ni srečen – dedek najde rokavico, živali pa morajo nazaj na mraz. Obstaja pa različica, ko na koncu pravljice ostanejo samo živalski kožuščki. Meni se to zdi prav fino, malo temačnosti.«

Bi se poleg ilustracij kdaj lotila tudi pisanja pravljič? »Mogoče. Že vsaka moja ilustracija ima svojo zgodbo. Lahko bi pa naredila tudi slikanico brez besed. Ne vem, če sem že našla svoj slikarski jezik. V svojih risbah vidim čisto preveč svoje mame, sploh pri risanju figur. V moji glavi so drugačne, ko pa jih prenesem na papir, postanejo iste. Odraščala sem z njenimi melanholičnimi porcelanastimi deklicami.

To je zame najlepša punčka na svetu.« Veliko raje kot otroke riše starce. Ker imajo gube in stare, pripovedne oči. Dedek iz Rokavičke je samo kučmo stran od Dedka Mraza, ki bo s sani potegnil goro daril. Nasprotno splošnemu prepričanju se tudi živalske kosmatince lahko nariše zelo izrazno: »Res ne maram risati stvari brez osebnosti.«

In osebnost njeni liki imajo. V dneh pred najinim pogovorom je ravno dokončala risbo mandrila, pisane opice, ki na razkošnih blazinah bere Miltonov Izgubljeni raj, pije viski, med nožnimi prsti pa drži cigareto. Taščico je obula v rdeče škorenjce, zajcu je v roke porinila paleta, hrčku pa na glavo posadila cilinder. Kljub široki paleti barv, ki jih najdemo na njenih risbah, pa odtenke mavrice oklesti njihove intenzivnosti.

Neskončna prostranstva domišljije

»Temu pravim barvni terorizem,« reče, ko govoriva o intenzivnosti in barvnosti slikanic na otroških knjižnih oddelkih. Hvaležna je staršem, ki so jo držali stran od kiča, puhlosti in prazne nasičenosti. Kot otrok je imela psa in ruskega hrčka Vladimirja. Pa zajca! Neprestano ga je risala: »Saj so malo butasti in nič ni od njih, ampak jaz sem ga izbrala za svoj lik.« Iz otroške risbe je nastal zajec Lucijan, poimenovan po njeni mami. Skakljal je na straneh Cici-doja, revije za najmlajše, v kateri je objavljala tudi njena mama, Marija Lucija. Računalniška orodja pri ilustraciji uporablja za minimalne popravke; za obdelavo barv ali retušo madežev. Uporablja mešano tehniko, največ dela s tempero in gvašem: »Za ozadje pa uporabljam pastel, zelo ga imam rada. Zaradi prahu sem strašansko umazana, vendar s prahom ustvariš strukturo, ki mi je res všeč. To je tudi tehnika, ki jo je uporabljala moja mama.«

Ne mara rumene barve in pobarvank. Pravi, da se vsi rodimo kreativni, pobarvanke pa to ubijajo. So navodilo. Spodbujanje kreativnosti. Preveč navodil to uniči, kreativnost se ne razvija. Spominja se, kako se kot otrok nikoli ni spraševala, kaj narisati. Od gosenic do princes, vse to so bili njeni motivi. Najbrž je tudi zato toliko bolj grenak osnovnošolski spomin na uro likovne vzgoje, ko so ob materinskem dnevu z vodenimi barvami risali šopke za mame: »Risala sem rože, bile so podobne marjeticam, vendar rdeče. Ko jih je učiteljica zagledala, je rekla, da take ne obstajajo in naj narišem bele ali jih spremenim. Ne moreš tega reči otroku, ko rišeš, je možno vse!«

Vendar pa Hana poudarja pomembnost upoštevanja zakonitosti v konstrukciji lika. Na živce ji gredo ilustracije v stilu »ne znam risati«. »Otrok še nima razvitega čuta za likovno lepoto, treba mu ga je privzgojiti. Če je ilustracija namenjena otrokom, jim naj bo tudi prepoznavna.« Krohota se ob ilustracijah Zvonka Čoha, na primer: »Liki imajo prevelike glave, vse je tako čudno in groteskno, toda vse deluje. On je dober primer, kako stiliziraš na svoj način in vse štima.«

Ne znam si predstavljati, kolikšno število potez je potrebnih za kožušček Haninih živali. Predstavljam pa si, da preteče neskončno veliko časa, preden je ilustracija dokončna. Pravi, da je dolžina ustvarjanja odvisna od zahtevnosti motiva, in doda: »Strašansko sem kritična do drugih in do sebe. Dokler ne bom z izdelkom zadovoljna, ga ne bom spustila iz rok.« Slikanica je prvi stik otroka s knjižno obliko, zato je za dobro ilustracijo bistvena tudi kakovostno napisana zgodba. »Problem imam, ko zgodbe ne čutim, in trpim, ko gledam grdo slikanico.« Zase pravi, da je otroška ilustratorka, ki vedno najprej dela z mislijo za odrasle: »Ti še posebej potrebujejo pravljíčnost.« **X**

„Risala sem rože, bile so podobne marjeticam, vendar rdeče. Ko jih je učiteljica zagledala, je rekla, da take ne obstajajo in naj narišem bele ali jih spremenim. Ne moreš tega reči otroku, ko rišeš, je možno vse!“

Jure Longyka,
radijec, govorni interpret
ter avtor in voditelj Izštekanih

Dober govorec je najprej dober poslušalec

Piše: Martina Murko Gajšek
Foto: Alan Orlič Belšak

»Radio Študent sem poslušal že tako rekoč kot otrok, še ne niti mul'c. In bil je par kilometrov stran, s Šiške na Vič, prej ali slej bi tam pristal,« se nasmehe Jure Longyka in nadaljuje pripoved o mediju, prek katerega se je izražal, izštekal številne glasbenike in ki ga kljub 'umanjkanju' slike ni nikdar utesnjeval. Mediju, ki mu omogoča, da ohranja svojo predanost glasbi in jo deli s tisoči poslušalcev.

Stopi skozi vrtljiva vrata Radia Slovenija, se ustavi pri klubski mizici in v roke vzame reklamni letak, ki oglašuje bližajoči se koncert, ga preleti, si zamrmra kraj dogodka in ga vrne na mizo. Štirikrat do petkrat tedensko na koncertih išče glasbo, ki jo nato predstavi v Izštekanih. Obiskuje koncerte »od Metelkove do Slovenske filharmonije«. Največkrat pa se še vedno obrne na plošče. Single, pravi, lahko sliši po radiu. »Zanimajo me celovitejši izdelki, ki jih sistematično predvajam med gospodinjskim delom in tekom. Zelo malo 'šarim' po YouTubeu, sem pa naročnik Deezerja, kar pomeni, da imam na voljo 40 milijonov skladb in to vse bolj s pridom uporabljam,« razloži, kje išče glasbo.

Ob vprašanju, kaj sicer posluša, si vzame čas za dolg premislek. »Lahko odgovorim za hec,« sprejme izziv. Pritegnejo ga številni žanri. Od nekaterih jazzovskih podzvrsti do etna, popularna glasba, torej rock, pop, kantavtorska, folk, tudi popevka. V metalu in elektroniki se ne počuti najbolj doma. Spremljanje glasbenega dogajanja je del njegove službe. Ko pa glasbo posluša le zase, rad prisluhne klasikom, kot so Rolling Stones. Naštevaja, kaj je bilo nedavno v njegovem gramofonu; legendarna plošča Idolov Odbrana i poslednji dani, solistično delo Micka Jaggerja, Björk, Devendra Banhard – zadnji album z naslovom Mala, za slednji izbor doda: »Krasna plošča. Ne štekaš, če je indie, kantavtorsko, pop – totalno dopadljivo, surovo, fajn, sveže. Sicer imam rad pop senzibilnost. Lepe stvari, s tem ni nič narobe. Samo ne smejo biti prazne. Mora biti pop s tvistom, z napako, malo bolj grob, malo manj destiliran. Polnozrnat kruh.«

Izštekan za Izštekane

Kruh iz najrazličnejših mok mesi neprestano. Zase in za poslušalce oddaje, ki je skozi leta poleg njegovega glasu postala njegov prepoznavni znak. Izštekan z njim rastejo in se razvijajo že 23 let. »Odraža moj glasbeni svet, moj glasbeni okus, moje interese,« pove o oddaji in hitro doda, da še zdaleč ni glavni zaslužni zanj. »Izštekane so ustvarili vsi tisti, ki so v njih nastopili, postavili standarde, pomaknili točko izštekavanja še naprej in izzive za naslednje oddaje.« In teh se je od leta 1993, ko je Longyka še na Radiu Študent gostil Sokole, do prve oddaje na Valu 202 leta 1998, ko so nastopili Magnifico in Pismejkersi, pa vse do letošnje aprilske, 239. oddaje, v kateri se je v studiu 26 izštekal Jacuzzi Krall, nabralo precej.

„Sicer imam rad pop senzibilnost. Lepe stvari, s tem ni nič narobe. Samo ne smejo biti prazne. Mora biti pop s tvistom, z napako, malo bolj grob, malo manj destiliran. Polnozrnat kruh.“

Nastopajoči v oddaji poslušalcem dajejo priložnost slišati glasbo, ki jim je blizu, na nekoliko drugačen način. Priprava takšne glasbe pa je za izvajalce svojevrsten izziv. Glasbenik **Jaka Krall** po sestanku pred aktualno oddajo Izštekanih razloži, da so poslušalci na koncertu v veri, da jih bo nastopajoči zabaval: »Malo verjetno je, da nekdo pride na koncert sredi dogajanja in sploh ne ve, kaj posluša.

Radio imaš pa že prižgan ali ga 'po nesreči' prižgeš. Ne vem, če kdo prav sede pred radio in ga posluša. Je pa sigurno čast, da te povabijo na tak delovni proces, kot so Izštekan. Da ga doživiš v živo.« Krall, bolj znan kot Jacuzzi Krall, pred nastopom veliko premišljuje, kaj iz svojega repertoarja predstaviti in kako to približati oddaljeni radijski publik, ki glasbenikom ne more dati takojšnjega odziva.

Prodati zgodbo ali – utrjevati znamko

Longyka zase pravi, da je predvsem avtor in ustvarjalec Izštekanih, ne njihov urednik. Kot avtor namreč tako odgovarja kot tudi zagovarja in z vsem srcem stoji za tistim, kar dela. Urednik je nad avtorjem, za kar pa se nikoli ni imel, poudarja. Z Izštekanimi ima poseben odnos – oddaja je njegov prepoznavni znak, prav tako je on prepoznavni znak oddaje. »Pa glasbena scena spada zraven – kakršna je scena, takšne glasbenike povabi. Mislim, da je za poslušalce oddaja takšnega formata zanimiva,« o oddaji in njenem snovalcu pove njegov tesni sodelavec, šef tonskih mojstrov Izštekanih, **Miha Ocvirk**.

Sicer je zaradi neenotnega in razpršenega poslušanja radia težko pridobiti točne meritve o poslušanosti. A dogodki, kot je bil decembrski koncert v Kinu Šiška, ko je Izštekane poleg približno tisoč obiskovalcev prek

spleta tudi v živo spremljalo več sto ljudi, pač privabijo. Zasluge za popularnost Izštekanih gredo seveda tudi Juretu Longyki. »Sem nekdo, ki to pooseblja. Na koncu Izštekanih se zgodi, da ljudje skandirajo: 'Jure! Jure!' ... Malo 'zajebantsko', ampak rajši poudarim: 'Izštekan smo vsi, izštekan ste tudi vi.' Ne 'bildam' kulta osebnosti, ne stremim k prepoznavnosti, sem pa prepoznaven. Živim s tem, nimam nobenega problema. Na trgu mi pomaga neka znamka; kar sem. Ne gre za vprašanje ega, čeprav mi godi, ampak za to, da so stvari tam, kjer morajo biti,« razmišlja Longyka.

Skozi leta, ko se je njegov glas pojavljal v najrazličnejših posnetkih, je prav zares postal nekakšna znamka. Nekateri ljudje ga recimo prepoznajo le po glasu in ne tudi po imenu. Longyka je prepričan, da je treba za to, da nekaj približaš ljudem, ali prodati zgodbo ali utrjevati znamko. Vedno, ko beseda nanese na njegovo obliko zaposlitve, izpostavi, da je samozaposlen po lastni izbiri: »Nimam dnevnega urnika, nikoli. Moj spekter dela je zelo širok. To je malo utrudljivo, ampak po drugi strani tako zanimivo, da se zaenkrat ne bi odločil za nič drugega. Rad sem to.« Zaveda pa se, da je ogromno ljudi na področju kulture in medijev samozaposlenih zato, ker se krši delovna zakonodaja, ker se jim jemlje pravice.

„Kitajci pravijo: 'Ko se ena vrata zapro, se druga odpro.' Tako je treba gledati na stvari.“

O svoji poklicni poti odloča sam

To, da je samozaposlen, ker sam tako hoče, pa ne pomeni, da tudi sam ne občuti prekarnosti. Predvsem honorarji so precej nižji, kot so bili pred krizo, pove brez sledu samopomilovanja v glasu. Realističen in hkrati optimističen ostane tudi, ko govori o negotovosti, ki seveda spremlja njegov način dela: »Prepuščen si prostemu trgu, nisi socialno zavarovan kot nekdo zaposlen. Zato mora biti to tvoja izbira, tveganje, ki ga sprejmeš sam. Povpraševanje po mojem delu na kulturnem in medijskem trgu na srečo je,« razmišlja. V prednosti je tudi zato, ker se loteva najrazličnejših projektov. Če se kateri znajde v krizi, mu še vedno ostanejo drugi. Trenutno tako na radiu pripravlja in vodi oddaje. Svoj glas posoja televizijskim oddajam, dokumentarnim in predstavitvenim filmom ter radijskim, televizijskim in spletnim oglasom. Poučuje govor, redno novinarje na POP TV in občasno študente na Fakulteti za družbene vede. Pripoveduje zgodbe, ukvarja se z interpretacijo poezije na odru z Juretom Torijem. Njegov čas zapolnjuje gledališče, najbolj Anton Podbevšek Teater. Pojavi se celo v humoristični nanizanki *Da, dragi! Da, draga!*. Včasih s kom naredi intervju. In piše, trenutno spremno besedo za knjigo o rokenrolu. Ter seveda vodi prireditve.

Prepuščenost trgu je najbolj izkusil z gospodarsko krizo. Takrat se je zmanjšalo oglaševanje, kar ga zadeva, ker v oglasih posoja svoj glas. Da ga kriza ni tako kruto oplazila, je zaslužno to, da je takrat k sreči, pravi, začel več nastopati na odru – v gledališču, z interpretacijo poezije, v pripovedovalski sferi ... Pred dvema letoma je nehal delati tedensko oddajo na Valu 202, ki jo je delal 17 let. »Sem kar malo v depresijo zapadel, to ni lahka stvar, ampak zdaj imam več časa za druge stvari. Dohodek mi je sicer padel za približno 20 odstotkov, ampak samo za eno leto. Zdaj sem že spet skoraj nazaj. Kitajci pravijo: 'Ko se ena vrata zapro, se druga odpro.' Tako je treba gledati na stvari,« ostaja optimističen.

Včasih si zaželi rutine, prizna. Vendar hitro doda, da so trenutki, ko si je zaželi, veliko redkejši od tistih, ko želi od rutine zbežati. »Ljudem mojih let se začnejo zadeve nekoliko ožati. Od tod tudi malo pride kriza srednjih let – začnejo se spraševati: 'To je to? Zdaj bomo pa tako do penzije? Smo se za to borili? O, šit,« razlaga in poudari, da se to njemu hvala bogu ne dogaja. Po eni strani toliko sprememb, dražljajev, odpiranja novih vrat, potrebnega sprejemanja odločitev sproti in občutka, da ima pri tem lastno voljo. Kdo ve, koliko je ima v resnici, ampak vsaj občutek ima, da o svoji poklicni poti odloča sam. Tako si lahko na primer

„Kot samozaposlen si prepuščen prostemu trgu, nisi socialno zavarovan kot nekdo zaposlen. Zato mora biti to tvoja izbira, tveganje, ki ga sprejmeš sam.“

privošči, da na radiu zaprosi, da dva meseca ne pripravi oddaje in se v tistem času posveti gledališču. O pokojnini, odgovori v umirjenem, a vse prej kot ignorantskem tonu, še ne razmišlja. »Ko slišim, koliko je povprečna pokojnina v tej državi, me zvije. In kot samozaposlen plačujem take prispevke, da ne vem, če bom dobil več kot povprečno.«

Od tonskega mojstra do performerja

Ko govoriš z njim, se je nemogoče upreti radovednosti, ki jo poraja njegov glas. Vprašanju, ki ga je slišal že neštetokrat, se posveti kot vsakemu drugemu. Potrudi se, zanj skrbno poišče besede in z njimi premišljeno ter tako lahkotno sestavi poved. »Glas prihaja iz telesa. Tega se zadnje čase vse bolj zavedam. Kot radijec sem zane-marjal telo. 'Moj glas prihaja iz mojega telesa in jaz sem s telesom na odru in dajva najprej o telesu na odru,' je lepo povedal Marko Mandič, igralec Drame. Te trditve se vse bolj zavedam, odkar sem v zadnjih letih več na odru.« Seveda ne pozabi izpostaviti pomena pravilnega dihanja in posluha. Pripoveduje, da je precej ljudi na radiu v osnovi introvertiranih. »Ko sem bil mul'c, so rekli, da sem zadržan in tih, ampak da ko spregovorim, je pa zanimivo. Bil sem res zadržan fant. Skozi medij sem se naredil. Moraš znati poslušati, da znaš potem govoriti. Pa ne pravim, da je z ekstrovertiranimi ljudmi kaj narobe. Ampak res nas je precej takih, ki po karakterju nismo ravno zabavljaji,« razloži, kako je dober govorec najprej dober poslušalec.

Je pa slušni tip, pravi. Tudi zato ga je v osemdesetih letih zaneslo najprej za računalnike, nato pa še za mešalno mizo Radia Študent. »Rad imam 'feršterkerijo'. Vedno boljši kasetar, walkman, gramofon, ojačevalnik, zvočniki ... to me je zelo zanimalo. Pa računalniki, nova tehnologija.« Preden je njegov glas zazvenel skozi mikrofona, je tako skrbel za radijske računalnike in občutek za zvok negoval za mešalno mizo. »Potem je bilo poletje, 'ta zoprni' so šli na dopust, mesec in pol sem ves čas visel tam in sem se učil. Jeseni sem že delal kot samostojni tonski mojster. Pa sem se tam zaljubil. Jeseni je bila avdicija, pa sem šel še za špikerja,« strne začetke, ki so ga počasi pripeljali pred mikrofona.

Tehnično znanje mu seveda tudi danes pride prav. V studiu 26 med inštrumenti in stojali za note stojijo Miha Ocvirk, Jaka Krall in Jure Longyka. Ocvirk in Krall gresta hitro čez tehnične vidike snemanja, postavitev in ozvočenje zasedbe. Longyka ob strani pozorno posluša, včasih se odločno, a vljudno vključi v pogovor. Nato z Jako Krallem na hitro preletita še scenarij oddaje. »Na koncu naj bodo skladbe razporejene tako, da se pred zadnjo poslovimo in potem pride še ena, ki nas ponese v noč,« Jure Longyka zaključuje sestanek, kot bi govoril v etru. **X**

Človeške zgodbe kot nasprotje statistike

Piše: Ajda Gregorc
Foto: Ajda Gregorc

»Lej, ta napis bi bil kul! Se bom jaz postavil tu in malo čiliral!« Matic Zorman, letošnji prejemnik prestižne mednarodne fotografske nagrade World Press Photo, se ustavi in prižge cigareto. Sproščeno se usede ob ograjo gradbišča v Kranju in pozdravlja pešce, ki ga radovedno opazujejo. Tokrat se, ne kot običajno, pred fotoaparatom postavi on. Morda mu pomagajo njegove izrezane ličnice ali razmršeni vranje črni lasje, a zdi se, da je zanj to naraven proces. Deluje sproščen in neodvisen od mišljenja drugih ljudi. Zareži se grafitu na ograji, ponosen na kranjsko mularijo, na avtorje napisa 'Nismo mi teroristi'. Begunska tematika je odlično izhodišče za politično manipulacijo, še komentira.

Slovenski fotograf in 'freelancer' slika življenje ljudi v težkih razmerah z njihovega kota, kota, ki ga mainstream mediji radi prezrejo. Njegovo delo so predvsem zgodbe ljudi, ki živijo na vojnih območjih, ki ostanejo tam tudi, ko vsi drugi odidejo. Leta 2010 je šel prvič v Gazo, kjer je dokumentiral palestinsko-izraelski konflikt in od takrat se tja redno vrača. Fotografira posledice vojnih konfliktov po vsem svetu. Je dobitnik številnih nagrad, letos je za fotografijo begunske deklise, ujete v pelerino, osvojil fotografskega oskarja. Na nagrajeni fotografiji, posneti v srbskem begunskem nastanitvenem centru, vidimo v deklčinih očeh ujetost, je povedal Zorman za Val 202.

Matic že dlje časa opozarja na težavo, da so med vojno mainstream mediji, novinarji, na prizorišču po možnosti v zelo dragih hotelih, ko pa je glavne akcije konec in dovolj zaslužijo, odbrzijo domov. Razloži, da tudi sam ne stoji ravno na bojišču in čaka na nevarnost, vendar ko pokriva krizna območja, živi pri kakšni tamkajšnji družini in sodeluje s prebivalci.

Pripoveduje, kako so ljudje v Gazi večino časa zaprti v svoje domove in se jim situacija še zdaj slabša. Ob zadnjem obisku je opazil veliko zasvojenosti s tabletami in tudi nekaj samomorov. Prijatelj iz Gaze mu je nedavno med telefonskim pogovorom povedal, da je zdaj elektrike več, tudi po šest ur na dan. Domačini se se namreč znašli tako, da so si nakupili baterije, ki jih napolnijo, ko imajo električni tok.

Črna oprava, sinja osebnost

Zormanova oprava je v celoti črna. Izstopajo le njegove sinje oči, ki jih izbulji, ko ga kakšna misel razveseli. Odet je v velik črn pullover, črn šal in črne hlače. Črni bulerji mu omogočajo lažjo stopinjo, za ušesa ima zataknjena črna sončna očala. Pa vendar je njegova osebnost svetla. Bi zase rekel, da je pozitiven človek? Morda pa res, se zamisli. Njegov naglas izdaja, da je odraščal v Kranju, vendar se zdi, da je njegov dom v Gazi. Tam ima prijatelje. Leta 2014 zaradi finančnega primanjkljaja ni mogel tja, medtem ko je tam divjala vojna in je v Sloveniji trepetal za njihova življenja. To je bilo zanj temnejše obdobje. Čas mu je tekel po polžje, ko je ves čas spremljal, ali bo zasvetila zelena lučka na Facebook klepetu in se bo lahko prepričal, da so vsi živi in zdravi. Zapiči se v dejstvo, da so njegovi znanci v Sloveniji tisti čas gledali nogomet: »Tu so štelili gole, tam doli pa mrtve.«

Za dobro (foto)reportažo izpostavlja pomembnost pristnih stikov z ljudmi, ki temeljijo na zaupanju. V osebni prostor in bivališče ga domačini ne spustijo vedno, zato do hiše domačinov na kriznem žarišču ponavadi pride s članom katere od družin ali s prijateljem, ki dobro prevaja in lahko domačinom razloži, kaj Matic potrebuje ali želi. Stik z ljudmi mu pomeni največ, rad jih spoznava in rad se vključi v njihov krog. To spoznavanje je zanj bistveno, fotografiranje je na koncu le pika na i.

S projektom Faces of war, ki je nastajal od leta 2010 do 2012, je predstavil posledice vojne v Gazi na tamkajšnje domačine; zgodbe, ki jih vidi kot nasprotje statistiki. Kot nasprotje glasnemu šumenju televizije v ozadju, ko pomivamo posodo: »V Siriji umrlo 30 civilistov, 20 huje ranjenih ...« To tukajšnjih ljudi ne gane, tega se navedijo, poudarja. Ta projekt je odgovor na to imunost; na imunost, s katero prebivalce vojnih območij mediji in novinarji razčlovečijo.

Na teraso ob vrvežu kranjske ulice se na zadnji marčevski dan vrivajo prvi sončni žarki. Tisti iskreni, dobrohotni, ko bi se jim človek rade volje pustil prepričati, da je že pomlad, pa vendar še zmeraj vlada zimski, melanholičen podton. Matic pripoveduje, da so reportaže, ki temeljijo na zgodbah ljudi, tako redke, ker so časovno in denarno zahtevne, niso dovolj senzacionalistične za občinstvo in ker od bralcev in gledalcev zahtevajo večjo koncentracijo. »Pri mainstream medijih je pozornost na streljanju, pištolah, dramih; 'pam pam'. Stereotipi.« Matica zanimajo ljudje, glede političnih scen pa pravi, da se poskuša čim manj opredeljevati, zanj so vse strani umazane. Nikotinske paličice se zdijo poleg fotografske opreme, ki mu dela družbo na sosednjem stolu, njegove zveste sopotnice.

Po vseh priznanjih, ki jih je bil deležen za svoje (foto)reportersko delo, se mu še zmeraj dogaja, da naročniki od njega pričakujejo delo zastonj.

Pričevanje novinarja Erika Valenčiča kaže, da je bil Matic pred šestimi leti, ko sta se spoznala, praktično enak. Valenčič je takrat za Mladino pisal reportažo o otrocih iz Gaze, ki so prišli v Slovenijo v Rehabilitacijski center Soča. Matic je vskočil kot občasni fotograf, ker so bili vsi redni fotografi Mladine zasedeni. Valenčič piše, da ga je ob prvem srečanju zaskrbelo – »vidi ga, rejverski štrumf« –, da bo Matičeva pojava na terenu preveč bodla v oči. A Matic je neumorno skakal naokoli, delal portrete otrok v gozdu, se podil za njimi med igranjem nogometa in se plazil pod mizami, da je v objektiv ujel njihove noge, ki so jim družbo delale bergle in čez klopi položeni palestinski šali. Od časa do časa si je vzel sekundo časa, da je prižgal cigareto. Valenčič nadalje piše, kako mu je bilo potem takoj jasno, da Matica ne bo nič odvrnilo od potovanja v Gazo, da je prepoznal ta ognjeni zanos v očeh, in da je rade volje privolil, da gresta tja skupaj, čeprav takrat še sam ni vedel, kdaj bo sploh šel na Bližnji vzhod.

Imeti sto kreditov pomeni imeti še manj kot nič

Ko se vzdruže v kavarni malce umiri, se Matic razgovori o svojem svobodnem, pa vendar negotovem delu. Dvigne škatlico cigaret in z rokami natakarku nakaže prošnjo za vžigalnik. »Veš kaj, za čike in kavo imam, to je zame dovolj. Odvisno je od tega, kaj človek smatra za preživetje.« Zadnji denar je porabil za avto, ker ga je enostavno potreboval. Nato je šel na banko in prosil za limit. Zdaj bo spet dal zadnji denar za popravilo ... Vendar se samo nasmeji, takšno je pač življenje. Morda bi se kdo obregnil, kako lahko sploh tako živi in se vozi s takim avtom, on pa je s tem zadovoljen. Ljudem s takšnimi opazkami bi nazaj enostavno navrgel: »Kako lahko imaš pa ti sto kreditov? To je še večja neumnost.«

Želi si zgolj zaslužiti dovolj, da bi lahko nemoteno delal naprej. Če hoče iti kam delati, mora sproti skrbno varčevati. Po vseh priznanjih, ki jih je bil deležen za svoje (foto)reportersko delo, se mu še zmeraj dogaja, da naročniki od njega pričakujejo delo zastonj. Njegove sanje so fotogra-

„Najlažje si je zatisniti oči in na vojna območja gledati kot na svet daleč, daleč stran.“

firati vsak mesec v drugi državi, a poudarja, da je srečen, da je zanj njegovo življenje luksuz že danes, ker lahko dela tisto, kar ima rad.

Načrtov za potovanja v tujino trenutno nima, ker nima finančnih sredstev. V Sloveniji naročniki dokaj pogosto pristopijo do njega, za delo v tujini pa se poskuša sam dogovarjati. Nedolgo nazaj je delal dva fotografska projekta za Der Spiegel. Pravi, da moraš biti kot prekarec iznajdljiv in vedno v stalni pripravljenosti. Če ga pokličejo, gre takoj na delo.

Ko je izvedel za nagrado World Press Photo, je ravno čakal v zobozdravniški ordinaciji. Skakanje v zrak, kletvice so švigale vsepovsod in vžigalnik je od navdušenja in ekstaze pristal na tleh. Na uspeh je še toliko bolj ponosen, ker je tekmoval med legendami in veterani fotoreporterstva, tudi s tistimi, ki dobijo veliko večje finančne zneske za svoje delo. Pravi, da je bil že tako ali tako srečen, ker je sploh imel možnosti iti v Gazo fotografirati: »Kot mulec sem si zamišljal, kako bom imel nekoč torbo in v njej fotoaparatus. In potem še to!«

Kako lahko rečemo, da ne moremo čisto nič narediti?

»Čao, stari, te lahko malo zmotim? Za neko fotkanje bi te nujno rabil,« po ulici pride njegov someščan. Matic se pogovarja z znancem, vse naokrog pa je opaziti polne nakupovalne vrečke, ki jih v rokah držijo ljudje, prihajajoči iz bližnjega nakupovalnega središča. Gremo človeku, ki je videl ogromno revščine na svetu, zahodnjaški potrošniki kdaj na živce? Priznava, da je bil ob vrnitvi po prvem obisku Gaze leta 2010 razdražen zaradi razvajenosti v našem okolju. Banalnosti, kot je opraskan avto, se zdijo včasih največja muka na svetu. To ga razjezi, noče pripisovati preveč pomena brezpredmetnim rečem. Nekaj časa je ob prihodu domov preživel za štirimi stenami, a ga je kmalu prešinilo, da mu izoliranost od potrošniške družbe ne bo nič kaj pomagala, tudi nikomur drugemu ne. Pravi, da mu je sedaj vseeno, če se ljudje sekirajo zaradi traparije, da tukaj pač cenimo stvari drugače. Zato samo komaj čaka, da gre nazaj v Gazo.

Banalnosti, kot je opraskan avto, se zdijo včasih največja muka na svetu.

Dodaja, da mu ni namen govoriti ljudem, kako naj se počutijo. Raje jim kaže zgodbe, fotografije, pa naj ljudje sami dojamejo, začnejo ceniti stvari, s katerimi smo obdani tukaj. Veliko mu pomeni, če se vsaj za hip zamislijo. Ko mu povem, da so se tudi mene njegove zgodbe dotaknile, kot razposajeni otrok kar poskoči na stolu glasne kranjske kavarne. Vzneseno pripoveduje dalje, da si ne predstavlja, da bi delal karkoli drugega, da mu to delo pomeni vso življenje. Ko se vrne s potovanj domov, si ogleduje prispevke drugih fotografov, uči se in izpopolnjuje. Ni le navadna želja delati v svojem poklicu, to je strast. Strast, zaradi katere se vedno znova vrača na območja, ki se jih večina ljudi izogiba. Ga je kdaj strah? Strah pride, a kasneje, ko je nevarnost mimo, opisuje. V trenutku tveganja pa gre za adrenalin, za osredotočenje na delo, ob čemer nima časa razmišljati o nevarnosti. Razmišlja, da se mu nesreča lahko pripeti tudi doma. In pred dvema mesecema je imel prometno nesrečo na slovenski avtocesti. Vesel je, da mu ni bilo hujšega. Že prej zdelan polo je bil popolnoma razbit. »Potem se pa zamisliš, ne?«

Po končanem delu novinarji Gazo zapustijo, a domačini je ne morejo. Muči ga vprašanje, zakaj je novinar v tem smislu vreden več kot domačin. Vseeno pa se zaveda, da mora tudi kot fotograf zmeraj imeti v mislih, koliko sreče je že porabil, in ne gre desetkrat dnevno na isti kraj izzivati usode.

»Kaj pa sploh lahko jaz naredim?« je prenekateri odziv ljudi, ko jim pokaže svoje delo. Najlažje si je zatisniti oči in na vojna območja gledati kot na svet daleč, daleč stran, pravi Matic: »Res je, da ne streljamo, vendar je obračanje hrbta podobno. Izrael podpiramo tukaj prek podjetij, v katerih kupujemo – teh je ogromno. Ne moremo reči, da nismo čisto nič krivi. Ljudje v vojni si niso sami porušili hiš.« **X**

Erik Valenčič,
novinar

Če se bomo predali sovraštvu, smo obsojeni na propad

Piše: Nina Korošec
Foto: Boštjan Lah

Leta 2000 je takrat še maturant kot prvo študijsko željo napisal novinarstvo na FDV. Na drugo željo smer APJU, analizo politik in javno upravo, kjer je zaradi premalo točk, potrebnih za prvo željo, tudi pristal. V prvem letniku je zbral nekaj podobno mislečih in izdal publikacijo Cosa Vostra. V kritiziranju družbe so bili precej radikalni, niso pa hoteli sponzorjev, matična institucija jim tudi ni dala denarja za nadaljevanje, zato je bila to edina izdaja časopisa.

Leta 2002 je odkorakal s fakultete in začel iskati zgodbe. Kot vojni pričevalec se od leta 2003 vedno znova vrača na krizna žarišča, na Bližnji vzhod. V Gazi je živel z domačini in spisal knjigo o ubijanju palestinskega ljudstva z naslovom Obleganje Gaze. Bil je dolgotrni sodelavec Radia Študent in Mladine, za katero še občasno piše. Kot sodelavec slovenske nacionalne televizije je naredil odmevna dokumentarna filma Koalicija sovraštva in Fronte Kurdistan. Na RTV so se ga v lanski politični čistki znebili, kar je popisal v javni Basni o mišji strahovladi na RTV. Prekarec je po svoji volji. Na Mladini so ga hoteli redno zaposliti, a 20 dni dopusta ... včasih preživi na Bližnjem in Srednjem vzhodu tudi štiri mesece letno.

Konec leta 2015 je izšel njegov romaneskni prvenec Sence ne goriyo, ki se ga na prvo žogo da razumeti tudi kot priročnik ali kot razkritje metod teroriziranja levičarskih ekstremistov. Sedaj piše drugi del romana, hkrati pa obiskuje Sirijo, Irak in Turčijo, kjer snema dokumentarec o življenju tamkajšnjih kristjanov. Kmalu po tem pogovoru se je vrnil na Bližnji vzhod, zato ta intervju ni avtoriziran.

Kakšna je tvoja izkušnja s FDV?

Tragikomična, ker sem že v prvem semestru ugotovil, da sem anarhist – no, nimam več tovrstnih ideološko močnih prepričanj – ki študira analizo politik in javno upravo. Ta paradoks seveda ni mogel večno trajati in se je končal po letu in pol z mojim odhodom. Ni mi žal, da sem hodil na FDV, ampak od 11 profesorjev sem bil z devetimi v konstantnem konfliktu, ker sem jih upravičeno obtoževal, da delajo iz nas evropske birokrate, namesto posameznikov in posameznic, sposobnih razmišljanja s svojo glavo.

Veliko študentov novinarstva je izjemno ponosnih, da delajo v piarovstvu.

Če si študent novinarstva in si v PR, si predvsem v svojem lastnem paradoksu. Če si še dejansko ponosen na to, pomeni, da si preveč neumen, da bi se zavedal svojega lastnega paradoksa. PR pomeni javnosti govoriti tisto, kar ti naročnik, ki te plačuje, pove, da moraš reči. Če si novinar, moraš imeti neko osebno integriteto in skozi prizmo kritičnosti podajati zgodbe, za katere smatraš, da so relevantne. Tukaj je pomembno, kaj posameznik smatra za večjo vrednoto v svojem življenju. Če ti gre za prestiž, se opravičujem, potem je bolje, da si v PR. Imel boš več možnosti za dober zaslužek. Če bi jaz bil v PR, glede na to, da znam blebetati, zavajati, če bi hotel, bi v teh 15 letih, kolikor sem jih namenil novinarstvu, lahko zaslužil že veliko denarja. Sem pa novinar, krpam iz meseca v mesec, ampak to zadovoljstvo znotraj mene ... presega vse. Presega vse.

V končni fazi pa tudi, recimo, če sem jaz novinar, ti pa piarovka, oba sva pa prekarca. Sva še vedno na istem. Zavedeti se moramo, da ta družba temelji na izkoriščanju nas vseh. To, da nekdo zasluži malo več kot drugi, potem ne pomeni veliko, če smo vsi oropani pravic in zanesljive prihodnosti.

V kolikšni meri se ti zdi poročanje z Bližnjega vzhoda pomembno za Slovenijo, za Evropo?

To je ena tistih zunanjepolitičnih stvari, ki bi jih mi morali najbolj razumeti. Obstaja namreč razlog, zakaj ta predel sveta imenujemo 'bližnji'. Ker nam je zelo blizu in ker bodo stvari, ki se odvijajo tam, imele prej ko slej neke pomembne varnostne in družbene posledice na nas. Jih že imajo. To je tisto, kar se je veliko let ignoriralo v evropskem medijskem, političnem in družbenem prostoru. Sedaj nam je stvar eksplodirala v obraz v obliki porastov terorističnih napadov v sami Evropi s strani samooklicane Islamske države in seveda v obliki begunske krize.

Na Bližnji vzhod hodiš po zgodbe večinoma brez podpore, kaj šele napotkov kateregakoli medija. Kaj točno te žene raziskovati Bližnji vzhod?

Na začetku svoje poti, ko sem leta 2003 prvič potoval v Bagdad, preden se je začela vojna proti Iraku, se je medijem zdelo zelo pomembno vprašanje orožja za množično uničevanje. V tistem mesecu in pol v Bagdadu sem hodil v bolnišnico, kjer sem gledal otroke, kako umirajo. To, kar me je še bolj prizadelo kot umiranje teh otrok, je to, da so umrli, kot da sploh nikoli ne bi obstajali. Tako sem se odločil, da se bom vedno znova vračal na Bližnji vzhod, da mi mainstream mediji ne bodo razlagali tega sveta, ker jim je očitno vseeno za ljudi.

V vseh letih potovanja na Bližnji vzhod sem se nagledal preveč smrti, vojn in tragičnih zgodb. Enostavno nobenih človeških občutkov nimam več. Mislim, da nisem sposoben več niti ljubiti niti sovražiti – otopel postaneš. Če me je na začetku gnala empatija, sta stvari, ki me sedaj ženeta, dve. Ena je ta, da brez tega ne morem več živeti. Druga pa, da razumem, da je naša družba na zelo kritični in hudi preizkušnji ob vsem porastu ekstremizmov, najbolj desnega. Ta porast se dogaja zaradi neznanja ljudi o kompleksnosti Bližnjega vzhoda; ne vedo, kdo so ti begunci, ki prihajajo k nam. Marsičesa ne razumejo in tako sam sebe vidim v tej funkciji, da tistim, ki so voljni poslušati, pomagam razumeti kompleksnost sveta v eri, v kateri živimo. Z enim samim sporočilom; da če se bomo predali sovraštvu, smo obsojeni na propad.

Se lahko to sovraštvo sploh kje konča? Najprej je večina nastrojena proti beguncem, potem proti homoseksualcem, lezbijkam, potem proti Romom ... Skratka, po vsaki poti pridejo slej ko prej tudi do tebe.

Skrajna desnica vedno potrebuje nekoga. Poglej samo skrajno desnico pri nas – pod kar razumem SDS – če gledaš njihove govore in stališča, ki veljajo v tej stranki in jih primerjaš z nacisti v Nemčiji, vidiš, da gre za isti vzorec teorij zarot. Nacisti so govorili o Judih, ti govorijo o Murglah, o Fužinah itd. Prepričan sem, da so ljudje, ki so najbolj veseli za prihod beguncev v našo državo, pripadniki SDS. Ker je to dobra priložnost, da proti beguncem skujejo novo teorijo zarote – da bo dvesto tisoč beguncev prišlo v Slovenijo in da si ti veleizdajalci prizadevajo uničiti slovenski narod. To govori Janša in njemu podobni, kar pa je zelo podobno tistemu, kar so nacisti govorili o Judih in o svojih t. i. veleizdajalcih. O ljudeh, ki so bili eminentni filozofi, umetniki, ki so takrat bežali iz Nemčije, da so sploh preživeli. Prehajamo do te točke, ko se moramo odreči sovraštvu, ko moramo povedati tem evropskim črnosrajčnikom, da se pravzaprav ne razlikujejo bistveno niti od črno oblečenih islamistov, ki pobijajo ljudi po Bližnjem vzhodu in širijo iste teorije zarote.

Lani 9. maja smo v Evropi praznovali 70. obletnico zmage nad fašizmom – kakšno zmago? Neverjetno je, kako se obujajo nacifašistične ideje, ki jih seveda preobrazijo za potrebe današnjega časa. Nimamo več Judov in t. i. veleizdajalcev, sedaj so na tapeti priseljenci, Murgle, akade-

miki, novinarji itn. Isti vzorec, ista ideologija, samo druge tarče. Se bomo antifašisti opravičevali, ker smo antifašisti? Nikoli. Jaz sem antifašist in bom, dokler bodo obstajali fašisti.

Saj to, da si antifašist, ni ne kompliment ne psovka. Moralo bi biti temelj človeškega bitja.

Žal več ni. Spomenka Hribar je v prvi polovici 90. let pisala o političnem slogu Janeza Janše, kako skozi teorije zarote širi paranojo, manipulira in na ta način obračunava s političnimi nasprotniki. Takrat je njo mlad Janša kontaktiral in ji rekel: »Veš, Spomenka, jaz mislim, da je treba ves družbeni pol v Sloveniji obrniti v desno.« Mnogo let je preteklo od takrat in obrniti družbo v desno je dolgoročen projekt. A slovenski narod se še spominja kolaboratorjev nacifašističnega režima, domobrancev, ki so nekoč naše sonarodnjake na vlakih smrti prevažali v koncentracijska taborišča. To so bili dobri fantje ali kaj? Ne moreš prodati Slovencem tega, da je bil antifašizem slab, ker Slovenci smo v osnovi še vedno antifašističen narod. Imamo pa mlajše generacije, razočarane, obupane, zafrustrirane. Ne vedo, kdo je kriv za njihovo bedo. Tisti, ki so toliko mladi, da še niso izkoriščani, še bodo. Ko stopijo na trg delovne sile kot človeški resursi – že samo to ponižanje je dovolj. Njih je potem najlažje prepričati v skrajno desne zadeve.

„Sistem nam poskuša sporočiti, da moramo biti zadovoljni s tem, da nekako preživimo. Namesto da bi dejansko živeli življenje v polnem pomenu.“

Koga poskušaš kot novinar nagovarjati? Mlade, ki pred sabo težko vidimo prihodnost?

V zadnjem letu in pol opažam, da prihaja vedno več ljudi na tovrstna predavanja o Bližnjem vzhodu, tudi od drugih kolegov, kot je recimo Boštjan Videmšek. V vedno večjem številu prihajajo mladi ljudje, moja generacija – jaz sem star 36 let – in mlajši, ki iščejo odgovore na vprašanja, za katera vedo, da jim mediji in politika nanje odgovorili ne bodo.

Že moja generacija nima neke prihodnosti, vse nadaljnje generacije še manj. Moramo pa biti preciznejši in reči, ne da nimamo prihodnosti, pač pa da več ne moremo na podlagi tega, da študiramo, vlagamo trud v nekaj, pričakovati, da bomo dobili v zameno socialno varnost. Že sedaj smo generacija za generacijo degradirani na raven t. i. človeških resursov. Prekariat. Kar pomeni, da nam ... poskuša sistem sporočiti, da moramo biti zadovoljni s tem, da nekako preživimo. Namesto da bi dejansko živeli življenje v polnem pomenu. A bojim se, da je tudi to slepa ulica. Že marsikdo iz moje generacije se zaveda, da ne more računati na pokojnino.

Ob tempu, ki ljudi do 50. leta tako zelo izčrpa ... je verjetno skrb glede pokojnin skoraj odveč.

Ampak ni normalno. V tem medijskem prostoru opažam, da že zaposlujejo novinarje prek agencij za zaposlovanje. Te agencije bi morale biti zmeraj pod nadzorom medijev, že zaradi praks dela in degradacije delavskih pravic. Postajamo ujetniki – ne jaz osebno – številni ljudje okrog mene pa. Predvsem mlade novinarke in novinarji. Odrekajo nam možnost kritiziranja zelo pomembnega segmenta družbe, kar se potem širi tudi na druga področja. Težko je biti družbenokritičen novinar, če si odvisen od svojega delodajalca, ki je povezan z drugimi delodajalci, ki lahko prek tvojega dosežejo, da te kadarkoli

„Če si na kriznem žarišču in delaš zgodbo ljudi, naredi zgodbo o ljudeh, pa naj ljudje govorijo, ne pa ti – kdo pa si ti, da boš sebe dajal v ospredje?“

odpustijo. Če si prekarni novinar, se konkretno na RTV ne smeš zameriti neki politični opciji, ker imaš seveda pogodbo od tri do šest mesecev. Ki ti je potem morebiti ne bodo podaljšali. Tako imaš hendikepirane novinarje brez kritičnih vprašanj, zato je tudi javnost hendikepirana, ker ostane brez kritičnih odgovorov. Tako je lažje dovzetna za raznorazne ideološke predatorje, ki širijo sovraštvo in paranojo. Vse v imenu oblasti seveda. Kriza v družbi se poglablja.

Televizijo si pospravil v omaro. Gledalci pa smo imeli zadnje čase v televizijskih poročilih veliko priložnosti spremljati ščuvanja proti beguncem (in drugim skupinam). Novinarji so velikokrat preprosto predali besedo – brez komentarja, ne da bi zavzeli stališče do sovražnega govora.

V vsakem primeru tako novinarji pomagajo pri širjenju tega sovražnega govora. Mislim, da bi se morali mediji naučiti ignorirati Janšo in še marsikoga.

Zakaj je, če nekdo v 140 znakih nekaj napiše, to kar naenkrat vredno objave? Za politiki bi morala stati dejanja. Ne zna razložiti, od kje je dobil 20.000 evrov, ne zna razložiti, kako je v zadnjih desetih letih porabil pol milijona evrov več, kot bi jih lahko sploh legalno zaslužil. Nihče se s tem ne ukvarja, se pa ukvarjajo z njegovim tvitom, ki je sam po sebi sovražni govor. Fašisti si ne morejo pomagati, fašisti so fašisti. Rasisti so rasisti. Zakaj boš z začudenjem vedno znova zgrožen nad njihovim diskurzom? Takšen pač je.

Ne bi se smeli spraševati o vsebini teh tvitov, ki prihajajo iz vrst SDS, temveč o tem, kaj jih je sprožilo. Ko sem objavil Koalicijo sovražstva, ki je razkrila tudi povezave SDS z neonacisti, so me doleteli raznorazni tviti, kako sem potencialni ekstremist, terorist itn. Takrat so se mediji ukvarjali z oznako, ki jo je Janša zapisal na Twitterju. Ko je Eugenija Carl poročala o 'pretty much' isti stvari, jo je označil za 'odsluženo prostitutko'. Ko je Jelena Aščić v Utripu nedavno izrekla, da Janša snuje svojo vojsko – tu gre za avtorski komentar, ciljala je pa na to, da v Sloveniji že potekajo neka urjenja skrajnih desničarjev – je bila na Twitterju označena za 'lažnivo kuzlo'. Gre za preusmerjanje pozornosti od besed vseh,

ki opozarjamo na povezave med skrajnodesničarskimi, neonacističnimi gibanji in stranko SDS. Odvrčanje pozornosti Janši vedno znova uspeva. Zanima me, kako mu vsi, ki trdijo, da je Janša lunatik in nevreden intelektualca, potem podležejo. Vedno znova.

Tudi potrebe po računu na Twitterju in Facebooku nimaš. Vedno več pa poslušamo, da je velik del prihodnosti na spletu, tudi na družabnih omrežjih. Zakaj nisi dejaven še tam?

S tem se strinjam, mislim da so družabna omrežja zelo uporabna orodja. Škoda je le, da jih ljudje uporabljajo za popolnoma napačne stvari. Jaz konkretno nimam Facebooka in Twitterja, ker ju ne potrebujem za opravljanje svojega dela. Ocenjujem, da bi mi ta socialna omrežja služila samo kot distrakcija mojemu delu. Nimam nobene želje po tem, da bi vsakogar vsak dan obveščal o tem, kaj počnem. Meni je važno, da se posvetim določenim projektom in potem zaključene posredujem javnosti. Jezi me, ko vidim, da se ta družabna omrežja uporabljajo za napihovanje imidžev ljudi, ki življenj pravzaprav nimajo. Mi prenašamo svoja življenja v virtualni svet, medtem ko so naša življenja v tem stvarnem svetu oropana vedno več pravic, vedno več stabilnosti in prihodnosti. Ob tem se pa ljudje ukvarjajo s Facebookom – na to jaz ne pristanem!

Sicer imam rad zelo osebno komunikacijo. Če hočem ljudem dati nekaj konkretnega, potem se moram nekemu delu konkretno posvetiti. Že 13 let hodim po Bližnjem vzhodu in stavim, da imam od tam manj kot 13 slik, na katerih sem jaz. Ne kažem se v dokumentarnih filmih, zelo malo osebnega dovtipa dajem v zgodbe, razen če je res nujno.

„Fašisti si ne morejo pomagati, fašisti so fašisti. Rasisti so rasisti. Zakaj boš z začudenjem vedno znova zgrožen nad njihovim diskurzom?“

Kot novinar torej ne čutiš poslanstva delati zvezde iz sebe?

Saj to, na živce mi gre ta VICE, izjemno na živce. Hitro bi me obtožili arogance in nadutosti, češ, kdo si pa ti, Erik Valenčič, da boš pa ti kritiziral VICE. Vsakdo, ki pazljivo spremlja VICE News ali VICE dokumentarce, vidi, da je obravnavana tematika v vseh prispevkih v ozadju. Vedno je v ospredju človek, ki dela to tematiko, vedno je novinar pred kamero. Kaj si on misli o dani situaciji, ko je nekje in zaslediš stavke, kot so: »Ojoj, moj oče bi me ubil, če bi vedel, da sem zdaj tukaj.« Koga briga to! Če si na kriznem žarišču in delaš zgodbo ljudi, naredi zgodbo o ljudeh, pa naj ljudje govorijo, ne pa ti – kdo pa si ti, da boš sebe dajal v ospredje?

Ker ljudje hočejo dramo iz prve roke?

V naši družbi je zaradi resničnostnih šovov in podobnega vse nekako personificirano. Zmeraj iščemo neke heroje. Hollywood nam zadnjih nekaj let servira superheroje. Mediji so to zadevo tudi že zdavnaj pogruntali. CNN ni nikoli poročal z Bližnjega vzhoda, temveč je to bil Nick Robertson, človek, ki je bil zmeraj tam. Medijske hiše namesto podajanja zgodb prodajajo svoje ljudi. To je zelo, zelo narobe. Smo na terenu zaradi ljudi in novic – zaradi služenja javnosti ali zaradi sebe?

V konfliktu z nacionalno televizijo sem bil že zelo zgodaj, ko sem šel leta 2012 v Sirijo, ko so nadrejeni, uredniki vztrajali, da moram poskrbeti, da dam sebe čim večkrat pred kamero. Ko sem se vrnil, sem se dal dvakrat pred kamero, ker je bil to res ukaz. V Frontah Kurdistana se me vidi samo za hip, kako sebi v ogledalu kažem dvignjen palec, ker sem ravnokar zbežal pred ostrostrelcem. To sem posnel za svoj osebni spomin, ampak so vztrajali, da gre to notri. Prav, a to ne spremeni mojega mnenja, da so zgodbe s katerega koli kriznega žarišča zgodbe o ljudeh na teh kriznih žariščih in da so to zgodbe za ljudi tukaj, za našo javnost, na noben način pa zgodbe o nas.

Kje je pa pri tovrstnem personificiranem načinu poročanja sploh prostor za kontekst?

Žalostno je, ko vidiš, kako je Islamska država v tej propagandni vojni proti zahodu premagala evropske mainstream medije. Islamska država zelo dobro ve, kakšen

„Po mnenju Bruslja Siriza pooseblja levičarski ekstremizem. Koliko ljudi je Siriza ubila? Nikogar. Na stotine ljudi pa je naredilo samomor med degradacijo Grčije, pa nihče tega ne bo označil za kapitalistični ekstremizem, uperjen proti ljudem.“

učinek bo imelo, ko ujamejo nekega evropskega novinarja na Bližnjem vzhodu. Ta tujec, ta novinar je potem mrtev v roku par ur. Ampak oni bodo podaljševali agonijo dva tedna, zato da bodo ostali na naslovnicaх časopisov. Islamska država ve, da mediji na zahodu zganjajo ogromno histerije, ko je eden 'naših' vpleten v to sceno. Vedo, da več kot bo medijske histerije v zahodnem svetu, več političnih točk bo imela skrajna desnica, posledično bo večji pritisk na muslimane, ki živijo v Evropi, in bolj kot bodo ti zafrustrirani, več bo rekrutov za Isis. Islamska država potrebuje evropsko skrajno desnico, da zmaguje. Kar govorijo Janša, Gorenak, Grims, Geert Wilders, Orban in Le Penova, je voda na mlin Islamski državi. To sta ta dva zla, ki hranita drug drugega. Skrajna desnica v Evropi ima kratkoročne plane – priti na oblast, morebiti razkopati Evropsko unijo. Islamska država, ki ne obstaja od včeraj, ampak jo tvorijo različne islamistične skupine, aktivne že od leta 2003, ima dolgoročne načrte. Zakaj se teroristični napadi dogajajo v tistih evropskih državah, kjer je največ getoiziranih muslimanskih skupnosti? Zakaj ni napadov na Poljskem, v Litvi? Tam ni potencialnih rekrutov za Isis. V Franciji, Belgiji, Nemčiji – to bomo še videli, v Veliki Britaniji jih je ogromno.

Mediji enostavno ne razumejo te propagandne vojne. Pa bi jo morali razumeti. Ko je lani Islamska država ugrabila hrvaškega poslovneža v Egiptu, so dali na neko spletno stran njegovo fotografijo in uro – ura je odštevala: »48 ur imate časa, da ga rešite.« Jaz sem potem na RTV rekel, glejte, dajete mi, da naredim prispevek o tem Hrvatu. Pustite, da naredim prispevek o tem, kako Islamska država izrablja takšne stvari v tej medijski vojni proti nam, kaj poskušajo s tisto uro, ki odštevajo, doseči. Naj jaz to razložim, ker poznam te zadeve. Pa so me zavrnil: »Ne, naredi prispevek, kako ura odštevajo.«

In kaj, si naredil prispevek, kako ura odštevajo?

Ne, nisem. Naredil sem prispevek, kot sem rekel, da ga bom. Ampak niso hoteli več tovrstnih prispevkov. Prispevek pa je govoril ravno o tem, da temu hrvaškemu državljanu ni več pomoči in da se moramo osredotočiti na to, kaj je v ozadju te ure, kako želi Islamska država izkoristiti medijski prostor za doseg svojih ciljev. In potem ti uredniki rečejo, da mislijo, da to ne gre tako. To so mi rekli nadrejeni na RTV-ju, od katerih nihče nikoli niti približno ni bil na Bližnjem vzhodu in se jim niti ne sanja. Svoje kariere so gradili prek računalniških ekranov. Tudi prav, ne odrekam jim legitimnosti, naj delajo, kar delajo, samo – nikoli jih nisem smatral za sebi nadrejene.

Tvoja knjiga Sence ne gorijo je scenarij zaostrovanja naše družbe v bodočnosti v obliki delovanja urbane gverile; mladih ljudi, ki zaničujejo to družbo, v kateri nimajo perspektive. Porast levičarskega ekstremizma je eden izmed možnih scenarijev radikalizacije naše družbe; radikalizacije, ki je neizogibna, kot praviš. Kakšni so še drugi? Kje je tukaj vzpon desnice?

Vzpon desnice je že naša stvarnost. Vzporedno z vzponom desničarskega ekstremizma bo prišlo do vzpona levičarskega. Stvari odgovarjajo druga na drugo. Nikoli v zgodovini ni obstajal samo en ideološki ekstremizem. Vzrok porasta ekstremizmov je predvsem socialna neenakost v družbi. Že moderna zgodovina nas uči, da ekstremne družbene okoliščine privedejo do ekstremnih družbenih anomalij. Ena od teh je terorizem. Na Bližnjem vzhodu sem videl cele države umirati in izginjati. V teh državah sem videl tudi porast ekstremizmov, verskih v glavnem, ki se potem odražajo v najokrutnejših dejanjih, v terorizmu in genocidih. Zmeraj sem napadal hinavščino tistih, ki govorijo, da obsojajo terorizem. Nič ni lažjega, kot vsakič, ko se zgodi teroristični napad, obsojati terorizem. To govori človek, ki so mu v

samomorilskem terorističnem napadu ubili ogromno prijateljev v Turčiji. Vem, kaj je ta bolečina, ker jo nosim s sabo. Vendar – mi moramo razumeti terorizem. Nihče se ne rodi kot terorist. To postaneš skozi družbene okoliščine. Tako moramo razumeti tudi vzpon desničarskega in levičarskega ekstremizma.

Pa vendar levi ekstremizem terorizira lastnino, ne ljudi. Desni ekstremisti pa so nagnjeni k izvajanju genocidov. Zakaj ju sploh primerjati? Kaj v naši družbi sploh je levi ekstremizem?

Desni ekstremizem v Evropi predvideva večvrednost ene rase nad drugimi, odobrava holokavst. Če pa govorimo o strankah, kot so Siriza, Podemos, Die Linke, Združena levica – to ni levičarski ekstremizem, to je levica! Pa vemo, zakaj se je to uveljavilo kot levičarski ekstremizem? Desničarji bodo seveda označili omenjene stranke za ekstremiste, jim pripisali, da hočejo rušiti cerkve, privatno lastnino – tukaj gre za širjenje strahu in paranoje. Potem imamo pa politični pol, ki se izdaja za levičarskega, kot pri nas SMS in Socialni demokrati – to niso levičarji. To je neoliberalna desnica. A njim odgovarja določene segmente politike, tiste, ki so v resnici predstavniki leveice, označiti za skrajneže. Da ohranijo primat nad levico in to je tih konsenz med iskrenimi desničarji in neiskrenimi desničarji, uperjen proti dejanskim levičarjem.

Ko govorim o levičarskem ekstremizmu, govorim o skupinah mladih, ki se bodo organizirali v urbano gverilo, kot so se v Evropi že v 60. in 70. letih. V Grčiji se nekaj podobnega že dogaja, Španija in Nemčija sta tik pred tem. In te gverilske skupine bodo seveda delovale popolnoma neodvisno od Sirize, ki je razočarala celotno evropsko pravo levico. Neodvisno od Združene leveice, ki še bo razočarala. Prihajamo do obdobja, ki ga bo zaznamoval bolj ali manj kaos.

Kaos pa se lahko razreši kako – z nemiri, vsesplošnim nasiljem, vojno?

Ne želim si nasilnih revolucij, a politika izčrpanja, ki jo vodi neoliberalni kapitalistični sistem proti nam, mladim generacijam, pri tem pa se poslužuje ustrahovanja, širjenja sovraštva, odrekanja socialne varnosti, državljanskih svoboščin in človekovih pravic v imenu neke iluzorne varnosti, da bi v sistemu, kjer je važno preživetje iz meseca v mesec, nad nami lažje uveljavili represijo, se ne bo izšla. Raje kot to počasno puščanje krvi vidim, da če že mora priti do nasilja, da pride do tega čim prej. V tem nasilju sem absolutno pripravljen sodelovati, dokler je uperjeno proti ljudem, ki nas zatirajo. Po mnenju Bruslja Siriza v Grčiji pooseblja levičarski ekstremizem. Koliko ljudi je Siriza ubila? Nikogar. Koliko ljudi pa je naredilo samomor med degradacijo Grčije, kjer tretjina prebivalstva živi pod pragom revščine? Na ducate in stotine ljudi enostavno ni videlo več drugega izhoda. To se dogaja že tudi pri nas. Ampak nihče tega ne bo označil za kapitalistični ekstremizem, uperjen proti ljudem. Mislim, da je bolje to prekiniti z neko revolucijo proti nacifašistom, proti kapitalistom, kot pa na koncu biti anemičen, brez krvi, brez volje in energije do upora. **X**

„Islamska država ve, da več kot bo medijske histerije v zahodnem svetu, več političnih točk bo imela skrajna desnica, posledično bo večji pritisk na muslimane, ki živijo v Evropi, in bolj kot bodo ti zafrustrirani, več bo rekrutov za Isis.“

Nujno dopolnilno, ne le osnovno zdravstveno zavarovanje

Tjaša je pred kratkim diplomirala, njen edini (ne)redni dohodek je občasno delo prek avtorske pogodbe. Ker noče več biti finančno breme staršem, je v dilemi, če si sploh urediti dopolnilno zdravstveno zavarovanje. Razmišljala je, da saj je še mlada in zdrava, zdravnika pa že nekaj let ni obiskala, saj ni bilo potrebno. V mesecu maju se je s prijatelji odpravila na eno od premnogih majskih zabav na prostem. Ponoči je močno deževalo in pihalo, Tjaša se je močno prehladila in zbolela za pljučnico. Zdravljenje je bilo dolgotrajno, potrebovala je zdravlila in kar nekaj pregledov pri zdravniku. Stroški so predstavljali precejšen del njenega avtorskega honorarja. Če bi se Tjaša poleg obveznega zdravstvenega zavarovanja pravočasno odločila še za dopolnilno, bi stroške zdravljenja krila zavarovalnica. Razmišljala je, zakaj ne raje porazdeljeni in veliko manjši stroški kot pa iznenada vrtoglav znesek. Vrtoglav za mladega človeka brez rednih prihodkov. Po premisleku se je odločila za sklenitev zdravstvenega zavarovanja pri Vzajemni.

Zakaj pri Vzajemni?

Premija dopolnilnega zavarovanja je pri Vzajemni namreč najnižja. Osnovna premija znaša 27,62 evra mesečno. Triodstotni popust si novi zavarovanec zagotovi s sklenitvijo zavarovanja preko spleta, plačilom z direktno obremenitvijo ali odtegljajem od plače in letnim plačilom premije in potem plača 26,79 evra mesečno. Vzajemna je pripravila tudi poseben paket, namenjen le mladim.

Paket za mlade

Zavarovalnica Vzajemna je za mlade, ki se odločajo za ureditev dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja, pripravila zanimiv paket z naslednjimi dodatki in ugodnostmi:

- dopolnilno zdravstveno zavarovanje z najnižjo premijo v Sloveniji,
- darilno kartico v višini 25 evrov za nakup v trgovinah Spar in Interspar ali bon v vrednosti 35 evrov za nakup v športnih trgovinah Extreme,

- brezplačna vključitev v program **Varuh zdravja**, kar vključuje še: majico, dobroimetje v višini 15 evrov za zavarovanja Vzajemne s trajanjem 12 mesecev ali več (z izjemo dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja ter zavarovanja Tujina), 10 % popusta za zavarovanje Tujina Multitrip in ostale ugodnosti s področja zdravja, športa in dobrega počutja.

Postopek sklenitve zavarovanja

Postopek sklenitve dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja je enostaven. Zavarovanje lahko sklenete preko spletne strani www.vzajemna.si, pokličete lahko tudi brezplačno telefonsko številko 080 20 60 ali obiščete eno od poslovalnic Vzajemne po vsej Sloveniji.

Poleg paketa za mlade je Vzajemna pripravila še kreativen foto natečaj **»Postani Ni panike obraz«**, o katerem si več preberite na spletni strani.

www.nistatusa-nipanike.si

Yunis Azzeh,
poslovenjeni Palestinec

Izživel se je, ne le izhodil

Piše: Nina Korošec
Foto: osebni arhiv Yunisa in Mire Azzeh

Hodi počasi in sključeno, kot bi na plečih nosil veliko breme. Ko dvigne pogled, kot da ne bi zdržal brez iskri-vega nasmeha, ki se stopnjuje kot smeh sinhronizira-nega risanega junaka. Najprej se mu zalesketajo oči, nato se mu usta razpotegnejo do ušes, potem gromek krohot napolni prostor. Njegov smeh je tako lahkoten, kot bi na plečih ne imel ničesar.

»Pešačili smo kakor begunci, ki danes prihajajo v Evropo,« ga prešine med pripovedovanjem. Skoraj 70 let je minilo, odkar je bil Yunis Azzeh v rosnih otroških letih begunec. Danes z ženo Miro, upokojeno učiteljico angleščine in nemščine, živi v osrčju Prlekije, je sodni tolmač Ministrstva za pravosodje ter prevajalec iz arab-ščine v slovenščino in obratno. Zadnje leto predvsem tolmač med policijo in begunci v sprejemnih in nasta-nitvenih centrih po Sloveniji.

Projekcija sovraštva

Imel je pet let, ko se je v palestinski vasi Deir Yassin zgodil strahovit pokol. Borci izraelskih terorističnih organiza-cij so vdrli v vas in ubili čez sto moških, žensk in otrok. Do tal so porušili celotno vas in pregnali ostale prebi-valce, z namenom, da prestrašijo druge Arabce, živече v neposredni bližini Jeruzalema. Ljudje so množično zapuščali svoje vasi, ko so slišali za ta pokol; tudi Azze-hovi. Vsaka družina je zaklenila vrata svoje hiše in shra-nila ključe v žep v oklepu upanja, da se bodo kmalu, da se bodo sploh kdaj vrnili. Prebivalci okoliških palestinskih vasi so na približno desetkilometrskem pohodu spotoma pobrali še druge in prišli do hriba pod Betlehemom, kjer so jih s šotori čakali člani Organizacije združenih naro-dov. Bilo je leta 1948.

Nekaj mesecev prej so Judje od OZN dobili dovoljenje za ustanovitev svoje države na več kot polovici ozemlja takratne Palestine. Poleg Judov namreč tudi krščan-ski sionisti, ki jih je mnogo med ameriškimi konzerva-tivci in drugod po svetu, verjamejo, da bo do drugega prihoda Jezusa Kristusa na Zemljo prišlo le, če in ko se bo raztezala judovska država na celotnem ozemlju Pale-stine, ko bo torej vzpostavljen Izrael po svetopisemskih mejah. Po drugi svetovni vojni so Judje pričakovano na ta način rešili svoje nacionalno vprašanje. Ob tem so brez države ostali Palestinci, ki jim je bila odvzeta več kot polovica ozemlja, kar je tam živече arabske prebivalce močno vznemirjalo in že dan po ustanovitvi Izraela, 15. maja 1948, so arabske armade napadle Izrael. Izrael je z lahkoto zmagal, si v prvi arabsko-izraelski vojni priboril še dodatnih 21 % ozemlja, od tega 1 % ozemlja z medna-rodnim statusom. 2 % dotedanjega palestinskega ozem-lja po delitvenem načrtu Združenih narodov namreč nista pripadala ne Arabcem ne Izraelcem – to je bilo mesto Jeruzalem s širšo okolico, kjer najdemo temelje treh svetovnih religij – krščanstva, judaizma in islama. Jeruzalem je pod skrbniškim sistemom OZN dobil status 'corpus separatum'. V spominjanju peklenskega iztre-bljanja Judov pod nacistično Nemčijo je mednarodna skupnost molčala ob novih pridobitvah Izraela. Izraelci so sovraštvo po preživetju holokavsta projicirali na tamkaj živече Arabce. Začaranemu krogu še danes ni videti rešitve.

Begunec in migrant

Vojaški šotori so bili štiri tisoč izgnanim Palestincem dom za naslednjih pet let. Tudi po deset družinskih članov je bivalo v enem šotoru. Združeni narodi so beguncem v taborišču mesečno razdelili določeno količino hrane: moke, sladkorja, mleka v prahu, margarine, riža. Vodo so jim dovažali s kamioni vsakih 14 dni, da so si ljudje napolnili svoje cisterne. Na hribovitih predelih Bližnjega vzhoda pozimi včasih sneži. Tudi v času njihovega tabor-

jenja je zapadel sneg, v šotorih je zamakalo, mraz je tolkel do kosti. Tudi če bi imeli hiše namesto šotorov, ni bilo drv za kurjenje. Yunis je kasneje, v najstniških letih, zbolel za sklepno revmo, prav tako sta za revmo zbolela njegova starejša brata Sultan in Fahmi.

Begunski otroci so pet dni na teden hodili peš do šole in domov dva kilometra stran. V gimnazijskih razredih so skupaj sedeli kristjani in muslimani, dijaki pa so imeli proste petke in nedelje. Petek je za muslimane poseben dan, namenjen počitku, nedelja isto pomeni kristjanom. Ob sobotah so imeli pouk, sobota je sedmi dan počitka za Jude; ti so imeli svoje šole. Palestinska vas Tel es-Safi, kar prevedeno v slovenščino pomeni 'čisti hrib', je rodni kraj družine Azzeh z devetimi otroki. Vas, ki je z dva tisoč prebivalci po velikosti prej manjše mesto, so okupatorji kmalu po izgonu domačinov porušili kot mnoge druge tamkajšnje vasi. Po petih letih so člani OZN v šotorih bivajočim Palestincem dali opeke, pa so si postavili hiše tam, kjer je bilo prej šotorišče. Strehe v Palestini so ravne, vsaka hiša ima na strehi dve do tri cisterne za vodo, ki si jih napolnijo vsakih deset dni, ko Izraelci odprejo glavni ventil. Tam so redki, prav nič slikoviti prizori sadovnja-kov s pomarančevci, tudi zelenjavne vrtove iščeš zaman, se spominja Azzeh.

Eni se rodijo, drugi pač umrejo. Morda Arabcev zato, ker starejše ljudi spoštujejo, ob smrti starega človeka ne gloda krivda. Zanje bi bila sramota poriniti koga v dom za ostarele.

Po osnovni šoli so otroci šli v gimnazije, tudi Yunis, najmlajši otrok družine Azzeh. Starejši bratje so bili že zaposleni in so zbrali denar za njegovo izobraževanje. Tako je leta 1965 z Zahodnega brega, ki je bil takrat pod Jordanijo, nadaljeval pot proti Evropi, da bi študiral. Čez Sirijo do Turčije, kjer ga je skupaj z migranti, name-njenimi v Nemčijo, pobral tovornjakar. Zamaknjeno opisuje postanek v Bolgariji: *»Prvič, prvič pijem alko-hol. Drugi so 'gutnili'; sem si mislil, da je to sigurno sladko kot med, pa sem dal v usta – ustavilo se je, ni šlo dol niti gor. Neka močna alkoholna pijača je bila, šnops ali viski.«* Bil je v zgodnjih dvajsetih, ni zamujal s preizkušanjem novih stvari, katerih obstoj je uvidel na vagabundskem potovanju do Slovenije. V Ljubljano je prispel pozimi in zamudil tečaj slovenskega jezika. Tako se je sloven-ščine z novimi prijatelji učil med kartanjem v oštarijah, včasih so pogledali tudi v knjige in proti koncu leta je šel opravljat izpit iz slovenskega jezika, da se je lahko vpisal na študij. *»Seveda sem bil priden, pa sem napravil,«* ponosno pove. Žena mu nameni pogled, ki je lahko samo pogled upokojene učiteljice: *»Pri meni že ne bi.«* Mož ji dobrovoljno odvrne: *»Seveda, ti si ostra, babica. Ta gramatika mene malo, to ona mene vse popravlja.«* Mira se nasmeji: *»Pa vidim, da je brezupno.«* On upre pogled v računalniški ekran in si zamrmra v brado: *»No, saj je videla na koncu, da gre meni to skozi eno uho noter, skozi drugo ven.«*

Kot mlad fant je šel po boljšo izobrazbo v Evropo, med študijem gradbeništva v Mariboru spoznal študentko angleščine in nemščine – in ostal. Po diplomi se je hotel vrniti v Palestino, a ga okupatorji tam niso pustili živeti, saj je bil med tretjo arabsko-izraelsko vojno leta 1967 zdoma. Da lahko pride samo kot turist, so rekli. Potem je šel naprej v Libijo in se tam zaposlil, bil je star skoraj 33, sam v tuji deželi. Z Miro, ki je takrat že imela prvo hčer Amno, sta si dopisovala, pa mu je nekega dne pove-dala, da so v Mariboru ustanovili drugo stopnjo študija

gradbeništva. *»Kjer človek najde službo, tja ponavadi gre. Če bi mi Izraelci pustili, da ostanem, bi ostal ... Potem pa me je nagnala, naj pridem,«* namigne proti Miri. Mož poudari, da je bil vendarle srečen, ker je prišel. Drugo stopnjo je končal kakšnih deset let zatem. Tudi to, da se je ravno oženil, je bilo krivo.

Šibko človeško meso

Zmeraj mu je bilo vseeno, ali je svinjsko ali goveje meso – ravnal se je po zdravorazumski logiki, da če jejo vsi drugi, potem ni škodljivo. *»Vse jem, če nimam drugega,«* se zasmеji in potreplja po izstopajočem trebuhu. Ni trd musliman; v kolikšni meri se držiš verskih predpisov, je odvisno od družine, pravi, čeprav doma, v Palestini, seveda ni bilo ne alkohola ne svinjskega mesa. Razmišlja, da so se te prepovedi v arabskem svetu uveljavile z razlogom; temperatura doseže tudi do 50 stopinj, tovrstna mastna hrana je tam škodljiva: *»Alkohol prav tako, alkohol gre v glavo.«* Že doma v Palestini se njegova družina ni postila za ramadan, pa tudi če bi se tukaj hotel, meni, da bi si s tem naredil medvedjo uslugo: *»Kako bi pa zdržal na grad-bišču cel dan, če bi bil lačen in žejen? Bi bil 'čunta' na koncu meseca.«* Čutil je, da se lahko, da se rade volje prilagodi.

Mrazu se prilagaja tako, da do pozne pomladi ne stopi iz hiše, če ni res nujno. Rodbina Azzeh je bila menda že od nekdaj občutljiva na vremenske vplive. *»Ah kaj, saj v trgovino hodi. Jaz ne grem rada, on pa z užitkom,«* pripomni Mira. Omeni, da velikokrat tudi posluša glasbo, posebej če Mire ni. *»To imaš zdaj trebušni ples verjetno,«* zavzdihne Mira. *»Eh ne, babi,«* kratko odgovori. *»Sigurno ne? Ne? Ja, točno, zdaj bo prišla ena baba,«* ga zbada žena, a on je že vidno zatopljen v petje in ples. Če mu je dolgčas, brska po spletu ter bere trače in novice na spletnih straneh arabskih medijev, na katerih so tudi osmrtnice in vesti o drugih življenjskih prelomnicah. Smrt je zanje naravno dejstvo; eni se rodijo, drugi pač umrejo. Morda zato, ker jih ob smrti starega človeka ne gloda krivda – ker starejše ljudi spoštujejo. Zanje bi bila sramota poriniti koga v dom za ostarele.

Tudi zaradi teh navad sta ga Mirina mama in teta zelo lepo sprejeli, ko ga je pripeljala domov. Ko Mira pripo-veduje o tem, se Yunis reži: *»Naj grem ven, da govoriš?«* Mira le zamahne z roko: *»Ne, lahko ostaneš! Med gospo-darsko krizo, ko je bil problem dobiti že pralni prašek, je vse priskrbel. Ene žal besede ni rekel ne teti ne mami. Teta se je rada pohvalila z njim.«* Uživale so, ko jih je peljal z avtom okrog, čeprav je bila njena mama takrat že spominsko v slabem stanju. *»Takrat sem bil jaz in te ženske. Te babe ali kako se reče?«* pomotri ženo, ki se v smehu odzove: *»Samo po domače, to ni lepo ...«* Yunis pokima: *»Tudi oni so bili dobri z mano, tudi drugi so mene spoštovali.«*

Nikoli mu ni nihče iz Mirine družine spodnesel, da je druge vere. Njena sestra Cvetka je kirurginja, brat Marjan duhovnik in maestro, Slavko profesor športne vzgoje, najstarejši Peter pa novinar in nekdanji komu-nist. Peter je danes tako dementen, da po novem ves čas moli. Yunis doda: *»On niti ne ve, kdo je njegova sestra, nič. Ima mir.«* *»Ima mir, ja!«* se predirno zasmеje Mira, ki v rimokatoliško cerkev hodi od razpada Jugoslavije. Azze-hovi otroci so krščeni, niso pa bili deležni verske vzgoje, Yunis in Mira jih pri odločitvah nista omejevala. *»Midva sva poročena samo civilno. Mogoče bova kdaj cerkveno. Nekoč so zahtevali, da mora tisti, ki je druge vere, presto-piti, sedaj sta pa lahko različnih veroizpovedi,«* moža motri Mira, medtem ko on naliva sok: *»Kaj, babi?«* Mira skomi-gne: *»Jaz bi se ženila cerkveno, saj naju lahko Marjan ženi.«* Mož ji poda sok: *»Izvoli.«*

„Šel sem obiskat svoj rojstni kraj – kaj je ostalo, kaj bi rekel? Stari hrib, samo nekaj kamnov, hiše so bile porušene. To je bila ta moja vas, kjer sem se rodil.“

Življenje, ki vsako nosi s sabo slutnjo smrti

»Lepo je bilo. Drugače bi že pobegnil od tu, saj sem navajen na tujino,« pripoveduje Azzeħ. Ko se je vrnil v Slovenijo, je kmalu dobil službo kot gradbeni inženir in opravil še izpit za sodnega tolmača, kar mu je vtilo še volje za nadaljevanje življenja tukaj. Pa vendar človek pogreša svoje. Včasih so z znanci iz slovenskega arabskega kluba mesečno kartali pozno v noč. Zdaj se je menda navadil, da boljše, če jih ni blizu: »Na stara leta nimam dosti veselja za druženje. Tudi čutim, da me otroci in vnuki bolj potrebujejo.« Dvomi tudi, da bo še kdaj obiskal svojo rodbino v Palestini. Za potovanja rabiš energijo, ki mu je zmanjkuje, pa najmlajši je, samo sestra je še ostala od sorojencev. Včasih sta hodila z Miro dol vsake štiri leta. Spominjata se, kako so zapletali na izraelskem letališču Tel Aviv, ko sta bila poleg otroka. »Ko smo začeli hoditi v Palestino, so Izraelci na meji zelo komplicirali. Zdaj več toliko ne čakamo, ker smo stari. Pri mladih komplicirajo,« opisuje Mira, kako imajo že vse njune podatke v računalniku. Sina so pred leti zadržali in zasliševali na meji iz Jordanije v Izrael, ker je na potovanju za spomin kupil žepni nož. »Saj to delajo namenoma, da zasovražiš potovati v Izrael in Palestino in ne greš več,« zaključita pripoved.

Zdi se zatopljen v nekaj, kar išče po spletu. Predvaja prispevek poročil nacionalne televizije. Hahlja se, sedaj bo kamera pokazala njega, tolmača v begunskem centru, kako gledalcem, v nekoliko okorni, pa vendar nič kaj nerazumljivi slovenščini, razlaga, da begunce najbolj zanima, če so res blizu avstrijske meje. Mira ga rada

zbada, da je na stara leta medijska zvezda. Odkar je penzionist, je veliko bolj aktiviral svoj čas, pravi. Pred leti se je moral predčasno upokojiti, revma se mu je namreč do danes razširila na hrbtenico in na vrat. »Blokiran sem kot kamen. Včasih greva z Miro v toplice, kar je olajšanje, a ne popravi kaj dosti,« hitro zaključi in zamenja temo pogovora. Rad govori o hrani, o otrocih, o štirih vnukih, o ženi, o premnogih znancih in prijateljih, ki ga spremljajo skozi življenje. Zadnje mesece je tudi po 12 ur dnevno preživel v okoliških sprejemnih centrih za begunce, kličejo ga v mariborsko bolnišnico in porodnišnico, ko so tam arabsko govoreči begunci in migranti. Z ministrstva mu pošiljajo dokumente, da jih v zameno za avtorski honorar prevaja za arabsko govoreče v Sloveniji. Kaj pa sedaj počne, ko Slovenije ne prečkajo begunci? »Jaz? Jaz sem v penziji,« se nasmehne. Vedno bolj mu ugaja mir, zmeraj več stvari pozablja. »To so moji vnuki,« pomigne na prikazno sliko na Facebooku. Za naslovnico je izbral fotografijo Bohinjskega jezera. Profil ima že pet let, da si dopisuje z nečaki, ki živijo na Bližnjem vzhodu in drugod po svetu, pa tudi nekdanji prebivalci mesteca Tel es-Safi so tam združeni v skupini.

»Šel sem obiskat svoj rojstni kraj – kaj je ostalo, kaj bi rekel? Stari hrib, nekaj kamnov, hiše so bile porušene. To je bila ta moja vas, kjer sem se rodil,« zamišljeno pripoveduje v majhni dnevni sobi, postavljeni in opremljeni tipično slovensko, z arabskimi motivi. Črno-bel vzorčast palestinski šal visi nad računalnikom. Spominki iz arabskega sveta, nekaj arabskih knjig, ki se berejo z desne proti levi

strani. Tipkovnica z arabsko pisavo, zaprašena v prekatu računalniške mize. Navadno tipkovnico dnevno uporablja za kartanje z računalnikom, za dopisovanje ... Poln regal plošč s klasično glasbo – njuna otroka sta priznana glasbenika, Fada je pianistka, Samir violončelist. Azzeħ vstane in se sprehodi do edinega okna v dnevni sobi. »Pa ni še treba zapirati žaluzij,« mu prigovarja Mira. Mož se razgleda po vrtu: »Ne? Potem pa ne, da bo tvoje svetlobe zadosti.« Tokrat prostor napolni njen smeh, nič več ne reče. Spet mu pride na misel, da je star. Njegovo pripovedovanje večkrat prekinejo izjave, kot je: »Na koncu pa človek počasi išče grob.« Morda ga k temu nagovarja tiktakanje starinske ure na steni. Tiste ure, ki pravzaprav ne tiktaka, temveč odbija, ki ne pozabi opozoriti na vsako pretečeno sekundo življenja. Življenja, ki vsako nosi s sabo slutnjo smrti. **X**

Iztok Novak,
zasanjani glasbenik in glas Radia Koper

Easy come, Easy go, Easy ...?

Piše: Lucijan Zalokar
Foto: osebni arhiv Iztoka Novaka

Iztoka Novaka – Easyja največ ljudi pozna kot voditelja na Radiu Koper, mnogi pa se ga spomnijo tudi kot zmagovalca lanskoletnih Melodij morja in sonca. Zase pravi, da je »čisto navaden muzičar, ki kdaj kaj pove, kdaj kaj oblikuje in kaj napiše«. A njegova življenjska pot nam razkriva, da čisto navaden pač ni.

V garažno hišo prihrumi črn džip, voznik mi pomigne: »Follow me!« In seveda ubogam. V temi mu po mokrih cestah in ozkih mediteranskih ulicah komaj sledim, ko se podiva vsaj 30 kilometrov na uro prek omejitve ter malodane 'driftava' skozi krožišča. Naposled se ustaviva na manjšem parkirišču v mestnem jedru.

Ne, to ni začetek naključnega mafijskega filma in nihče od naju ni v avtu prevažal kakšnega trupla ali vsaj trde droge. Iz džipa stopi Iztok Novak – Easy, pevec, klaviaturist, kantavtor, radijec, karkoli že hočete. Ob njegovem imenu lahko praktično povsod zasledimo pridevnik 'umirjen'. Predvsem njegov glas je nežen, žametno mehak, pretirano flegmatičen, a vseeno poln radosti, govor pa posledično ekstremno umirjen, kot da bi želel pomiriti sogovornika ali poslušalce in jim reči: »Folk, vse bo kul ...« Čuti se vpliv morja, ob katerem je Novak preživel večino življenja, in ne čudi, da so ga pri bendu Night Jump poimenovali Easy – ker je pač 'na izi', pa še ujema se z njegovim imenom.

Ne le Easy, tudi Lonely ...

K Night Jumpom ga je konec 80. let povabil pevec Boštjan Andrejc, znanec iz srednješolskih dni. Easy se ni obotavljal, hitro je pustil šolo in službo telefonista ter sedel za klaviature. Začel se je pravi rokenrol. Vsak vikend so igrali priredbe Doorsov, Pink Floydov, Led Zeppelinov, zaslužili prek tri tisoč mark mesečno (op. p. približno dva tisoč evrov) in na Primorskem postali zelo popularni. »Živelimo smo kot Stonesi v zlatih letih, bilo je ogromno alkohola, trave, neprespanih noči; dejansko sem v nekaj letih pri Jumpih doživel 40 let,« pripoveduje Easy. Toda vse ima svojo ceno in Easy je postajal vse bolj neresen: izpuščal je vaje, zamujal na 'špile' ali pa nanje prišel brez klaviature. Poleg tega se je naveličal igranja enih in istih 'coverjev'. Želel je napisati in poslušalcem predstaviti nekaj svojega. Vseeno je bil, ko so ga leta 1993 vrgli iz skupine, šokiran. Iztok Novak je spoznal, da ni le Easy, temveč tudi Lonely, 'so lonesome he could cry'.

... in Zeko

Easy niti ni njegov edini vzdevek. V mladosti je precej bolehal za astmo in obiskoval zdravilišča od Ankarana do Rakitne. Že takrat je začel nastopati – iz neizmerne želje po dokazovanju in izstopanju je rad pel pred ostalimi otroki. Ti so ga klicali Zeko, saj je imel spodnjo ustnico pomaknjeno nazaj, od zob pa je imel spredaj le dva sekalca. Ustnica je ostala, kjer je bila, zobje pa so zrastle vsi. Zrasli so mu tudi lasje, te si je moral v mladosti striči na kratko zaradi očeta. Danes mu sežejo do ramen, so rahlo valoviti in počesani na prečko. Verjetno bodo še nekaj časa rjavi.

'Like a rolling stone'

Easy je za klavirjem pristal potem, ko je zaradi pihanja v flavto doživel bližnje srečanje s tlemi. A se je hitro naveličal dolgočasnih lestvic. Igranje klavirja mu je postalo breme. Vaditi se mu ni dalo, zato ga je nadziral oče, sicer telefonist v znanem živilskem podjetju. Poklical je domov in poslušal sina, kako ob odloženi slušalki preigrava te zoprne lestvice in etude. Vendar ga je Easy preliščil: igranje klavirja je posnel na kaseto in jo predvajal, medtem pa sam odšel na igrišče s prijatelji.

Šport je poleg glasbe že takrat bil in ostaja njegova velika strast. Danes je Iztok Novak vpet v športno redakcijo Radia Koper, pred tem je skrbel za marketing pri roko-

metnem klubu Cimos, v mladosti pa je bil zaljubljen v košarko. »Pri šestnajstih sem imel čast igrati proti Draženu Petroviću, ko je bil na pripravi v Kopru,« Easy obuja spomine iz mladosti, medtem ko pije že drugi zeleni čaj, ki ga bo pokonci držal do šeste ure zjutraj, ko se zaključi nočni program Radia Koper. Govori precej shizofreno, saj brska po zaprašenem spominu, in med pripovedovanjem na terasi kavarne Loggia zamišljen zre proti Pretorski palači na nasprotni strani Titovega trga.

Verjetno bi v košarki ostal, če ne bi pri sedemnajstih letih zbežal od doma, dva meseca živel 'like a rolling stone', obiskal Beograda in naposled dobil poziva za služenje vojaškega roka. V Prištini je dobil posteljo in oblačila – vse, kar srce poželi. Še več, prijavil se je na avdicijo, (kot edini prijavljeni) žirijo osupnil z izvedbo pesmi *Bolje biti pijan nego star* in postal 'pevač zabavne muzike'. Na nekem nastopu si je oder delil z Nedo Ukraden: zapel je prvo kitico njene pesmi *Zora je svanula*, nato pa ga je Neda, kako nepričakovano, povsem zasenčila. Spet jo je srečal v Kopru, ko je tamkajšnji rokometni klub praznoval ponovno uvrstitev v prvo ligo. Ni ga spoznala, kako nepričakovano, a prijateljem je govoril ravno nasprotno; češ, kako bi lahko pozabila ta velik nos? Ta je resnično

Dandanes pogreša ta mladostniški entuziazem: „Kamorkoli sem šel, sem lagal: rekel, da imam sponzorja, a ga nisem imel. Rekel, da imam določena poznanstva, a jih nisem imel. Ampak dobil sem pokrovitelje, prišel v oddaje, skratka, rinil sem naprej.“

velik in orlovski, malce podoben nosu Johna Lennona. Pravzaprav – to je beseda, ki jo Easy največkrat izgovori med najinim pogovorom – sta tudi njuni frizuri podobni, Easy ima na nekaterih slikah tudi očala takšna kot sloviti Liverpoolčan. Kakorkoli, celostno gledano njegov obraz Lennonovemu ni preveč podoben, je pa zato toliko bolj obrazu Alana Rickmana iz Harryja Potterja.

V vojski ni bil zadolžen le za petje, temveč tudi za predvajanje glasbe zjutraj ob telovadbi, ob kosilu in spuščanju zastave. V prostoru, kjer jo je vrtel, so se ponoči, seveda ilegalno, mladeniči z vseh koncev Jugoslavije zbirali, gledali televizijo in opijali z albanskim konjakom Sken-derbegom. Tako se je nekoč po prekrokani noči zbudil sam, si za dobro jutro privoščil Springsteenov album *Born in the U. S. A.* in pozabil, da ima vklopljene zvočnike. Vsa kasarna je lahko poplesavala v ritmih *Dancing in the Dark*, Easy pa potem dva dni v priporu.

A ne more, ne zna biti sam

Vseeno njegova glasba nima veliko skupnega s 'Šefovim' komercialno najuspešnejšim albumom. Prej s kakšno balado z albuma *Born to Run*, denimo začetkom *Thunder Road*, vsaj kar zadeva instrumentalno podlago. Nežen klavir, akustična kitara in morda orglice ter minimalna

podpora ritem sekcije. Folk torej. Zanj ga je okoli trinajstega leta navdušil bratranec Darko Milič, ki je iz Celja s prijateljem in kitaro prišel na počitnice na Obalo. Pesmi Boba Dylana in Neila Younga so na mladega Iztoka naredile močan vtis in vsa ta 'folk podlaga' je prišla na plano, ko so ga izgnali iz Night Jumpov in je ostal prekleto sam, kot pravi. V mladosti je zelo intenzivno bral, kar je vplivalo na njegova besedila. »Cepljen sem bil s Sartrom, Hessejem ... To je bilo takšno samomorilsko čtivo. Bral sem ga in nato pogojen s tem pisal o sebi.« je lani povedal za Primorske novice. V teh okoliščinah je leta 1993 z bendom Šank Rock posnel prvo pesem *Starec*, ki 'ne more, ne zna biti sam'. Z njo je istega leta zmagal na festivalu Popsi, kar mu je dalo zagon za nadaljnje delo. Dandanes (naslednja beseda poleg 'pravzaprav', ki jo pogosto uporablja) pri sebi pa tudi pri ostalih glasbenikih pogreša ta mladostniški entuziazem: »Kamorkoli sem šel, sem lagal: rekel, da imam sponzorja, a ga nisem imel. Rekel, da imam določena poznanstva, a jih nisem imel – vsem sem lagal, nikogar nisem poznal. Nisem vedel, kdo so oni; oni niso vedeli, kdo sem jaz. Ampak dobil sem pokrovitelje, prišel v oddaje, skratka, rinil sem naprej.« Tako se je pririninil do edinega doslej izdanega albuma. Precej otožen *Galeb* je poletel, a ne prav visoko in daleč. Prodanih je bilo sicer vseh 1200 izvodov, a se, kot domneva Easy, verjetno ni vklapljal v slovensko glasbeno sceno, ki jo je takrat preplavila elektronska in plesna glasba. Priznava, da so bila nekatera besedila malo nepovezana, a je takrat verjel, da »kar najprej napišeš, tako mora biti«. V reviji Antena so zapisali pozitivno kritiko albuma, novinar pa je na koncu dodal, da le ne bo 'easy come, easy go'.

Zgodilo se je prav to. Tik preden je album šel na mešalno ploščo, je Easy spoznal svojo bodočo ženo Vanjo. Čez tri ure je že zanosila, čez tri mesece sta se poročila, šest mesecev zatem pa se jima je rodil edinec Aljaž. Brez pretiravanja. »Želel sem si tega ... kot da bi priklical vse skupaj. Hotel sem povsem normalno življenje – in moja žena je tako normalna, da to ni več normalno,« razlaga, kako je bil sit boemskega vandranja po svetu. Denar pa ne raste na drevesih in treba si je bilo najti poklic. Delo je našel na radiu.

Tudi midva se, ko ob desetih zaprejo kavarno, odpraviva proti radiu. Vsaj pol ure sva bila edina gosta. Ob desetih zvečer!? Easy malce potarna nad kulturnim dogajanjem v rodnem kraju. Na povsem prijeten marčevski petkov večer je sredi Kopra mrtvilo.

Formalne izobrazbe nima, končal je le osnovno šolo. Tam se mu za odličen uspeh ni bilo treba pretegniti, ko pa bi se v srednji šoli moral uستي za knjige, je padel. Večkrat. Poskušal je na treh srednješolskih smereh: matematično-naravoslovni, pedagoški in ekonomski, a se iz takšnih in drugačnih razlogov nikjer ni prebil do konca. A znanje z ulice, splošna razgledanost, komunikativnost in posebna barva glasu tvorijo dobitno kombinacijo za delo na radiu, ki bi jo le stežka pridobil v šolskih klopeh. Tako se je za radijskim mikrofonom hitro uveljavil. Začel je na Radiu Morje, svoj stil izoblikoval pri Caprisu, danes pa že petnajsto leto nagovarja poslušalce Radia Koper, na katerem dela kot s. p.

Kar tako vnovič na odru

Številni projekti, od zgodb ljudi z roba do športnih in glasbenih vsebin, so mu predstavljali velik izziv in hkrati užitek. Zdelo se je, da glasbenega ustvarjanja sploh ne pogreša. Do predlani doma ni imel niti klavirja. Njegova glasbena pot je bila zamrznjena, nato pa je k njemu na radio kot intervjuvanec prišel istrski kantavtor Igor Lija. Po intervjuju je Easyja povprašal, zakaj ne igra več. Čez nekaj dni mu je sporočil, da ima doma dve klaviaturi in da mu eno podari.

V Easyju se je po dolgem času prebudila potreba po igranju in ustvarjanju. Kar tako je posnel pesem *Kar tako*, malo melodij morja in sonca pa je dokončno odtalilo njegovo glasbeno pot. Ko je to pesem zapel pred dva tisoč ljudmi, je vedel, da ima to najraje. »Igraš klavir, poješ, ljudje ti jedo z roke.« Napisal je novo balado *Nekaj med nama* – pri obeh mu je Drago Mislej Mef pomagal z nastavki besedil – in se znova prijavil na Melodije morja in sonca.

Skorajda ne omeni zmage na festivalu MMS, raje podoživlja občutke na odru: „Počutil sem se kot v maternici, v naravnem habitatu. Bila je neke vrste magija.“

Easy med pripovedovanjem skorajda ne omeni zmage na festivalu MMS, veliko bolj podoživlja občutke na odru in odnos z Rudijem Bučarjem, ki ga je spremljal. »Počutil sem se kot v maternici, v naravnem habitatu. Bila je neke vrste magija,« uživa med ubesedovanjem lepih spominov. Najprej je bil v dvomih, ali zaigrati v duetu z Bučarjem ali ne, ker ni želel, da bi drugi mislili, da si je hotel z njim pomagati do zmage. A se je vseeno odločil za ta korak in ni mu bilo žal. Po nastopu sta odšla med ljudi igrati tudi *Bridge over Troubled Water*, ki jo je, mimogrede, Easy izvajal kot solo točko že pri Night Jumpih.

Dve uspešni skladbi v dveh letih bosta morda spodbudili Iztoka Novaka, da uprizori 'Easy comeback'. Želja o(b)staja.

Ura se bliža polnoči in Easy se z gostom Borutom Mozetičem, strokovnim vodjem Naravnega rezervata Škocjanski zatok, odpravi v studio. Povsem sproščeno se pogovarjata o vseh mogočih stvareh. Spet smo pri tisti barvi glasu, ki se zdi idealna za pozne nočne ure. »Umirjen, zapeljiv in na trenutke celo nekoliko zasanjan radijski glas,« so ga opisali bivši delodajalci na Radiu Capris. Upajmo, da zasanjan ne postane kakšen tovarnjakar, ko ga posluša med nočno vožnjo. **X**

Izobrazba za vsakega je osnova za prihodnost

Piše: Katarina Bulatović
Foto: Katarina Bulatović

V deželi dolgih zim, prostranih gozdnatih pokrajin in številnih jezer začnejo otroci z izobraževanjem pri sedmih letih, imajo več kot dva meseca počitnic in so skoraj brez domačih nalog in testov. Kljub temu so osnovnošolci na Finskem po rezultatih mednarodnih raziskav znanja od leta 2000 med najboljšimi na svetu. Javnega šolstva v tej severni državi ne razumejo kot privilegija, pač pa kot osnovno otrokovo pravico ne glede na socialni status družine.

Nebo nad Helsinki je to jutro ponovno videti kot prazno slikarjevo platno. Belino brez sledu sončnih žarkov nekaj deset minut vožnje s tramvajem stran od središča mesta prekinjajo strehe stanovanjskih hiš pastelnih barv in vrhovi iglavcev. Skozi njihove veje prvega aprila po več mesecih zime še vedno reže hladen zrak. Sosledje stavb na vsaki strani dvopasovnice daje videz urejenosti, promet pa poteka brez jutranje ihtе, značilne za glavna mesta. Otroški vrvež pred osnovno šolo Yntenaiskoulu z dvesto petdesetimi učenci zato v času odmora še toliko bolj izstopa.

Nekatere najmlajše učence, ki lahko po mesecih nošnje škornjev spet obujejo športne copate, na igrišču pred vhodom v šolo med odmorom pri preigravanju žoge nič ne zaustavi. Štiri dekleta pri preskakovanju kolebnice poskušajo ujeti skupni ritem, starejše učenke pa z večjimi torbami hitijo mimo kupa zadnjega snega in risb z odtisi otroških rok na stenah šolskega hodnika proti ducatu svojih vrstnikov.

Med čakanjem na uro angleščine skoraj vsak izmed njih v rokah drži telefon. Rahlo se dotikajo zaslonov, preigravajo igre ali brskajo po priljubljenih skladbah. Nekateri se naslanjajo na dvojno steklo, zavarovano pred vsakodnevni udarci žoge, dokončujejo domačo nalogo, največja med fanti prepevata pesem v finščini, zvoku slovenščine popolnoma tujemu jeziku, vse dokler se jim ne pridruži učiteljica. *»Zaradi prostorske stiske se neprestano selimo,«* pove **Katja Nieminen** med odklepanjem razreda. Učiteljica angleščine in francoščine zadnja tri leta med drugim poučuje generacijo s 15 učenci, ki z letošnjim šolskim letom zaključuje osnovno šolo. Po devetih letih obveznega izobraževanja se lahko v zadnjem razredu vpišejo na srednjo poklicno šolo ali gimnazijo, pri čemer poleg želje štejejo zaključne ocene zadnjih treh razredov. Po zaključku imajo možnost nadaljevati šolanje z dodiplomskim in podiplomskim študijem na visoki poklicni šoli ali univerzi brez šolnine.

„Pedagogi potrebujejo najboljšo izobrazbo, da se lahko odgovorno odločajo, kako uporabiti svobodo, ki jim je dana.“

Ravno znanje finskih petnajstletnikov je leta 2000 prvič vzbudilo pozornost. Mednarodna raziskava PISA, ki od tega leta vsaka tri leta preverja sposobnost osnovnošolcev v bralnem razumevanju, matematiki in naravoslovju, je finske med 43 državami sveta uvrstila na prvo mesto v bralnem razumevanju, na tretjo v naravoslovju in četrto v matematiki, več kot deset mest pred ZDA in drugimi mnogo večjimi državami. Leta 2003 je bila prva v vseh treh kategorijah, zavidljive rezultate pa je obdržala do leta 2012, ko je kljub padcu za nekaj mest ostala med najboljšimi 65 državami sveta. Ravnateljica osnovne šole Yntenaiskoulu, **Sari Sola**, meni, da je eden izmed razlogov za presenetljivi rezultat pet in pol milijonske evropske države v strokovnosti učiteljev.

Poklic učitelja eden najbolj spoštovanih

Za vpis na pedagoško fakulteto potrebujejo bodoči študenti v srednji šoli visoko povprečje, saj vsako leto sprejmejo približno deset odstotkov prijavljenih. Če želijo nekoč poučevati, morajo opraviti magisterij. *»Marsikdo ob tem pripomni, da takšni učitelji ne razumejo dovolj tistih manj uspešnih, saj so bili sami vedno zelo dobri. Vendar pedagogi potrebujejo najboljšo izobrazbo, da se lahko odgovorno odločajo, kako uporabiti svobodo, ki jim je dana,«* pravi ravnateljica. Finski učitelji sicer sledijo splošnim usmeritvam učnega načrta, vendar ure oblikujejo samostojno, učno gradivo, ki je do srednje šole za vse otroke brezplačno, pa prav tako izberejo sami.

Pri tokratni uri angleščine Katje Nieminen devetošolci spoznavajo sistem ameriških predsedniških volitev. *»Zakaj mislite, da je republikanec Donald Trump tako uspešen?«* jo zanima. *»Ker so Američani pač neumni,«* po začetni tišini posmehljivo odgovori fant v prvi vrsti. *»Mislijo, da se bo znebil migrantov v ZDA. Predvidevajo, da bo zaradi tega za njih ostalo več prostih delovnih mest,«* doda drugi, ko skozi vrata vstopi fant s slušalkami okoli vratu in širokih hlač. *»Iivo, zamujaš,«* se učiteljica obrne proti njemu. *»Se opravičujem, Katja,«* zamomlja in sede v zadnjo vrsto. Začne brkljati po telefonu in se pogovarjati s sošolcem, ki noge postavi na mizo. *»Zelo dobro. Zakaj mislite, da je to sporno?«* nadaljuje, pogovor fantov v zadnji vrsti pa postaja glasnejši. *»Oh, fuck you!«* nenadoma zakliče Iivo Hyle. Katja mu v umirjenem tonu odvrne nekaj v finščini, vstane in odpre vrata. *»Mislim, da mora k ravnateljici,«* razloži nekdo v razredu.

Za najmlajše je medtem čas za kosilo, ki je na Finskem brezplačno zagotovljeno vsem do konca srednje šole. Ribje palčke, krompir v oblicah in rženi kruh z maslom s skupino otrok pri isti mizi obeduje tudi njihov učitelj **Nipa Nieminen**, ki poučuje več kot 30 let. *»Bil sem problematičen otrok, vendar sem šolo zaradi prijateljev rad obiskoval,«* se spominja. Kot pravi, ne poučuje, pač pa vzgaja posameznike za svet matematike, angleščine in maternega jezika. *»Vedo, da sem na njihovi strani. Nisem sovražnik, nekdo, ki mu morajo dokazati, da so dobri. Njim mora biti pomembno, kakšne ocene dobijo, ne meni,«* pove Nipa.

Prvih šest let so učenci sicer skoraj brez testov in obilice domačih nalog. *»Dobro jih poznam, oni pa mene. Skoraj vsak dan živim z njimi in vidim, kako funkcionirajo. Če opazim, da ne napredujejo, jim pomagam. Znanje ni tekočina, ki jo vlivam v njihovo glavo, temveč ga zgradimo skupaj in postopoma,«* pravi Nipa Nieminen in nadaljuje sproščeni pogovor z otroki, ki ga tako kot druge učitelje kličejo po lastnem imenu.

»Najpomembneje je, da se naučijo razmišljati in snov razumeti. Kako uskladiti knjige, učitelja, računalnik in svet zunaj,« pravi ravnateljica Sari Sola o metodah učenja. Meni, da je razlog za dobre rezultate tudi načrtno izravnavanje razlik socialnega statusa otroka, kot so izobrazba, poklic in prejemki njegovih staršev. *»Dobro osnovno znanje nudimo vsem otrokom. Finska je majhna država in ne smemo si privoščiti, da bi koga pustili za seboj. Če želimo ohraniti življenjski standard, moramo imeti vsi možnost izobrazbe.«* Priznava, da so zaradi tega manj aktivni pri razvijanju veščin najbolj izstopajočih učencev, ki se lahko začnejo dolgočasiti. Kljub temu dober učitelj po njenem hitro opazi, kdo še posebej izstopa, nato pa mu program prilagodi. *»Najboljši ne potrebujejo več dela, ampak drugačno delo, delo z več izzivi,«* je prepričana.

Znanje kot orožje

»Težave s koncentracijo, kričanje med uro in zamujanje,« natipka Katja v prazen prostor pod imenom učenca

„Najpomembneje je, da se otroci naučijo razmišljati in snov razumeti. Kako uskladiti knjige, učitelja, računalnik in svet zunaj.“

Razlog za dobre rezultate je med drugim načrtno izravnavanje razlik socialnega statusa otroka, kot so izobrazba, poklic in prejemki njegovih staršev.

v računalniškem programu po uri angleščine. Kmalu razloži, da tako učitelji zadnjih deset let lažje vsakodnevno komunicirajo s starši vseh razredov, ki jih poučujejo. Polje, obarvano z rumeno, pomeni, da so bili učenci med uro aktivni, siva pa nakazuje prisotnost. Če se težave z vedenjem vrstijo, starše povabijo na razgovor. »Hm. Videti je, da je sin pozabil nalogo. Star je sedem let. Na začetku je bil zmeden, zdaj pa je dobro. Rad hodi v šolo, razume jo kot zabavo,« razloži, ko opazi, da je tudi sama prejela sporočilo. Kmalu nato se opraviči za vedenje učenca pri prejšnji uri: »To je bilo izredno nevljudno. Zdaj sta oba fanta pri ravnateljici in v prihodnje ne bosta sedela skupaj.« Zavzdihne in pove, da v razredu poskuša ustvariti atmosfero, kjer je pogovor vedno dobrodošel. Med razlago česa zahtevnejšega pa je pomembno, da ostanejo osredotočeni, kar je zaradi prisotnosti telefonov za vsakega pedagoga še poseben izziv: »Včasih smo imeli v razredih košaro in smo jih pobrali, dokler niso fantje vzeli naprave ene od deklet. Grozljivo je. Postajamo obsedeni z zasloni.«

Katja si je od nekdaj želela postati učiteljica, prav tako je imela rada jezike, vendar je prevajalstvo ni zanimalo. Po sedemnajstih letih poučevanja si danes želi poučevati v manjših skupinah zaradi lažjega spremljanja napredka učencev in večje možnosti pogovora. Angleščina je zaradi

dostopnosti sicer precej priljubljen predmet, ne vidijo pa smisla v učenju na pamet, kljub temu da je pri jezikih to včasih potrebno. Po njenem vedo, da bodo odgovor tako ali tako našli na spletu. Strinja se, da nudi izobraževalni sistem na Finskem, brez šolnin in skoraj brez drugih prispevkov na vsaki stopnji, možnost vsem otrokom, da se razvijejo v unikatno osebnost. Dobre učence je vedno najlažje in v zadovoljstvo učiti, največ pozornosti zahtevajo problematični, ob čemer doda: »Vendar pa, če te zanima razvoj dela z otroki, kolegi in starši, ni težko. Vlaganja v izobrazbo v prihodnje ne smemo začeti podcenjevati, saj oblikuje sedanjo ljudi in bo del naše prihodnosti.«

Nekaj čez dvanajsto uro popoldne je in devetošolci se po kosilu vrnejo k zadnji šolski uri. Za fanta s slušalkami okoli vratu in širokih hlač se zdi, da je izgubil odtенок jutranje živahnosti. Ponovno sede v zadnjo klopo, začne brskati po telefonu, a dvigne pogled, ko v razred vstopi učitelj. Z vrstniki začenja uro zgodovine. **X**

Janja in Damjan Vrenčur,
popotnika in samotarja v prenatrpanem svetu

Nič jim ne bi želela odnesti – če že, bi kaj izmenjala

Piše: Martina Murko Gajšek
Foto: Damjan Vrenčur

Intervju je bil prvotno objavljen v Večeru.

Janja in Damjan Vrenčur sta leta 2012 pustila službi in se za leto in pol podala v Afriko. Potujeta s teren-cem, ki jima je prevozno sredstvo, kuhinja in prenočišče. Potovanja ju vodijo v tretji svet. K arabski kulturi, v Podсахarsko Afriko in globoko v puščavo. Daleč stran od sodobnega vrveža. K doživetjem, ki so jima razbar-vala življenje Zahoda. Na potovanjih sta spoznala veliko ljudi in človeških stisk. Njihova kultura ju je tako prev-zela, da sta več težav kot s prilagajanjem na njihov način življenja imela po vrnitvi domov, s prilagajanjem na navade Zahoda.

Na potovanjih vaju vleče v samoto. Zakaj?

Damjan: Ne znam odgovoriti. Verjetno tudi zato, ker sva par in drug drugemu super družba. Bi pa tudi, če bi sam potoval, hodil v precej samotne konce.

Janja: Bolj mi je všeč, da se spoznavava z domačini, kot to počneva na zadnjih potovanjih. Bolj pristno in avten-tično spoznaš njihov način življenja. Pa še umakneš se od vrveža, ki ga je tukaj preveč.

„Poznava mnoge, ki rute ne bi snele za nič na svetu. Težko bi rekel, da je to prisiljenost. Če je nekdo indoktriniran v nošenje rute, je to zelo nežna, popolnoma neškodljiva stvar.“

Kaj vaju na razvpitih turističnih destinacijah moti?

Damjan: Saj je lepo v živo videti neko znamenitost, ampak v zadnjih letih sva ugotovila, da naju bolj notranje izpopolni, če se prepustiva navdihu, namesto da bi iskala

nekaj, kar so že vsi videli. Danes si lahko na internetu znamenitost pogledaš z vseh zornih kotov. Vsaka zname-nitost je bila že fotografirana v tako idealnih razmerah, da si lahko celo razočaran, ko prideš tja in vidiš, kakšna je stvar v resnici. Zato je to mogoče manj zanimivo kot neka neumestna stvar, ki jo naključno opaziš in nanjo vežeš svojo notranjo izkušnjo, ki ti je potem pomembna. Doživetje potovanja in dogodkov na njem tako doživljava intimno. Ne beživa od znanih točk, ampak jih pogosto ignorirava, jih obideva.

Znameniti Petri sta se v Jordaniji recimo skoraj izognila.

Damjan: V Jordanijo sva prišla iz Sirije, kjer sva imela presenetljivo pozitivne izkušnje. Ob prihodu v Jordanijo sva takoj začutila skomercializiranost tako Petre kot Vadi Rama, pa sta obe točki fenomenalni, ki bi ju bilo škoda zamuditi. Pred Petro sva šla v Vadi Ram in ga doživela po svoje. Ko imaš vozilo 4x4 in znaš voziti po puščavi, lahko greš malo po svoje.

Janja: Zmotila naju je tudi cena. Strašno drago se nama je zdelo. Za oba bi morala plačati vstopnino vsaj 70 evrov, ne spomnim se točno, koliko.

Damjan: Pa ne gre za zastojkarstvo. Ampak določene situacije so nama absurdne in to je ena od njih. V nekem tretjem svetu, kjer ljudje živijo s centi, je taka nenor-malna cena napihnjena za turiste. Voznik taksija nama je na obrazu prebral, da pisano gledava vstopnino, in nama sam namignil, češ, zakaj ne greva okoli. Potujeva na drugačen način. Ne bi hotel soditi drugih, najin pogled je pač takšen.

Večina si takšnih potovanj ne predstavlja kot sproščujoč dopust. Kakšen oddih iščeta?

Janja: Poučen in sproščujoč.

Damjan: Potovanje mora biti sproščujoče. Ko prideš

iz ritma tega sveta in življenja, ki ga živiš tu, v razviti Evropi, se ti včasih zdi sproščujoče nekaj, kar se kasneje, če se uspeš umiriti in potovati počasi, ne zdi več tako. Čez določene situacije pa te spravi le adrenalin. Ampak iskanje takšnih situacij ni namen.

Kdaj pa je bil prisoten adrenalin?

Janja: Pri malo daljših prečenjih sipin. To je bilo včasih psihično precej naporno. »Kaj, če se pokvari avto, kaj, če se prekucneva iz sipine, obtičiva v kakšni ozki luknji med sipi-nami ...« S tovrstnimi mislimi sem se ukvarjala.

Damjan: Sva se pa enkrat znašla v neposredni bližini resnega streljanja. V Kurdistanu je stalno vojno stanje, česar se takrat sploh nisva zavedala. Bila je policijska ura, za katero nama nihče ni povedal. Če bi se zvečer ustavila v kakšni vasi, bi morala ostati tam, midva pa sva želela prespati v naravi kot ponavadi. Če bi naju opazili iz katere od turških baz, bi morala prespati pri njih, kar nama je bilo še manj simpatično. Torej sva hotela biti zvita, spus-tila sva se k reki in našla idealen prostor za kampiranje. Pastirji so naju malo čudno gledali, razumeli se nismo. Takoj, ko je mrak bolj pritisnil, so vsi izginili. Kmalu se je nedaleč stran začelo streljanje. Ugotovila sva, da zaradi policijske ure iz turške trdnjave izza ovinka streljajo vse, kar se premika. Na srečo se nisva premaknila, razmišljala sva, ali naj prižgeva luči in se odpeljeva proti bazi, ampak nama je postalo jasno, da to ne bi bilo dobro, zato sva se potuhnili. Ni šlo za izzivanje, ampak za nevednost in nesporazum, ki bi naju lahko drago stala.

Kolikokrat zunanji obiskovalec lahko predvidi zadeve, ki se kasneje zgodijo?

Damjan: Spremljam politična dogajanja na Vzhodu, trudim se poiskati alternativne vire novic, rad slišim mnenja vseh strani, ampak na splošno sem velik skep-

„V Turčiji še ni tako narobe, če si v kratkih hlačah in majici, ampak sem na prihodnjih potovanjih vseeno spremenila stil oblačenja. Iz njihovega spoštljivega odnosa do mene je naravno prišla želja, da tudi jaz spoštujem njih.“

tik glede tega, kaj vemo in kaj sploh lahko izvemo. Spremljaš, kanaliziraš po svoje, da pa bi kaj racionalno napovedoval na mikro nivoju, je utopično. Nekaj drugega je intuicija. Vsaj Janja bolj ve, da včasih preprosto čutiš, da so določeni ljudje super, čeprav so razvpito slabi ali obratno. Bolj kot se učiš prisluhniti intuiciji, bolj se zadeva potrjuje. Verjetno ostriš čut.

Kdaj vama je intuicija prišla prav?

Janja: Začutila sem že, da nekaj ne bo v redu, da kam ne bi šla. Takšni notranji namigi. Ali pa, da se ob nekom čudno počutim. Se je pa tudi zgodilo, da sem utišala intuicijo, potem pa se je izkazalo, da bi ji morala prisluhniti. V Zahodni Sahari sem tako v dobri veri, ker so bili vsi Saharci do takrat izjemno prijazni, ostala sama z nekim moškim, ko je Damjan urejal stvari na žandarmeriji. Pa je moški skušal priložnost izkoristiti.

Damjan: So pa tudi pozitivni primeri. V Ausardu sva šla na čaj, ko nama sploh ni bilo za iti, iz tega pa se je razvilo eno najboljših prijateljstev s Saharci. Naučil sem se verjeti ženski intuiciji, velikokrat, vedno pogosteje sem modro tiho in ji pustim prosto pot.

Sploh pred arabskim svetom obstaja veliko predsodkov glede odnosa do žensk. Kakšen se je vama zdel njihov odnos do evropske ženske?

Janja: V Turčijo sem prvič šla s predsodki, ampak na koncu sem bila neverjetno pozitivno presenečena. Kar sprejeli so me medse, spoštljivo in prijazno. V Turčiji še ni tako narobe, če si v kratkih hlačah in majici, ampak se mi je zazdelo neprimerno, da sem tako oblečena. Zato sem na prihodnjih potovanjih spremenila stil oblačenja. Iz njihovega spoštljivega odnosa do mene je naravno prišla želja, da tudi jaz spoštujem njih.

Damjan: Tudi zaradi dejstva, da sva poročena, so Janjo dojemali drugače, bolj resno.

Kaj vaju je gnalo, da sta pustila službo ter za leto in pol odšla v Afriko?

Damjan: Obema je bilo iz takšnih ali drugačnih razlogov prav, da sva pustila službo. Že vsaj dve leti prej sva razmišljala, da bi jo menjala.

Janja: Ko sva se prvič vračala iz Afrike, mi je bilo zelo težko. V Afriko sem se zaljubila. Hrepenela sem po vrnitvi tja. Ko sva se vračala, je Damjan predlagal, da varčujeva za naslednje leto, ker si oba želiva spremembe, in greva nazaj v Afriko. Takoj sem se strinjala.

Se vama je Afrika v času, ki sta ga preživela tam, zdela tako kruta, kot se zdi Zahodu?

Damjan: Probleme sem imel, ko sem v živo videl, kako

naš svet živi udobno z izkoriščanjem Črne Afrike. In kako sta ignoranca ter nepoznavanje situacije vpeta v našo družbo. Nekaj časa sem imel slabo vest samo zato, ker sem bel. Ker sem del rase in kulture, ki je poteptala ves svet. V Afriki se to dobro vidi, če si vzameš čas. Midva sva ga imela precej.

Janja: Kot belka sem se težko sprijaznila s tem, da so me na ulicah klicali 'la blanche' – belka. Včasih nate gledajo kot na bankomat na dveh nogah. To je bilo zelo neprijetno. Če bi imela moč, bi se spremenila v črnko, da bi se zlila z njimi.

Damjan: Plačujemo za to, kar so počeli naši predniki in kar še delamo. Proti njim smo v materialnem smislu bogati, ne glede na to, kateremu delu družbene lestvice pripadamo in koliko imamo pod palcem. Davek na to, da sem bel, sem pripravljen plačevati in ga plačujem. Vendar včasih pride do situacije, ko ne gre za ta davek, ampak te kdo poskuša pretentati, izkoristiti, ker misli, da si nebogljen, prestrašen turist. Ko zaznam takšno situacijo, tudi sam občasno ostreje nastopim.

V svojih zapisih na blogu sta poudarjala strpnost, kako močna je?

Damjan: Strpnosti je v normalnem muslimanskem svetu več kot pri nas. Mi smo nestrpni in nepotrpežljivi. Tam so dojemljivejši in včasih presenetljivo razgledani. Sredi puščave, več kot dvesto kilometrov od najbližje vasi, smo se pogovarjali o Obami, Siriji in premlevali glavne politične teme sveta. Čeprav so Saharski rejci kamel pozabljeni od vsega sveta, so presenetljivo razgledani.

„Posploševanje je butasto, plitko in nekoristno. Zdi se nama, da je v vsaki družbi približno enako razmerje dobrih ljudi in barab. Večina ljudi nima samih po sebi zlih namenov.“

Kako potem gledajo nase, na svoj način življenja?

Janja: V Črni Afriki se mi je zazdelo, da si želijo našega življenja, da vidijo Evropo kot raj, kjer bi želeli živeti. V Zahodni Sahari nisem imela občutka, da bi tako hlepeli po Evropi, da bi pustili svoje življenje in prišli sem.

Damjan: V času družabnih omrežij predstavljamo idealizirano sliko sebe. Naša družba je toliko sofisticirana, tako navajena na virtualni svet, ki smo ga ustvarili, da zna vsaj malenkost razlikovati med podobo ter real-

nostjo, katere odslikava je ta podoba. Ista podoba precej preprostejšim ljudem v tretjem svetu, v Črni Afriki, predstavlja popačeno sliko razvitega sveta in v svoji naivni nedolžnosti ti ljudje verjamejo temu, kar vidijo. Pred odhodom v Afriko sva bila prek prostovoljstva precej v stiku z ljudmi, ki so prišli od tam sem, z azilanti. Glede na najine izkušnje jih je večina grenko razočaranih, idealizirane podobe, ki so jim zaupali, se preveč razlikujejo od krute realnosti življenja v razvitem svetu. Za razliko od Črne Afrike je bila najina izkušnja v Zahodni Sahari drugačna. Verjamem, da tudi zato, ker so nam Arabci kulturno bližje. Bolj znajo razumeti razliko med podobo in realnostjo, ki jo ta podoba odseva.

Ta svet z begunci prihaja k nam, kar spremlja ogromno posploševanja. Kako ga doživljata?

Janja: Nisem pristaš posploševanja. Vse preveč slišimo demoniziranja prišlekov, pa niso vsi radikalni islamisti. Prihajajo z vojnih območij, želijo si preprosto rešiti življenje. Kam bi pa mi šli, če bi imeli v Sloveniji dolgoletno uničujočo vojno?

Damjan: Posploševanje je butasto, plitko in nekoristno. Zdi se nama, da je v vsaki družbi približno enako razmerje dobrih ljudi in barab. Večina ljudi nima samih po sebi zlih namenov. Tudi pri ljudeh, ki sedaj prihajajo v Slovenijo, je presek približno enak. Ali pa je morda celo res, da je, ker bežijo v želji rešiti svoja življenja, med njimi še večji odstotek nezlobnih ljudi kot v povprečni družbi. Kdorkoli je v Siriji v prejšnjih letih želel izživeti kakršno koli nasilno obnašanje, je imel in še vedno ima dovolj priložnosti za to. Tisti, ki od tam bežijo, jasno nakazujejo, da jim ni do tega. Seveda pa se v vsakem naboru ljudi najde nekaj kriminalcev.

Leta 2010 sta ob obisku Sirije zapisala: »Kako želel bi tem ljudem reči, da bodo tudi oni, če pridejo vandrat v naše kraje, deležni podobnega gostoljubja. A žal bi bila prevelika laž.« Kako na svoje besede gledata danes?

Damjan: To je res. Ajšo, prijateljico iz Zahodne Sahare, želiva pripeljati na obisk v Slovenijo. Težko jo je motivirati, da bi sploh prišla v Evropo. Mnoge je strah, ker slišijo, kako na primer z muslimani ravnajo v Parizu. Seveda to mogoče od muslimanskih medijev slišijo malo bolj potencirano. Morali smo imeti kar nekaj pogovorov o tem, da v Sloveniji ne bodo ogroženi, da bodo normalni turisti. To, da sva morala Ajšo prepričevati, da tu ne bo napadena, oropana in posiljena sredi belega dne, samo zato, ker je muslimanka, pove vse. Če ima nekdo na majici križ, ga ne gledamo čudno, če pa ima na glavi ruto, ker je veren, pa. Ženska z ruto je mogoče prisiljena v to, da jo nosi, mogoče ne. Poznava mnoge, ki je ne bi snele za nič

na svetu. Težko bi rekel, da je to prisiljenost. Indoktriniranost, da, ampak če je nekdo indoktriniran v nošenje rute, je to zelo nežna, popolnoma neškodljiva stvar.

Ko pijeta čaj z gostitelji, ko vama domačini ponudijo prenočišče, ko ribarita z marošskimi ribiči – kaj odneseš od tega?

Janja: Mene so naučili gostoljubnosti. Del njihove kulture je, da te povabijo na čaj, da so odprti in iskreni, da si želijo, da postaneš njihov prijatelj.

Damjan: Bi pa še dodal, da če sva kdaj kaj odnesla, pa zdaj definitivno ne razmišljava več o tem – najin cilj ni, da bi kaj odnesla, celo do te mere, da niti ni cilj, da bi se karkoli naučila. To je neizogibni stranski produkt in hvala bogu, da se človek kaj nauči in si razširi obzorja. Ampak to ni cilj. Malo sem alergičen na besedo 'odnesti', ki ima nekoliko negativno konotacijo. Nič več jim ne bi želel odnesti. Če že, bi kaj izmenjal.

Kaj sta torej izmenjala?

Janja: Znanje. Sva jih tudi računalniško opismenila, zato smo z Ajšo lahko na vezi. Punca iz Malija, ki sva jo tudi učila uporabljati računalnik, pa je napisala diplomo in dobila službo.

Damjan: Ideja, da so lahko stari prenosni računalniki koristni, je od nekega drugega slovenskega popotnika, Andreja Moroviča. Sicer nikoli ne podarjava stvari, ampak ko navežeš prijateljski stik, začneš opazovati dejanske potrebe. V dveh primerih se nama je zdelo, da bi prenosnik prišel prav. A to ni bilo zgolj materialno darilo. Materialno darilo se marsikdaj proda, ker je to najboljše, kar lahko naredijo iz tega, sploh, če jim darovani material ne koristi. Globoko verjameva, da je znanje največji zaklad in bogastvo človeka, zato sva, ker sva imela čas, omenjeni osebi najprej naučila uporabljati najin prenosnik. Šele nato sva jima podarila prenosnika, ki sva ju imela pripravljena za ta namen.

Janja: Srce ti zaigra, ko vidiš, kako je nekdo hvaležen, ko zajoče od veselja.

Damjan: Razvijam preprost učni program, spisek nujnih znanj, da lahko nekoga naučim osnovnih računalniških veščin. Zbirava tudi stare prenosnike, ki tu niso več uporabni. Ampak to ostaja na osebнем, prijateljskem nivoju, ne nameravava iz tega zganjati širše propagande.

Sta kdaj razmišljala, da bi se kam v tujino preselila za dlje kot leto in pol?

Janja: Jaz bi šla nazaj v tretji svet.

Damjan: Šel bi, če bi lahko eksotiko združil s profesionalnim znanjem in delom. Ne bi pa šel kot 'gastarbajter' gradit Zahoda.

Kaj vidita v puščavi, da se vanjo nenehno vračata?

Janja: Mir, ki se ga ne da opisati in ga je treba samo doživeti. Ko slišiš poleg bitja svojega srca še travo rasti. Čas se imaš poglobiti vase, si prisluhniti. Zanimivo je, da hrup od tukaj prineseš v puščavo. Potrebuješ nekaj časa, da se uho navadi na tišino, da potem slišiš samo še pihljati veter in nimaš več zvoka motorjev v ušesih.

Damjan: Od merljivih stvari je kakovost tišine v puščavi vsekakor nekaj, kar bi moral vsak izkusiti. Ko se veter v puščavi poleže, je tam gluha tišina, ki jo morda lahko približno podoživiš samo v kakšnem res dobro izoliranem studiu. Ta tišina je neverjetna. Ni je ne v hribih ne na morju, povsod je neko gibanje, tam v puščavi pa okoli tebe obstoji vsa narava. To je neopisljivo.

Janja: Še letala ne slišiš, ker ne letijo čez nekatere predele.

Damjan: Ni pa za zanemariti izziva potovanja po puščavi. Čisto tehnični izzivi – kako preživeti, kako logistično poskrbeti, da si teden ali dva neodvisen od vsega. Verjetno se te stvari seštejejo v nekaj, kar bi težko našel drugje. Dolgo sem se ukvarjal s plezanjem v stenah – tudi to ima lastnosti odmaknjenosti, izoliranosti. Tudi jadranje, sploh ko izgine zadnji otok z obzorja. Ampak puščava ima seštevek stvari, ki mi najbolj ubrano zaigrajo.

„Trgovski center je učinkovitejši od nekoga, ki ceno izračuna na kalkulator, ampak je na človeškem nivoju učinkovitost tista, ki jo je na dolgi rok vredno zasledovati?“

Kako pa se domačini znajdejo v puščavi?

Janja: Takoj so nama znali pokazati, v katero smer morava iti. Ne potrebujejo GPS-a.

Damjan: Spraševal sem se, kako bi bilo, če bi njih pripegljali sem. Mi se orientiramo po hribih in dolinah – bi bile njim vse alpske doline enake? Primer. Trikrat sva šla iskat vodnjak, ki ga še vedno nisva našla. Trikrat so nama razložili, kam morava: »Pol ure v tisto smer, prideš do dveh sipin, tam zaviješ desno.« Sipini sva na koncu, ko sva bila že 'zverzirana', našla. Zaviti desno je že bila težava. Kam desno, ko pa je vse isto? To je v delu Zahodne Sahare, ki je popolnoma ravna, kot bi jo polikal. Če bi bila odvisna od tistega vodnjaka, bi bila že mrtva. Za zabavo sva ga trikrat iskala in nikoli našla.

Janja: Pa vid imajo zelo izostren.

Damjan: Točno so prešteli kamele na obzorju, ko sem jaz prepoznal samo brezoblično gmoto.

„Zanimivo je, da hrup od tukaj prineseš v puščavo. Potrebuješ nekaj časa, da se uho navadi na tišino, da potem slišiš samo še pihljati veter in nimaš več zvoka motorjev v ušesih.“

Sta se na Afriko prej navadila kot na dom po vrnitvi iz nje?

Janja: Ja.

Damjan: Puščava nama je bila naravna. Črna Afrika je bila neznanka, ampak sva se presneto hitro navadila živeti tam. Ne vem, zakaj se nama je bilo prilagoditi nazaj toliko težje. Še zdaj, po skoraj dveh letih, ne bi mogla reči, da sva prilagojena.

Janja: Ne, jaz še ne.

Damjan: Pretvarjava se, da sva. Naš svet se zdi absurden.

Janja: Vse je na internetu in pametnih telefonih, pogovora iz oči v oči ni več. Nivo prijateljstva se mi je zelo zvišal. Na žalost sem si za nekaj prijateljev morala priznati, da to očitno niso, če si ne vzamejo časa za pogovor. Pa trgovski centri. Doli sem tako uživala, ko sem prišla v majhno trgovinico, za pultom je bil trgovec, ki me je vprašal, kaj bi, mi stvari zložil na pult, na kalkulator izračunal, koliko stanejo, me vprašal še, kako sem, od kod sem. Tu je za blagajno hladna odtujenost, artiklov pa toliko, da ne veš, kaj bi vzel.

Damjan: Svet je drugačen. Doli si še lahko privoščijo živeti 'neučinkovit' način življenja. Mi malikujemo učinkovitost. Trgovski center je učinkovitejši od nekoga, ki ceno izračuna na kalkulator, ampak je na človeškem nivoju učinkovitost tista, ki jo je na dolgi rok vredno zasledovati? Ali morda obstajajo druge vrednote, ki bi jim morali dati več poudarka, da bi postajali boljše, ne pa slabša družba? Naš svet pluje v smer, v kateri sva se vedno počutila tujca. Zdaj se še bolj. Trudiva se razmišljati nematerialistično in nepotrošniško. Če bi se ljudje začeli počutiti kot Zemljani, bi bilo precej bolje. Morda pa potrebujemo vdor kulture iz vesolja, da nas končno združi kot otroke planeta Zemlja. **X**

Londonska 'Velika težava'

Piše: Nika Senica
Foto: Sanja Gornjec

Na nabito polni ulici ob izhodu podzemne železniške postaje St. James's Park se tre tujih turistov, namenjenih v bližnjo Buckinghamsko palačo. Vetrovno je in mrzlo. Mlad moški v prepoznavnem rdečem brezrokavniku prijazno pozdravlja mimoidoče. »*Bi kupili novo The Big Issue?*« mi pravi, ko ujame moj pogled. Ime mu je **Marius** in prihaja iz Romunije, mi pove, ko ga povprašam po naglasu, četudi je njegova angleščina odlična. V rokah drži prozorno mapo, v kateri hrani izvod cestnega časopisa, ki je sicer videti bolj kot revija. Iz nahrbtnika vzame izvod zame, izročim mu dva funta in pol ter ga vprašam, koliko izvodov na dan proda. »*Ne veliko, odvisno od dneva, v tem vremenu dva do tri na dan,*« pravi.

Marius je eden izmed petstotih londonskih prodajalcev cestnega časopisa, ki se prodaja tudi po drugih britanskih mestih. Tiskar John Bird in podjetnik Gordon Roddick sta v zgodnjih devetdesetih prejšnjega stoletja gledala brezdomne ljudi po Londonu, uvidela, da so povsem nerazumljen del družbe, in leta 1991 ustanovila časopis. S cestnim časopisom sta jim hotela omogočiti, da se postavijo na svoje noge in zaživijo relativno normalno življenje. Od ustanovitve leta 1991 je 'Velika težava' postal najbolj razširjen cestni časopis na svetu; med drugim se prodaja tudi v Avstraliji. Z uspehom pa pridejo tudi kritike. Veliko prodajalcev namreč ni 'de facto' brezdomnih, večina se jih že drugače sooča z neurejenimi življenjskimi razmerami – med njimi so bivši alkoholiki in odvisniki ali pa marginalizirani priseljenci, ki zaradi

pomanjkanja izobrazbe ne dobijo drugih služb. Leta 2012, ko je tednik doživel preobrazbo in postal bolj aktivistično ter politično usmerjen, so se pojavile kritike, da služi kot opravičljiv razlog za nudenje socialne podpore romunskim in bolgarskim priseljencem, ki prodajajo to revijo. Claudia, Romunka, ena redkih izmed 10 % ženskih prodajalk, je na spletni strani bigissue.com zapisala, da Romuni v Veliki Britaniji pogosto izpadejo kot 'slabi ljudje', tudi zaradi medijskega predstavljanja. Marius na to odgovori, da bodo vedno obstajali ljudje, ki bodo hoteli neko stvar obrniti v svoj prid, in da si želi, da si zaradi tega ljudje ne bi predstavljali vseh enako. Njegova največja želja je postati duhovnik.

Več kot polovici prodajalcev prodaja časopisa pomeni tudi vir za preživljanje družine. Claudia na ta način delno preživlja svoje tri otroke. Ob tem javnost ter nekatere drugi prodajalci morda dobijo napačno predstavo: »*Ta projekt ni bil ljudem nikoli namenjen kot možnost redne službe,*« že od nekdaj opozarja soustanovitelj revije, John Bird. Časopis je bil zamišljen kot pomoč brezdomnim, da na ta način nekaj delajo, pridobijo izkušnje in se učijo. Bird večjo težavo vidi v tem, da ljudje ne razumejo dejstva, da prodajalci ne prosjačijo, temveč prodajajo časopis. Če obiščete njihovo spletno stran, na veliko piše: »*Big Issue sellers are working, not begging, so if you pay for a magazine please take one.*«* Prosjačenje namreč zaradi 'visokih dobičkov' lahko zelo zasvoji in 'Velika težava' se je od tega vedno oddaljevala.

Ampak The Big Issue je konec koncev še vedno predvsem medij in se kot tak prilagaja trgu, tudi z digitalno prezenco in vsebinami, ki skušajo pritegniti pozornost bralcev. Obrazi zvezdnikov so pogost prizor na naslovnici. Za (največjo) razliko od slovenskih Kraljev ulice pa londonskega cestnega časopisa ne pišejo brezdomci oziroma prodajalci sami, temveč profesionalni novinarji. In res, ko listaš izvod ali pregleduješ njihovo spletno stran, opaziš precej več znanih kot neznanih obrazov. Mariusu se ne zdi, da je to slabo, saj se pisci v vsaki številki zavzamejo za ozaveščanje javnosti o brezdomstvu, njemu samemu pa revija nastavlja okno v svet: »*Uživam ob prodajanju revije, saj mi to omogoča iskanje drugih oblik dela – rad bi zaživel drugje in naredil korak naprej. The Big Issue mi je pri tem zelo pomagala. Predvsem bolje komuniciram z ljudmi. Postal sem močnejša oseba in to je prelepa stvar.*« **X**

*Prevod:

„Prodajalci tednika Big Issue ne prosjačijo, temveč delajo. Zato vas pozivamo, da če jim plačate za revijo, jo tudi vzemite, prosim.“

Študente ljubljanske univerze stane četrti izpitni rok že skoraj 180 evrov

V interesu študentov?

Piše: Nika Senica
Foto: Sanja Gornjec

Univerza v Ljubljani (UL) je v študijskem letu 2010/11 za dobrih 200 odstotkov zvišala ceno četrtega izpitnega roka – v enaki meri za študente brez statusa in za študente s statusom. Od takrat je tarifna cena za četrto pisanje izpita narasla že za 350 odstotkov: s 40,50 evrov leta 2009/10 na predvidenih 180,00 evrov za obdobje 2016/17. V istem obdobju je Univerza na Primorskem (UP) za isto storitev zvišala ceno le za dobrih 6 odstotkov, Univerza v Mariboru (UM) pa za 8,3 odstotke.

Prizor študentov, ki v izpitnih obdobjih tega študijskega leta v predavalnicah ljubljanskih fakultet opravljajo izpite, nam na prvi pogled ne pove veliko o njihovih posameznih situacijah. Večina jih je rednih študentov, izredni si celoten študij plačujejo, nekateri so ostali brez statusa in plačujejo za vsak posamezen izpit. Nekaj študentov od vseh teh pa opravlja četrti izpitni rok, ki za to, da jim predavatelji ocenijo taisti list papirja, plačajo tudi slabih 180 evrov. Statistike o številu študentov, ki opravljajo četrti izpitni rok, po besedah sekretarke Upravnega odbora UL, **Irene Pentič**, Univerza ne vodi. Kakšni so torej njihovi argumenti za stalno naraščanje tarifne cene četrtega izpitnega roka?

V enem letu je cena poskočila za kar 131 evrov

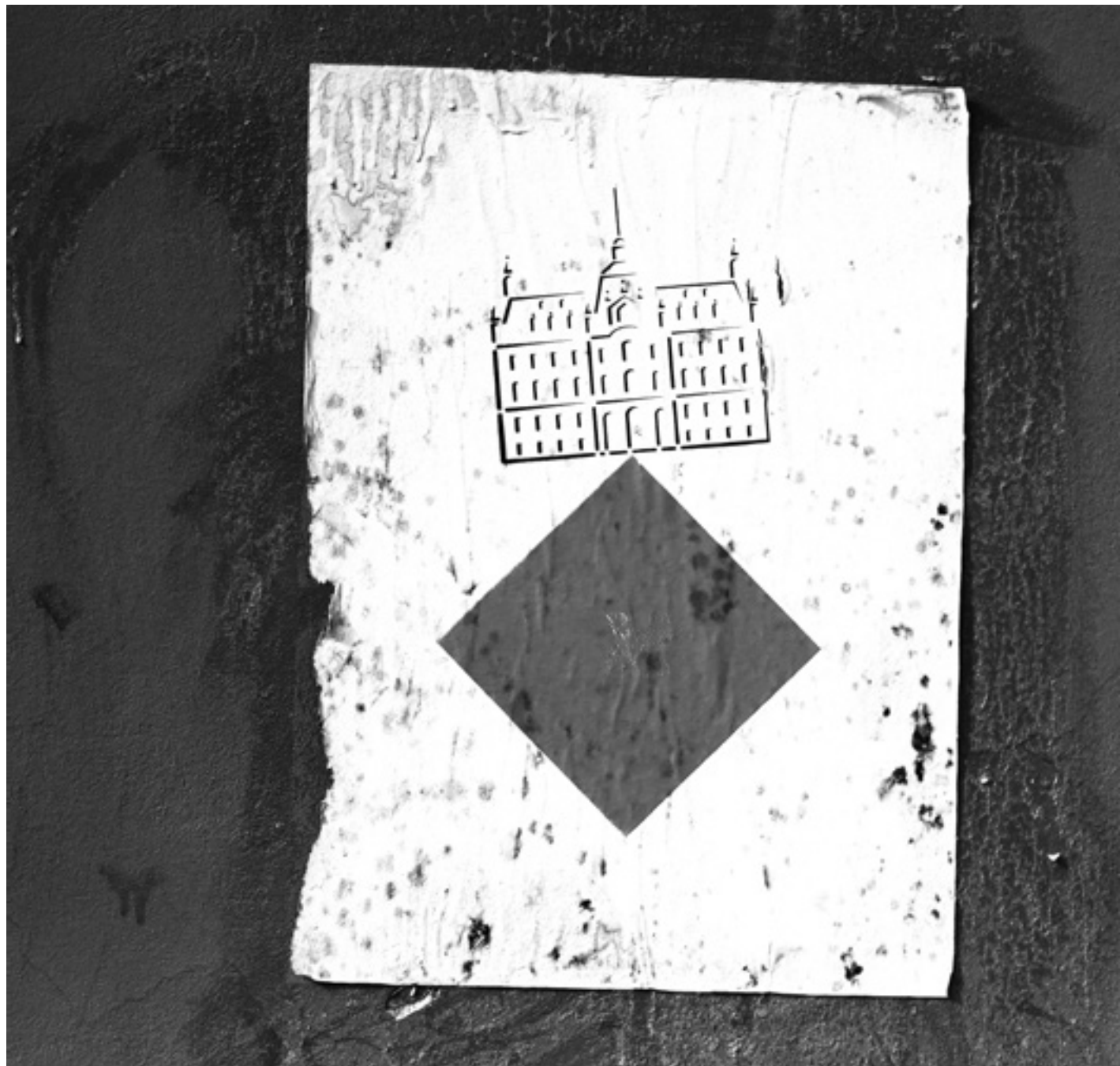
Če primerjamo cene med študijskima letoma 2009/10, ko je četrti izpitni rok ljubljanske študente stal 40,50 evrov, in 2016/17, za katero je napovedan narast cene z 178,80 evrov na 180,00 evrov, opazimo dva večja cenovna 'skoka'. Prvi je iz že omenjenega leta 2010/11, ko je prišlo do 'izenačitve' med študenti. UL je ceno za vse študente zvišala na ceno, ki je bila prej določena le za študente brez statusa (125,60 evrov). Drugi skok se je zgodil v študijskem letu 2013/14, ko je cena skočila na 176,40 evrov. Ker se cena spreminja vsako leto, to pomeni, da se spremeni za študente vseh letnikov tako dodiplomskega kot tudi podiplomskega študija, ne le za študente, ki se v tistem študijskem letu vpišejo prvič. »V drugem letniku sem za četrti izpitni rok plačala 131,00 evrov, v tretjem pa 176,40 evrov,« pravi študentka Fakultete za družbene vede, **Anja Vlaj**, ki se je na Univerzo vpisala leta 2010/11, ko je bila predvidena cena za opravljanje izpita v četrti še 125,60 evrov. Leto 2013/14 je znano kot obdobje varčevanja s strani države in posledično je država zmanjševala tudi finančna sredstva v visokem šolstvu. Po besedah takratnega dekana FDV, **Bojka Bučarja**, je UL leta 2012 izgubila dobrih 12 milijonov (8 %) finančnih sredstev. Celotno visoko šolstvo v Sloveniji je utrpelo 16-odstotno zmanjšanje sredstev.

Upravni odbor UL tarifno ceno od leta 2014 postopno zvišuje »v skladu s pričakovano letno inflacijo (0,8 %)«. Vmes je prišlo tudi do stagnacije postavljene cene, in sicer leta 2014/15, ko je bila po napovedih Statističnega Urada Slovenije napovedana deflacija. V letu 2014 in 2015 je ta dosegla -0,4 %. Če torej sledimo tej logiki, bi bilo ob napovedani deflaciji pričakovati znižanje cene. Kar pa se ni zgodilo.

Mariborska in primorska univerza pa lahko shajata?

Čeprav sta varčevanje utrpeli tudi Univerza v Mariboru in Univerza na Primorskem, se Upravna odbora teh dveh univerz nista odločila za drastično podražitev tarifnih cen četrtega izpitnega roka. Ta se je povečevala v skladu z inflacijo: na UM se je z 28,90 evrov leta 2010/11 do letos podražila na 31,30 evrov. Podobno je tudi na UP, kjer za četrti izpitni rok študenti plačajo 39,55 evrov.

Na UM za razliko od UL vodijo statistične podatke o pristopih k izpitom. Predstavništvo odnosov z javnostmi na UM pravi, da so ti podatki Univerzo pripeljali do ugotovitev, da »več kot tri četrtine študentov, ki pristopijo k opra-

vljanju izpitov, izpite opravi v prvem poskusu in nima težav s plačilom rokov, prav tako ne tisti, ki izpit v času, ko imajo status študenta, opravijo v drugem ali tretjem poskusu (izjema je komisijski izpit, v kolikor bi ga želeli).«

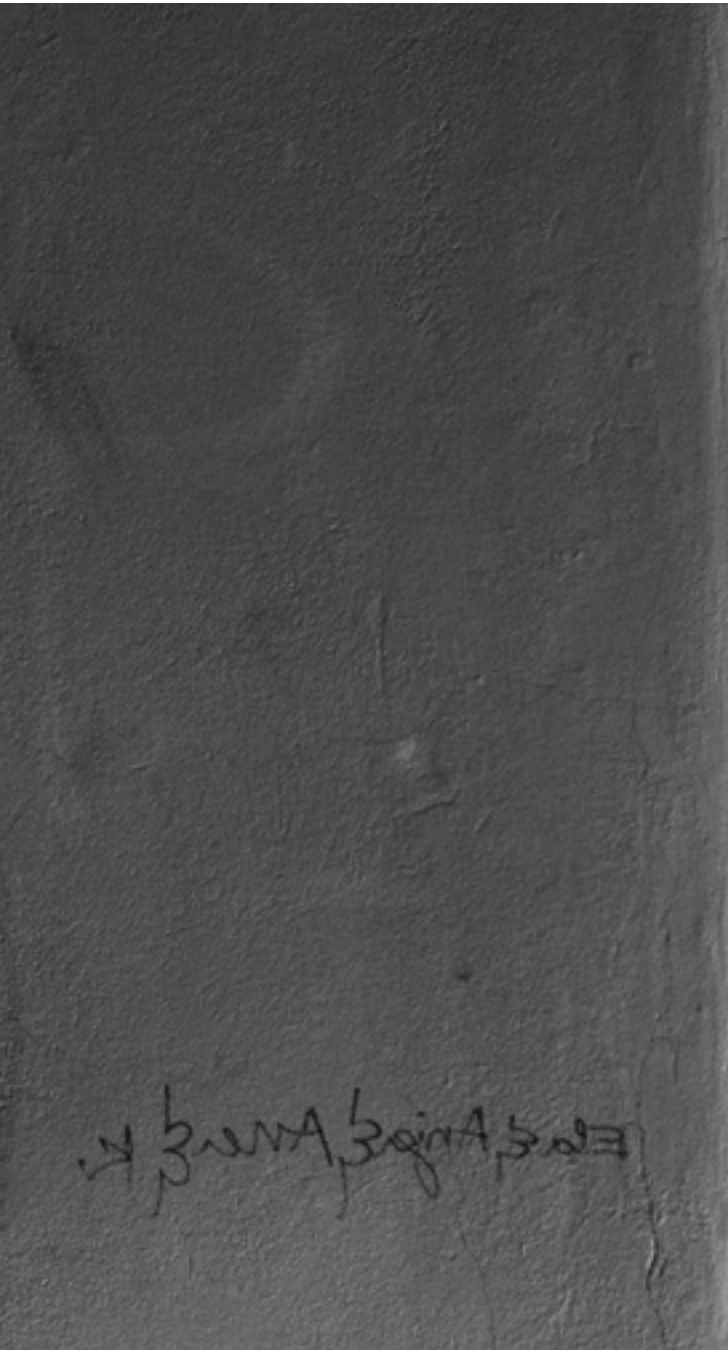
Pred leti, ko je bilo na UM možnih vsega skupaj kar 11 pristopov k posameznemu izpitu, je bilo tudi precej več 'poskusnih' pristopov k izpitu, zato so za nove generacije postopoma nižali število vseh možnih pristopov k izpitu. »Z uvajanjem šestih možnih pristopov k izpitu in z uvajanjem večjega obsega sprotnega preverjanja znanja smo zmanjšali povprečno število pristopov k izpitu,« poudarjajo na UM.

Lanski (propadli) poskus zaračunanja tretjega izpitnega roka

Lansko leto so si na UL zamislili v predosnutek novega Statuta Univerze vključiti člen (134. člen Statuta), ki je predvideval nižje število dovoljenih opravljanj izpitov »na dva brezplačna in eno plačljivo (plus eno izredno plačljivo opravljanje na osnovi prošnje)«. **Študentska organizacija UL** z drugimi študentskimi organizacijami in Študentskim svetom UL je ta člen (in druge predvidene ukrepe) med pogajanjem z Upravnim odborom UL uspešno blokirala.

Po njihovem mnenju je »razlog za ta ukrep najverjetneje to, da se želi Univerza povzpeti po mednarodnih univerzitetnih lestvicah (kjer je število dovoljenih opravljanj izpitov

UL je v študijskem letu 2010/11 ceno s 40,50 evra za vse študente zvišala na ceno, ki je bila prej določena le za študente brez statusa (125,60 evrov). V študijskem letu 2013/14 je cena skočila na 176,40 evrov.

a Lutharjeva dodaja, da so kriteriji ocenjevanja enaki za vse študente. Vsi študenti, ki opravljajo izpit v istem roku, dobijo isti test, pa če zanj ne plačajo nič ali če zanj plačajo 180 evrov. Cena plačila četrtega roka se Lutharjevi sicer zdi previsoka, meni pa, da gre za poskuse Univerze zmanjšati število študentov, ki so na študij vpisani le zaradi statusa. Opaža pa, da odkar je brezplačnih izpitnih rokov manj, se je število študentov, ki bi izpit opravljali v četrto, res zmanjšalo. Kar se ji zdi veliko bolj problematično, je, da se preveč poudarjajo minimalni standardi, profesorji pa se po njenih besedah tako pozabijo ukvarjati z odličnostjo in s študenti, ki jih poglobljeni študij zares zanima.

Študent ne nosi nobenih posledic, če ne izpolni študijskih obveznosti

Poglejmo, kakšne ugodnosti pravzaprav izgubijo študenti z izgubo statusa. Če predvidevamo, da je tak študent polno zaposlen, je to zanj manjša ovira. **Nejc Ludvik**, študent Višje šole za ekonomijo in telekomunikacije (zavod, ki sicer ne spada pod UL, a njegovo delovanje narekuje Zakon o visokem šolstvu), je zaposlen in pravi, da mu ni problem plačati, saj si to lahko privošči. *»Ne predstavljam si pa študentov brez statusa, ki niso zaposleni, pa si morajo vse izpite kljub temu plačati sami,«* še dodaja. Študenti z izgubo statusa, če na primer pavzirajo ali v drugo ponavljajo letnik, izgubijo tako rekoč vse študentske ugodnosti. Ne pripada jim več subvencioniran prevoz, tudi ne študentska prehrana, brez statusa pa seveda ne morejo delati niti prek študentske napotnice. Ob tem si mora študent brez statusa plačevati prvo, drugo in tretje opravljanje izpita po tarifni ceni 59,60 evrov.

Tanja Čelebič v raziskavi Terciarno izobraževanje v Sloveniji, ki je nastala pod okriljem Urada za makroekonomske analize in raziskave, ugotavlja, da *»način financiranja študija na prvi in drugi stopnji ne spodbuja učinkovitega študija in posamezniku ne nalaga obveznosti glede izpolnjevanja študijskih obveznosti«*. Študentu, ki ne dokonča študija ali ne izpolni študijskih obveznosti v določenem roku, Univerza namreč ne nalaga obveznega povračila dela stroškov študija.

Večina študentov se zaveda, da je Univerza v finančno težkem položaju. Zdi se popolnoma razumljivo, da če visoko šolstvo v času krize ni prioriteta države, Univerza išče druge načine, kako nadomestiti izgubljena finančna sredstva. Zakonodaja namreč vsaki univerzi omogoča avtonomno zaračunavanje posebnih storitev (torej izpitnih rokov ali diferencialnih izpitov). Vendar je ob dodatkih za stalno pripravljenost profesorjev in podobnih stvareh Univerzi težko brezpogojno verjeti, da vedno deluje predvsem v interesu študentov. **X**

Minimalni standardi slovenskega visokega šolstva

Na vprašanje, zakaj in kdaj študenti opravljajo izpit v četrto, ni preprostega pojasnila. Vsak ima svoje razloge: večina študentov s tovrstno izkušnjo s Fakultete za družbene vede za opravljanje izpita v četrto krivi predvsem sebe, saj se na izpite niso pravočasno ali dovolj pripravili; nekateri pa del krivde pripisujejo tudi zahtevnosti predmetov in načinom preverjanja znanja. To se jim dogaja predvsem v prvem letniku, ko se študenti šele navajajo na nov fakultetni sistem delovanja, fakultete pa, je prepričana **Zala Fendre**, študentka FDV, s tem *»skušajo doseči večjo motiviranost študentov«*.

Temu, da profesorji, ko se ozrejo po predavalnici, ne vedo, kdo od študentov opravlja izpit že v četrto, pritrjuje dr. **Breda Luthar**, redna profesorica na FDV. Za kateri izpitni rok študenta gre, pa izvejo ob popravljanju testov,

„Bolj problematično je, da se poudarjajo zgolj minimalni standardi, profesorji pa se pozabijo ukvarjati z odličnostjo in s študenti, ki jih poglobljeni študij zares zanima.“

PR-ovec: Poklicni Razvajenec

Piše: Tadej Grešovnik

Lestvica najboljših, najslabših, najbolje plačanih, najbolj iskanih, najbolj stresnih in najbolj nevarnih poklicev. Hvala, vsemogočni splet, za vse te sezname, ki me vsaj dvakrat ali trikrat letno opomnijo, da sem se kot študent novinarstva odločil za zelo stresno delo, ki ni ne iskano ne dobro plačano, povrh vsega pa je še nevarno. Da se je poklicem, kot sta časopisni novinar ali televizijec bolje izogniti, ugotavlja ameriška agencija za zaposlovanje CareerCast, ki je pred dnevi predstavila najaktualnejši seznam desetih najslabših. Tako leto za letom, lestvico za lestvico, kamenček za kamenčkom počasi sestavljam mozaik vseh poklicev, vpetih v medijsko sfero. In čisto na koncu ugotovim, da sem nekje na poti izgubil majhen, a še kako pomemben delec.

Piarovstvo je zagotovo nepogrešljiv člen medijskega sveta. Delovanje medijev namreč že dolgo ni več zgolj posredovanje informacij občinstvu. Je komentiranje ter selekciranje in predelovanje podatkov. Kako novinarji to počno, pa je v veliki meri odvisno od služb za komuniciranje, katerih naloga je, da preko medijev uveljavljajo interese svojih delodajalcev in skrbijo za njihovo (dobro) javno podobo. Vsekakor odgovorno in zahtevno delo, ki bi ga prav lahko umestil v tisti mozaik za luftarje neprimernih poklicev. Žal pa je v Sloveniji tako, da tudi novinar začetnik kmalu ugotovi, da je delo PR-ovca pravzaprav lahko precej lažje. 'Zanimivi' pristopi naših služb za stike z javnostmi med novinarji namreč pogosto odpira vprašanje: ali res ne razumejo, kako delujejo mediji, ali pa so samo tako leni, da tega nočejo razumeti.

Ko sem nedavno pripravljaj prispevek o deregulaciji cen goriv pri nas, sem, jasno, želel slišati tudi odziv pristojnega ministrstva. Že v dopoldanskih urah sem tja naslovil elektronsko pošto. Ker se po dveh ali treh urah čakanja ni zgodilo nič, sem se odločil, da malce podrezam. Poklical sem. »*Še urejamo! Kmalu javimo, kako in kaj.*« mi je, sicer zelo prijazno, odgovorila PR-ovka. V naslednjih minutah sem od novinarskih kolegov izvedel, da bo na tiskovni konferenci po seji vlade pred kamere stopil ravno 'moj' minister. In ob dveh sem res sedel v dvorani, postavil vprašanje in nanj dobil tudi korekten odgovor. In medtem, ko mi funkcionar zre v oči in zavzeto pojasnjuje moje nejasnosti, zavibrira mobilnik. Vljudno počakam, da zaključi, potem pa sežem v žep in obstanem. »*Minister danes žal ne bo na voljo za izjave,*« se je izpisalo na zaslonu – saj ni res, pa je.

Trditi, da so takšne bizarnosti vsakdanje, bi bilo nepošteno. Se pa dogajajo in so dober indikator delovanja slovenskega PR-a. Že skoraj stereotipno problematična je javna uprava, kjer se novinar pri iskanju odgovora pogosto zaplete v začarani krog prelaganja odgovornosti med najrazličnejšimi državnimi institucijami. O neodzivnosti in nedejmljivosti, da novinar odgovor potrebuje takoj in ne jutri ali pojutrišnjem, sploh ne bom izgubljal besed. Potem pa so tu še razni drugi naravnost smešni delomrzni izgovori, kot so denimo »*izjav ne bomo dajali, ker smo vam bili ta teden že dvakrat na razpolago*« ali pa »*ura je 15.30, danes ste prepozni, moram po otroka v vrtec*« ... Seveda pa vseh ne gre metati v isti koš. Nasprotno. Imamo tudi dobre in celo odlične strokovnjake za komuniciranje. Celo v javnih službah. Brez skrbno načrtovanega in strokovnega komuniciranja z mediji bi bil denimo ob vseh finančnih zapletih in anomalijah v vodstvu vojske in policije ugled teh dveh institucij verjetno še nekoliko bolj načet.

Delovna vnema veliko bolj dotakljivih PR-ovcev v zasebnem sektorju sicer je na nekoliko višji ravni, a se pri njih nemalokrat pojavijo spet druge težave. Predvsem z dojemanjem, da pojavljanje v medijih ni nujno nekaj slabega. Lahko je tudi super promocija!

Tako sva se na primer s predstavnico za stike z javnostmi v enem od vodilnih podjetij v slovenski mlekarški industriji na vroč poletni dan dogovorila, da stopi pred kamero in na kratko pove, koliko se je v tistih mesecih povečala prodaja njihovega sladoleada. In ker je televizija vizualni medij, sva s snemalcem predlagala, da pogovor namesto pred dolgočasno belo steno posnamemo v njihovi trgovini nekaj metrov stran. Kljub prepričevanju, da so lahko polni hladilniki v ozadju zelo dobra reklama za podjetje, se je dekle raje zavzelo za vseh šest upokojencev, ki so ob enajsti uri dopoldne nakupovali v njihovi prodajalni. Prisotnost kamere bi jih po njenih besedah lahko prestrašila in odgnala. Hmm ...

A tudi med zasebniki so izjeme. Posamezniki, ki jih, ko jih potrebuješ, pokličeš le ENKRAT. Ker vedo, kako pomembno je pojavljanje v medijih. Ker vedo, kakšno korist to prinaša. In ker vedo, da se bo, če se ne bodo odzvali pravočasno, v naslednjih radijskih, televizijskih ali časopisnih poročilih šopirila njihova konkurenca. A kot rečeno, to so izjeme. Redke. Ogrožena vrsta! In če čisto koncu odgovorimo na vprašanje, ki smo si ga zastavili na začetku. Ja, verjetno nekateri res ne razumejo, toda še več je tistih, ki ne želijo razumeti. Ker biti Poklicni Razvajenec pač ni slabo ... **X**

Zamujeni vlak digitalnosti?

Piše: Sanja Gornjec

Z odraščajočim mulcem (16), ki mu po naključju določenih sorodstvenih okoliščin lahko rečem tudi mlajši brat, sem v zadnjih letih večkrat poskušala ponovno navezati stik, ki sva ga nekoč vzpostavila v peskovniku in ga tam tudi pozabila. Poleg nesorazmerno velikega nosu in prepričanosti v svoj prav naju družijo tudi ljubezen do znanstvene fantastike in internetnega humora. Novice o najnovejši filmski produkciji ali povezave do prebranih domislic sem mu nekaj časa pošiljala po sms-ih, kar je kmalu označil za navadno barbarstvo in me ogorčeno poslal v virtualno trgovino z aplikacijami. Poleg Facebook klepeta po novem uporabljam tudi Snapchat. (Da, zavedam se, da je to bilo moderno že pred tremi medkorporacijskimi odkupi.) Malo zato, ker me iskreno zanima, kaj je tako prepričljivega v načinu sporočanja, ki bi ga težko prodal zlati ribici, malo pa zato, ker se mi vedno bolj dozdeva, da sem po tehnološki pismenosti bolj kot mlajšemu bratu bližje najinim staršem. »*Not cool,*« bi rekel mul'c.

No, ko sem bolj ali manj uspešno opravila spopadanje z grozovito uporabniško izkušnjo, sem začela s pošiljanjem vsebine. Bistvo Snapchata je fotografija, skoraj obvezen je tudi kak krajši dopis, to mi je še bilo jasno. Da sem preveč suvereno in premalo premišljeno zagrizla v nov komunikacijski kanal, mi je postalo jasno zelo kmalu, pa nekako še vedno prepozno. Med delovnikom okoli enajste sem od brata dobila fotografijo gostilniške mize, obložene s kapučini, in pripisom »*chillamo*«*. Nekje v mojem zatilju se je prebudil glas najine mame, ki je najstniku (prek Snapchata!) odpisal: »*Upam, da so to aktivnosti glavnega odmora in ne špricanja slovenščine.*« Takoj ko sem pritisnila gumb za pošiljanje, sem slišala, kako je brat na drugem koncu države zavil z očmi. Nazaj sem dobila kratek »*plz dont*«* in ignoriranje mojih sporočil do konca naslednjega tedna.

Najprej sem za vse hudo obtožila vseprisotnost tehnologije, ki da poneumlja mojega sorojenca. Nato sem se negodovanja lotila malce bolj profesionalno. Hitra analiza je pokazala, da sem naredila napako na čisto vsaki točki tega poskusa pogovora, skupaj pa jih lahko strnem v naslednjih točkah: nesmotrna raba kanala komuniciranja, grozljiva (ne)odzivnost na tehnološke spremembe in nepoznavanje in podcenjevanje občinstva. Predstavljam si, da se je moj mladi sogovornik počutil podobno, kot se med prebiranjem spletnih strani slovenskih medijev včasih počutim sama. Že površen pregled spletnega prostora pokaže vsebinsko kopiranje tiskanih izdaj v kompletu z majhnimi prilagoditvami naslovja (ki naj bi prinesli nekaj več klikov) in obsežnejšimi fotogalerijami (ki običajno upočasnijo delovanje strani). Ob spremenjenih grafičnih podobah, ki zamujajo kakšnih sedem sezon, se uredniške ekipe nekaj dni malo trepljajo po ramenih, nato pa v večji meri nadaljujejo s 'preverjenimi praksami'.

Rešitev pa se skriva v nenehnem iskanju načina, kako klasična obrtniška znanja novinarstva in neskončne zmožnosti digitalnega sveta spojiti v učinkovito naoljeno mašinerijo.

Kot povsod, tudi tukaj najdemo primere dobrih praks, ki počasi, vendar stabilno gradijo svojo interaktivno podobo ali ob odmevnejšem projektu prebudijo grafično in programersko ekipo, ki svoje delo opravi izvrstno. Lastniška kratkovidnost, ki ne prepozna potenciala kreativnih in nadarjenih kadrov bi bila skoraj smešna, če ne bi hkrati pomenila vsebinske in platformske neizkoriščenosti. Rešitev pa se skriva v nenehnem iskanju načina, kako klasična obrtniška znanja novinarstva in neskončne zmožnosti digitalnega sveta spojiti v učinkovito naoljeno mašinerijo, ki bi po prvih okornih korakih spletnega življenja postala bolj prilagodljiva, bolj živa in bolj informativna.

Naj zapis ob koncu zadnjega semestra zaključim po akademsko, z navajanjem idej ljudi, veliko večjih in pametnejših od mene. »*Medij je sporočilo,*« je nekoč rekel Marshall McLuhan. Prepričana sem, da danes sedi nekje in si mane roke zaradi lastne domislice, ki tako kratko in preprosto zajame duh našega časa. Prilepljeni na ekrane še nikoli nismo prebrali več ali bili bolj povezani. Nenehno spreminjajoča se tehnologija ponuja nove žanre in oblike zapisov, nam pa je še vedno enostavneje razmišljati v papirnatem formatu. Saj veslamo v pravo smer, samo dajmo, omislmo si še kak motor na našem čolnu spletnega novinarstva. Generacije, ki prihajajo za nami, več ne razumejo koncepta tiskanega časopisa, razumejo pa digitalni svet. Potrudimo se in poskrbimo, da ga tudi vsebinsko primerno napolnimo. **X**

*Srčno si želim, da to ne bi bil dejanski citat.

Kako ustrezneje poročati o nasilju nad ženskami in nasilju v družini?

Povedati celo zgodbo, ker vsako življenje šteje

Piše: Kaya Kamenarič

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja je na letošnji mednarodni dan žena organiziralo izobraževalni posvet z naslovom Nasilje nad ženskami in nasilje v družini – kako ustrezneje poročati. Kot prva guvernica je v ljubljanskem Cankarjevem domu nastopila Maja Plaz, predsednica društva SOS, ki je besedo predala Davidu Burgerju, namestniku veleposlanika ZDA v Sloveniji, in Vlasti Nussdorfer, varuhinji človekovih pravic. Gostujoči predavateljici Lucy Rios in Deborah DeBare iz ameriške Coalition Against Domestic Violence sta izpostavili primere dobrih praks poročanja o nasilju. Na koncu sta dr. Jasna Podreka in Katja Matko predstavili osnutek priročnika za medije in strokovno javnost.

Maja Plaz, letošnja dobitnica naziva Ona 365, je, preden je začela problematizirati definicijo spola, od društva SOS v znak spoštovanja za izjemne dosežke v preteklem letu prejela šopek rož. Opozorila je, da neenakost med moškimi in ženskami še zdaleč ni odpravljena in da ženske tako v Sloveniji kot tudi po svetu še vedno ostajajo na slabših položajih. Poudarila je seksistično vedenje, še dandanes prisotno tudi na delovnih mestih. »Ozračje je pravo za strah in nestrpnost,« je seksizem navezala na izkoriščanje begunske krize. Bojimo se namreč, je dejala, že nekaj imigrantskih otrok brez spremstva. Svoj govor je zaključila z željo, da bi o problematiki ozavestili čim več ljudi, le tako se bomo namreč lahko resnično lotili reševanja neenakosti med spoloma.

Ameriški veleposlanik **David Burger** se je vprašal, do kod seže glas žrtev nasilja. Pomembno je, da se žrtvam ponudi pomoč in se jih tako spodbudi, da spregovorijo o pretresljivih dogodkih iz svojega življenja. Burger je citiral ameriškega predsednika Baracka Obamo: »A nation's success is based on how they treat their women and girls.« K temu je dodal, da imajo t. i. mnenjski vodje ('opinion leaders') – torej mediji – ključno vlogo pri uvajanju temeljnih sprememb na področju neenakosti med spoloma ter nasiljem nad ženskami in nasiljem v družini.

Za prisotnost moških borcev za enakost med spoloma se je **Vlasta Nussdorfer** zahvalila tudi ministru za notranje zadeve ter se zavzela za ničelno toleranco do nasilja. Pod nasilje spada tako fizično obračunavanje kot tudi psihično, ekonomsko ali finančno nasilje; kakršnokoli dejanje, ki škodi drugemu ali mu povzroča nelagodje. Opozorila je, da kljub Zakonu o preprečevanju nasilja v družini iz leta 2008 še vedno ostaja ogromno zlorabljenih žensk in otrok, ki o svoji situaciji ne upajo spregovoriti. Varuhinja je izpostavila, da v Sloveniji nimamo dobro urejenega niti prepovedi približevanja, saj po tem sistemu moški pogosto postanejo celo brezdomci. Prepričana je, da bi morali posnemati dobre prakse iz tujine, saj meni, da le tako lahko popravimo pomanjkljivosti. Želi, da s pomočjo medijev, prek katerih dosežemo največ ljudi, povemo žrtvam, kam se lahko zatečejo, državi pa, da nasilno vedenje nikakor ni sprejemljivo. »Treba je poskrbeti za vse šibke in nemočne ter za vse, ki trpijo nasilje na kakršnemkoli področju,« je dejala in s poslušalci delila zgodbo o poletju. Deklica je z obale reševala posušene morske zvezde in jih metala nazaj v vodo. Ko ji je mimoidoči rekel, da ne bo mogla rešiti vseh, mu je deklita odvrnila, da vsako življenje šteje. Vlasta Nussdorfer je na koncu dejala: »Korak za korakom spreminjamo svet.«

Lucy Rios in **Deborah DeBare** sta nadaljevali s tezo, da so k napredku na področju govora o nasilju zagotovo veliko doprinesli tudi mediji. Njuna pot se je začela z ustanovitvijo društva No More z motom: »Skupaj lahko ustavimo nasilje v družini in spolno nadlegovanje.« V svojem domačem kraju, na Rhode Islandu, sta namreč opazali

neustrezno poročanje o umorih, ki sta se ga odločili preprečevati. Kako bo nasilje nad ženskami razumljeno, kako bo obravnavano in kakšna bo strpnost v družbi do njega, je odvisno predvsem od načinov poročanja, za kar so seveda odgovorni mediji. Predavateljici sta prepričani, da bi s primernim izobraževanjem in sodelovanjem med novinarji, policijo in društvi, katerih delovanje temelji na preprečevanju nasilja, lahko preprečili veliko smrtnih žrtev nasilja in opogumili še več žrtev, da spregovorijo o zlorabi in poiščejo pomoč. Kot ključno sta predstavili idejo razumevanja delovanja novinarjev in pojasnili, da medijske hiše po navadi nimajo strokovnjaka za pisanje o žrtvah nasilja in se zato marsikateri novinar pisanja loti na napačen način. Na način pisanja so v primeru smrtnih žrtev posebej občutljivi svojci in bližnji prijatelji žrtve, ker jim to velikokrat povzroča dodaten stres in ponovno občutenje bolečine. Pokazali sta nekaj naslovnih lokalnih časopisov iz Rhode Islanda in vse so za začele na enak način; »Od njega pa tega res ne bi pričakovali« in »Vedno je bil tako prijazen«. Kasnejše policijske raziskave pa so dokazale, da je bila umorjena oseba že prej žrtev nasilja. Če bi mediji izpostavili, da so se zlorabe dogajale že prej ter da se je nasilje, ker ni bilo prijavljeno in prej preprečeno, stopnjevalo do smrti žrtve, bi veliko več ljudi nasilje jemalo resneje. Tudi to bi spodbudilo žrtve k iskanju pomoči. Predavateljici sta svetovali tudi, naj se novinarji izogibajo vključevanju izjav svojcev žrtve, saj so bližnji po navadi pretreseni in tako njihove izjave niso najbolj zanesljive. Deborah je izpostavila tudi dejstvo, da smo ljudje že preveč naučeni o preminulih govoriti le lepe stvari, s čimer se nasilno vedenje umrlega prikrije in se o tem sploh ne govori. Omenila je tudi primer, ko je moški najprej ubil svojo ženo, nato pa ustrelil še sebe. Kot neustrezno poročanje sta pokazali primere naslovnih; »Umor iz strasti« in »Tako jo je ljubil, da jo je s sabo vzel v smrt«. Tovrstno poročanje bralcem pošilja napačno sporočilo, ker s tem umor na nek način opravičuje in omili storjen zločin. Ustreznejše poročanje o nasilju sta definirali kot novinarjevo premišljeno in poglobljeno raziskavo vseh okoliščin storjenega zločina, k čemur spada tudi posvet s strokovnjaki.

Da bo poročanje ustreznejše, kot pravita, pa se trudijo tudi v Sloveniji. **Katja Matko** in **dr. Jasna Podreka** z Društva SOS sta proti koncu dogodka predstavili osnutek spletnega priročnika, ki ga pripravljajo v sodelovanju z Društvom novinarjev Slovenije in strokovnjakinjami in strokovnjaki z različnih področij. Spletni priročnik za medije in strokovno javnost z naslovom Kako ustrezno poročati o nasilju nad ženskami in nasilju v družini bo v elektronski verziji na voljo vsem uporabnikom spleta. Cilj priročnika je novinarje usmeriti k ustreznemu poročanju. Dr. Podreka je srečanje zaključila s pozivom: »Pomembna je medsebojna povezanost, potrebna je povezanost vseh sfer.« **X**

Deklica je z obale reševala posušene morske zvezde in jih metala nazaj v vodo. Ko ji je mimoidoči rekel, da ne bo mogla rešiti vseh, mu je deklita odvrnila, da vsako življenje šteje.

Batman proti
Supermanu:
Zora pravice (2016)

Netopirji in leteči moške

Piše: Anže Lebinger

Pisalo se je leto 1938. Čez lužo so pri National Allied Publications junija izdali novo serijo stripov. Novost so bili ljudje in bitja z nadnaravnimi močmi. Superjunaki, ki so danes v osrednjih medijih tako rekoč sinonim za stripe, so bili rojeni. Prvi med mogočnimi je bil Superman. Na naslovnici z lahkoto in mirnostjo – na kakršno smo se medtem navadili – drži avtomobil, prestrašeni ljudje okoli njega pa ne vedo, kam bi se dali. Arhetip rešitelja je bil postavljen. Neprekosljiva moč na eni strani, idealizem na drugi. In idealizem je bil zares pomemben. Čas je bil pač tak; ljudje so junake potrebovali, jih vzljubili in danes so integralni del popularne kulture. Tu in tam smo jih začeli videvati tudi na filmskih platnih, v srca množic sta se najbolj zapisala Christopher Reeve (Superman, 1978) in Jack Nicholson kot Joker (Batman, 1989), z odlično Nolanovo trilogijo Temnega viteza pa je počasi postalo jasno, da bodo po eri revolveraških vesternov film v prihodnosti zaznamovali leteči in oklep noseči super moške.

Batman proti Supermanu, bitka vseh bitk, je tisto, kar si je želel videti vsak. Za to je dodobra poskrbela hollywoodska marketinška mašinerija. Če ne, pa gotovo nov film o stotniku iz Amerike, v katerem bo tudi Črni panter, lik, ki ga ne poznamo, a si ga želimo videti. Seznam filmov se debeli iz meseca v mesec. In če so bile začetne filmske upodobitve najmanj okorne – spomnimo se plesočih Batmana in Robina –, sta tehnološki napredek in razlika v pristopu do junaških predlog poskrbela za izkušnje, omejene le z domišljijo. Izdajatelj stripov Marvel snema filme kot po tekočem traku, medtem ko je bila uvertura v filmsko vesolje DC Comics zaupana mojstru akcijskega žanra Zacku Snyderju (300, Jekleni mož).

Dogajanje je spretno umeščeno v zaključni del Jeklenega moža (2013). Poslednji boj med Supermanom in rojakom Zodom spremljamo z vidika Brucea Wayna, ki se brez netopirjevega ogrinjala izmika podirajočim stolpnicom, napolnjenih s civilisti. Jasno je – Bruce je razjarjen. Splet se je spraševal, ali je Ben Affleck, neuspeli Daredevil (2003), res dober izbor za novega Batmana. Je. Edina stvar, boljša od zagrenjenega Afflecka, je njegov tandem z zvestim služabnikom Alfredom (Jeremy Irons). 20 let boja z zločinci Gothama je pustilo pečat. Ideale je načela naveličanost, goreči bes in cinizem pa za silo gasi neumorno nočno lomljenje kosti. Izbor metod je vprašljiv, netopir je postal krvoloč, v votlino pa je zašel Superman.

Neizbežen spopad ni zgolj fizičen. Prva polovica filma je tako (presenetljivo) imeniten političen triler. Svet se sprašuje, ali bi bilo potrebno nadzirati junaške pohode novega letčega junaka. V filmu Temni vitez je navržena misel, da si ljudje še bolj kot junakov želijo videti padle junake. Podobno proti koncu filma skrušeno ugotavlja Superman (Henry Cavill): »Na tem svetu noben ne ostane dober.« Dvom v dobro krepijo posledice velikanskih spopadov in strah ljudi pred nedoumljivim. Na obrazu Cavilla je vseskozi viden dvom. Svoje moči dojema kot odgovornost, čeprav človeštvu ni dolžan ničesar, hkrati pa razume del njihovih očitkov. Težavnost zavzemanja za ideale je dobro nakazana tudi v povezavi z novinarskim udejstvovanjem njegovega alternativnega ega Clarka Kenta.

Ideali so stvar interpretacije, tako kot so interpretaciji podvrženi superjunaki. Številnim izpeljavam osnovnih zgodb je danes res težko slediti. Izziv ustvarjalcev je bilo loviti ravnotežje med povprečnim občinstvom ter poznavalci stripov in animirank. Določeni prizori so zaradi tega marsikomu nerazumljivi: nočne more in vizije prihodnosti so sicer premišljeno vključene v potek dogajanja, a delno na račun odtujevanja precejšnjega deleža gledalcev, ki jim bodo reference in namigi povečini ušli. Ni naključje, da bo režiserjeva verzija – kasneje na voljo v kinematografih in na ploščkih – daljša za kar 30 minut.

Še večji izziv pa izhaja iz specifičnosti ocenjevanja tovrstnih filmov. Superjunaki so nepogrešljiv del popularne kulture in zaradi tega ima veliko ljudi o njih izdelano določeno predstavo. Poleg tega so v povezavi s čedalje bolj agresivnim oglaševanjem pričakovanja in obeti prenapihnjene, ob tem pa se pozablja, da so ti filmi v prvi vrsti poveljučana zabava. Toda Snyder kljub vsemu vnovič postreže z režijsko odličnim izdelkom. Kadri so vseskozi zanimivi, povzdigujejo osrednje like, služijo koreografiji akcije, dajejo občutek razsežnosti bojov ter spretno nadomeščajo dialog in nadgrajujejo like; kar kljub logični prednosti medija ni nekaj, kar bi mainstream režiserji izkoriščali (za) vestno.

Postprodukcija in scenografija sta prav tako področji, kamor je vidno odtekel velik del proračuna, predvsem pa premisleka. Kljub izdatni rabi računalniške vizualizacije film še zdaleč ni generičen. Snyder zna svoj režijski stil med posameznimi projekti dovolj dobro prevetriti, da ne postaja dolgočasen in vizualno nezanimiv. Ob tem navdušujeta tudi odlična montaža prizorov in smiselno preskakovanje med številnimi zgodbami, kar je nadgrajeno v tekočo dinamiko, ki se kljub zajetni dolžini uspešno izogiba dolgočasenju gledalca.

Akcije bo sicer za kakšen okus premalo, a udarci bolj kot na pogostost stavijo na težo. Spopad se pripravlja vse od začetka, a jasno je, da spopad pravzaprav ni (le) fizičen. Superman je bog – Batman je človek. Toda Batman ni katerikoli človek in Supermanu je mar za ljudi. Ključni preobrat v bitki med največjima superjunakoma je morda okoren, a smiseln. Kaže srž Batmanove nepopustljivosti in Supermanove humanosti. Motiv družine je bil pri obeh od nekdaj ključen.

Ključen za filme o superjunakih pa je v zadnjem času tudi skladatelj Hans Zimmer. Tokrat se mu pridruži Junkie XL, ki bo gotovo v ožjem izboru za prevzem njegovega krmila, saj naj bi se Zimmer želel posvetiti drugačnim glasbenim izzivom. Morebiten zaključek superherojske kariere je odličen. Bobneča zvočna podlaga uspe mestoma biti teatralna in vznesena, a tudi tenkočutna, ko je to potrebno. Uporabljene so tudi pesmi iz filma Jekleni mož.

Zgodbe iz stripov niso visoka literatura, vendar so od nekdaj odraz političnega okolja ter človekovih idealov in sanjarjenj. So univerzalne, intimne in preproste. Ob kakšnem scenariščnem kiks ali nelogičnosti je zato bolje zamažati.

Zgodba je – kot razodeva že podnaslov – nastavek Legiji pravice. To je ekipa superjunakov, ki jo bomo na velikih platnih predvidoma videli leta 2017 in 2019. Na trenutke pomanjkljiv scenarij dobro povezuje številne like, piše pretkane dialoge in vzbuja željo po nadaljevanjih. Tokrat poleg letčega moža in netopirja tako spoznamo še Čudežno žensko (Wonder Woman). Odločna Izraelka Gal Gadot se v vlogi grške bojavnice znajde zelo dobro, kar je pričakovano, saj je izbor igralcev za projekt, vezan na več filmov, bistven. Vendar manj navduši Jesse Eisenberg kot Lex Luthor. Bolj kot njegova igra zmoti korenita sprememba lika, ki se preveč zanaša na norčave izpade (Jesse je za to sicer pravi).

Marsikdo se bo težko sprijaznil s tem, da so superjunaki, stvar malih in velikih otrok, zapakirani v temačen film, igralci pa se na svoje vloge pripravljajo odločno in resnobno. Imajo prav, a se tudi motijo. Zgodbe iz stripov niso visoka literatura, vendar so od nekdaj odraz političnega okolja ter človekovih idealov in sanjarjenj. So univerzalne, intimne in preproste. Ob kakšnem scenariščnem kiks ali nelogičnosti je zato bolje zamažati. Saj, kdo pa še verjame, da nihče ne prepozna Supermana, ko si ta nadene kravato in očala Clarka Kenta? **X**

Dokumentarni film
Volčja družina (2015)

Zgodba, ki jo je treba videti, da bi ji verjeli

Piše: Anže Lebinger

Filmi ponujajo zelo nenavadne fikcijske prigode, a prigod iz resničnega življenja se ne da prekositi. Si lahko predstavljate šest bratov (in sestro), ki živijo v socialnem stanovanju na Manhattnu in med štirimi stenami preživijo 99 odstotkov svojega časa? Ne, to ni pretiravanje. V odprti svet se podajo enkrat ali dvakrat na leto, kakšno leto sploh ne. Kaj počnejo ves ta čas, da se jim ne 'odpelje', da ne planejo skozi okno in da ne snamejo vrat s tečajev? Gledajo filme – itak! Obsesivno. Stekle pse, Temnega viteza, Šund, Gospodarja prstanov, Noč čarovnic in še in še. Znajo jih na pamet, so njihova religija, njihov stik z zunanjim svetom. Njihova sekundarna socializacija.

V svojih zbirkah imajo na tisoče filmskih uspešnic. Ker pa to, da si ujet med stenami, ni dovolj, svoje najljubše filmske prizore tudi sami uprizarjajo. Domiselno in zavzeto. Pripomočke si spretno naredijo iz škatel kosmičev, lepila, blazin za jogo in ostalih drob-narij, ki so jim pri roki. Denarja ni na pretek, a ga tudi ni premalo. Oče, ki ima edini pravico do izhoda, ne dela in rad pije, mama pa z otroki deli vlogo ujetnika. Služi s šola-njem svojih volkcev, za kar od države prejema nekaj denarja. Šolati jih pač mora, sicer bi morali vsak dan v šolo. Ven. To pa ne gre.

Na presenečenje gledalcev so ti otroci, čeravno vidno zaznamovani, presenetljivo samostojni. Znajo kuhati, znajo pospravljati, kaj ustvariti in verjetno bi znali tudi služiti denar, če seveda oče ne bi bil hecen tip, ki meni, da je zunanji svet prenevaren za njegove potomce. Skandinavija morda, a mesto velikega jabolka pač ne. Amerika je država nadzora, on pa se ji upira tako, da ne dela.

Kako je torej sploh nastal dokumentarec, kako to, da lahko pogledamo v svet izolirane volčje družine? Po naključju. Režiserka Crystal Moselle jih je srečala med enim izmed redkih izhodov. V oči so ji padli zaradi dolgih las in obleke, oblečeni so bili namreč kot junaki iz Tarantinovega filma Stekli psi – črna obleka, bele srajce in sončna očala. Pa še šest jih je. Nagovorila jih je, vstopnica mimo sramežljivosti je bil pogovor o filmih. Sčasoma si je pridobila njihovo zaupanje in lahko je vstopila v njihov svet.

Začela je preživljati čas z njimi in jih snemati. Posnetki so videti, kot bi nekdo snemal za družinski arhiv, a roko na srce, material je tako dober, da bi bilo lahko vse skupaj posneto tudi z mobilnim telefonom. Dogodki sicer ne sledijo časovni premici, bratje tako na nekatere stvari gledajo retrospektivno, z že zgrajenim odnosom, zato na trenutke delujejo precej odrasli. S svojo prisotnostjo pa je, kot se rado zgodi družbenim znan-stvenikom in opazovalcem, nepovratno posegla v situacijo tudi režiserka. Še dodatno je spodbudila željo po izhodu. Ta je bil nato le še vprašanje časa.

Zanimivo je gledati fante, ki so svoje socialne veščine gradili s pomočjo filmov. Njihove podobe o osnovnih družbenih konceptih so v marsičem izkrivljene. Gledati filme je eno, živeti v resničnem svetu nekaj drugega. A po drugi strani so zelo večji filmskega jezika. Njihovo poustvarjanje znanih filmskih prizorov je osupljivo, z občutkom za podrobnosti, zato ne čudi, da se kljub resnični zgodbi dokumentarec zdi kot igrani film, bratje pa po pločniku stopajo kot filmski zvezdniki. In danes zaradi medijske pozornosti to zares so.

Zanimivo (in žalostno) je gledati izpovedi bratov Angulo. Grenko-sladko je videti, kako začnejo proti koncu vstopati v pravi svet. Pomisliti na zamujena leta. Zlahka je obsoditi očeta. Očeta, ki si ga tekom ogleda ni težko zamisliti kot velikega tirana, za katerega pa se izkaže, da ima ljubečo stran, karkoli si že mislimo o njegovih dejanjih. Večina otrok še danes živi s staršema. To je zgodba dvojčkov Govinde in Narayana ter njunih bratov Mukunde, Bhagavana, Krsne in Jagadisa. Zgodba, ki jo je treba videti, da bi ji verjeli. **X**

Dobri državljani (2016)

Bi William Binney lahko preprečil 11. september 2001?

Piše: Patricija Fašalek

Po aferi z Edwardom Snowdnom in vseh nedavnih terorističnih napadih dokumen-tarni film Dobri državljani (A Good American) dodatno in relevantno pojasnjuje skriv-nosti Nacionalne varnostne agencije (NSA). Na dan privleče zaupne informacije, ki šokirajo s koruptivno in sebično naravo, hkrati pa segajo v samo jedro in zgodovino te institucije, ki naj bi bila po izjavah njihovih bivših zaposlenih sposobna preprečiti teroristični napad 11. septembra 2001.

Dokumentarec, ki je delna biografija Williama Binneyja, ameriškega kriptomatematika, se prične z njegovim vstopom v NSA v času vietnamske vojne. Sočasno lahko spremljamo razvoj NSA in glavnega lika, dobrega državljana Billa, ki je svoje življe-nje posvetil dešifriranju sporočil vojnih nasprotnikov in terorističnih organizacij. Bill je v času svojega služenja pri NSA zasnoval nadzorni in analitični sistem, cenovno ugoden, z vgrajenim varovanjem posameznikove zasebnosti in usposobljen za uporabo v letu 2000. Bil naj bi tako učinkovit, da bi »zagotovo preprečil 11. september«, če bi mu NSA le odobrila delovanje in ga ne v celoti zaprla zaradi drugega, dražjega in slabšega programa, ki so ga nekaj let kasneje ukinili zaradi neučinkovitosti.

Čeprav proti koncu filma izvemo, da je vse podatke, ki bi črno na belem potrjevali izre-čene besede glavnih govorcev, ukradla državna policija, je največja pomanjkljivost tega dokumentarca pomanjkanje dokazov. Vsi glavni nosilci zgodbe so bivši zaposleni pri NSA, ki so delali na projektu ThinThread, o katerem govorijo, zato jim lahko verjamemo le na besedo. Vsi posnetki dokumentov, dela in dejanj zaposlenih pri NSA so prirejeni za film, kar je zelo opazno predvsem v kontrastu z medijskimi posnetki vietnamske vojne in terorističnega napada 11. septembra, ki so jih vključili na začetku in koncu dokumentarca. Kljub slabim dokaznim gradovim pa je pojasnitev tega tako čustveno obarvana in podkrepljena z verodostojnimi argumenti, da je resnično težko dvomiti v njihove besede.

Ritem narativizacije nekoliko neuravnoteženo ustvarja nihanje med dramatično napetostjo, ki jo ustvarjajo pompozni stavki in napeta glasba, ter resnobnim čustveno neobarvanim tonom, kjer se skozi prvi dve tretjini zgodba snuje na podlagi historičnih dejstev in predstavitve Billovega dela. Kadri, ki prikazujejo mladega Billa, so spretno izvedeni z osredotočenjem na navidez nepomembne predmete in zameglitvijo osebe, kar ne le odvrne naše pozornosti od 'neresničnega' igralca, temveč dodaja mistiko, v kateri je bival Bill v času, ki ga je posvetil reševanju ugank in dešifriranju kod.

Morda nekoliko nenavadni za dokumentarno formo so simbolični kadri, v katerih je govor pripovedovalca oziroma karakterja iz zgodbe pospremljen s posnetkom, ki vizu-alno reflektira povedano z naravnimi pojavi. Tovrstni kadri so v določenih delih filma odlično postavljeni in se skladajo na vseh ravneh: vsebina govora je sinhrona s spremljevalno glasbo in vizualno podobo, ki jo prikazujejo. Vendar pa niso vsi kadri tako precizno dodelani in na kar nekaj točkah se izgubi rdeča nit vseh elementov. Težko je namreč slediti izjavam o pretresljivih dejanjih, razkrinkanju korupcije NSA, o osebnih motivih in pokvarjenosti, če se na zaslonu prikazujejo zelena trava, cvetoča drevesa in vrabčki, vse to pa je pospremljeno s ptičjim petjem in vsesplošnim vzdušjem spokojnosti in nepokvarjenosti. Med vsem tem na gugalnici sicer sedi eden izmed sogovornikov, katerega nedolžnost je na tak način lepo prikazana, vendar pa manjka zmernost, ki bi gledalcu dovoljevala, da bi lahko zares sledil pripovedovanemu.

Veliko pohval gre predvsem tonu zgodbe, ki je našel ustrezno vmesno pot med senza-cionalističnim prvoosebnim pripovedovanjem komercialnih dokumentarcev ter resnobnim tretjeosebnim pripovedovanjem vzgojnih dokumentarcev. Pri gledalcu tako ohranja zanimanje in napetost, vendar pa ne gre v skrajnosti, kjer bi mu prek avdiovizualnih efektov in čustvene zaigranosti narekovali, kaj naj si misli in kako naj se počuti. **X**

